

**DIPLOMOVÉ PRÁCE
Z KLASICKÉ FILOLOGIE A ARCHEOLOGIE
obhájené na českých a slovenských univerzitách
v roce 1997/1998**

Latinská a řecká filologie i klasická archeologie se v současné době vy-
učují na několika fakultách a univerzitách, ale všeobecné povědomí o tom,
jaká jsou témata diplomových, případně i doktorských prací,¹ je nepatrné.
Proto se redakce *Aurigy* rozhodla uveřejňovat každoročně seznam diploma-
kových prací, které byly v běžném roce obhájeny na jednotlivých českých
a slovenských fakultách.² Citace každé diplomové práce je opatřena krátkou
anotací z pera studenta nebo autora příspěvku. Jsou citovány všechny obhá-
jené práce, a to i v případě, že posluchač dosud neuzavřel studium na dru-
hém oboru nebo že (prozatím) neuspěl u státní zkoušky. Anotace neobsahují
hodnocení diplomové práce.

1. FF UK Praha – Ústav řeckých a latinských studií (ÚŘLS)

Autor: **Lucie Pultrová** Obor: latina
Název práce: ***Předliterární latinský akcent*** Počet stran: 76
Vedoucí práce: Prof. PhDr. Bohumila Mouchová, CSc. Rok obhájení: 1998

Autorka se ve své diplomové práci zabývá problematikou místa latinského
akcentu v předliterární latině. Snaží se dokázat, že obecně přijímaná a ve
standardních latinských gramatikách tradovaná teorie akcentu na první slabice
je založena na ničím nedoložených hypotézách a že ani latinská přehláska
ani synkopa nejsou postačujícími argumenty pro přijetí této teorie. Upozor-
ňuje také, že neexistuje žádné přijatelné vysvětlení původu takového typu
akcentu ani jeho předpokládané změny na klasický penultimový akcent. Ve
druhé části diplomové práce autorka vykládá a kriticky hodnotí jednotlivé
další teorie předliterárního latinského akcentu (ante/penultimový akcent stej-
ný jako v klasické době, recesivní akcent spadající až na kvartultimu a dal-
ší). Práce je založena na podrobném studiu staré i nové cizojazyčné litera-
tury.

¹ Cf. *Dissertations- und Diplomarbeiten aus den J. 1961-1970*, Graecolatina Pra-
gensia 5, 1972, 112-127.

² Uvažujeme o tom, že bychom postupně zmapovali diplomové práce zpětně až
do r. 1990.

Autor: **Věra Vojtková** Obor: latina
Název práce: ***Mince Julie Domny a jejich postavení v severovských ražbách***
Počet stran: 148 + příl.
Vedoucí práce: Doc. PhDr. Václav Marek, CSc. Rok obhájení: 1998

Diplomová práce je rozdělena na tři hlavní části. První z nich se zabývá osob-
ností císařovny Julie Domny a obsahuje její životopis. Druhá, všeobecně
numismatická část zahrnuje stručnou charakteristiku Juliiných ražeb, jejich
rozdělení do jednotlivých období a seznam mincovních typů. Nejdůležitější
částí práce je část třetí, věnovaná rozboru těchto typů. První její kapitola
zkoumá aversy mincí, především pak proměnu císařovna portréty. Ve dru-
hé kapitole jsou ve středu pozornosti reversy, které jsou nyní popsány po-
drobněji a doplněny pokusem o vysvětlení, proč byl který typ v určité době
vybrán k ražbě, zda lze nalézt nějakou paralelu s ostatními severovskými
ražbami, příp. ražbami jiných císařoven. Následuje rozbor konsekračních
mincí a hybridů. Práci doprovázejí ukázky mincí a přílohy – tabulky zaby-
vajících se četností námětů využitých na reversech, seznam mincí Julie Domny
ve sbírce antických mincí UK a stručné medailony postav, s nimiž se lze
v textu setkat.

Autor: **Lucie Körnerová** Obor: latina
Název práce: ***Přínos Aurelia Augustina do politologie*** Počet stran: 104
Vedoucí práce: Doc. PhDr. Václav Marek, CSc. Rok obhájení: 1998

V diplomové práci se autorka zaměřila na hlavní Augustinův spis *De civita-
te dei*, jemuž věnovala kapitoly II.-V., jež rozebírají Augustinovy názory na
římské impérium, charakteristiku vladaře a jeho moci, pojetí války a míru
a vzájemný vztah státu a církve. Rozsáhlý úvod a první kapitola pojednávají
o některých proměnách státu za císařství a o duchovním vývoji Augustina.
Práce čerpá především ze zahraniční literatury.

Dagmar Muchnová

2. FF UK Praha – Ústav pro klasickou archeologii (ÚKAR)

Autor: **Alice Hayer** Obor: klasická archeologie
Název práce: ***The Italian Terra Sigillata from the Site of Ossaia La Tufa***
Počet stran: 71 + 29 obr.
Vedoucí práce: Prof. PhDr. Jan Bouzek, DrSc. Rok obhájení: 1998

Diplomová práce je rozdělena na dvě hlavní části, obecný přehled italské
terra sigillaty a zpracování aktuálních materiálů, které byly objeveny v Os-
saia la Tufa za spolupráce Canadian University of Alberta a Institute of Com-
parative Studies on Ancient Studies v Perugii. Kanadská část je vedena prof.
H. Fracchiem a M. Gualtierim a vedoucím italské strany je prof. M. Torelli.
První část diplomové práce obsahuje kapitoly: definice a popis keramiky,

detailní popis historie výzkumu od 13. stol., metody dekorace keramiky, původ a vývoj keramiky a techniky její výroby. Ve druhé části jsou zpracovány aktuální materiály z nálezů v Ossiae v roce 1992 až 1995. Katalog ukazuje identifikovatelné formy a jejich variace, jejich matrice a barvy listru, jejich rozměry, a také shody s jinými významnými publikacemi a datování. Za hlavním katalogem následuje přehled s příklady všech typů forem, údaje o distribuci týkající se italské terra sigillata a analýza a diskuse nad výsledky výzkumu.

Autor: Peter Pavúk

Obor: klasická archeologie

Název práce: *Pottery Studies of Troia VI and VIIa. Its Chronology and External Relations, including a Discussion of Selected Sites in Western and Central Anatolia*

Počet stran: 145 + 98 obr.

Vedoucí práce: Prof. PhDr. Jan Bouzek, DrSc.

Prof. Dr. Manfred Korfmann

Rok obhájení: 1998

Základom práce je prehodnotenie publikovaných nálezov keramiky "homérskych" vrstiev Tróje VI a VIIa (cca. 1725-1180 p. K.) z vykopávkov C. W. Blegena v tridsiatych rokoch tohoto storočia ako aj nálezov z prebiehajúceho výskumu nemecko-americkéj expedície pod vedením prof. Korfmanna. Zámerom bolo prehodnotiť Blegenovu teóriu o kultúrnej príslušnosti Tróje VI a VIIa k pevninskému Grécku, ktorá bola z veľkej časti podmienená vtedajším stavom bádania a poukázať na rovnocenné vzťahy taktiež so Západnou Anatóliou. Práca sa venuje hlavne paralelizovaniu egejskej a anatólskej chronológie v strednej a pozdnej dobe bronzovej, zjemeniu typológie trójskeho materiálu a hľadaniu paralel rovnako na západ ako aj na východ od Tróje. Obdobie assýrskych kolónií a chetitskej ríše je vďaka písomným prameňom už dobou historickou, a preto bolo možné sa venovať aj historicko-politickej interpretácii archeologických nálezov a nálezových situácií v Tróji z anatólskeho uhlu pohľadu.

Autor: Lenka Vacinová

Obor: klasická archeologie

Název práce: *Pohřební obřady a uctívání ostatků v Řecku od doby mykénské do konce geometrického období*

Počet stran: 156 + 18 fot.

Vedoucí práce: Prof. PhDr. Jan Bouzek, DrSc.

Rok obhájení: 1998

Na základě archeologického a ikonografického materiálu v kombinaci s literárními prameny zkoumá tato diplomová práce problematiku vývoje pohřebních obřadů a případného dalšího uctívání tělesných ostatků v egejské oblasti od závěru doby bronzové do konce geometrického období. Samotné pohřební obřady vykazují, s odhlédnutím od výrazného rozšíření kremace počátkem doby železné, poměrnou neměnnost ve všech zahrnutých časových úsecích. V případě uctívání či přímo kultu ostatků se však zdá, že nejpozději v osmém století dochází oproti předcházejícím obdobím k dosti výrazné změně: zatímco případně dlouhodobé uctívání zemřelých či hérójský kult

v době mykénské a v temném období nevyžadují bezprostřední spojení s místem pohřbu konkrétní osoby, v době geometrické se začíná prosazovat tendence opačná, která s vazbou kultovních projevů na ostatky přímo počítá. Víra v jejich magickou moc je tedy snad také až záležitostí tohoto období.

Autor: Pavel Titz

Obor: klasická archeologie

Název práce: *Hlava a portrét v umění střední římské republiky*

Počet stran: 139 + 22 fot.

Vedoucí práce: Doc. PhDr. Iva Ondřejová, CSc.

Rok obhájení: 1998

Jedním z cílů této diplomové práce bylo zpracovat a blíže určit kolekci votivních terakotových hlav a obličejových masek, které se nacházejí ve sbírce Ústavu pro klasickou archeologii FF UK, a podobné nálezy přechovávané ve sbírkách Národního muzea. Uvedené předměty byly vsazeny do kontextu paralel z Etrurie, Latia a Kampánie, na jejichž základě byly datovány, a byla, pokud to bylo možné, určena jejich provenience. Druhá část práce se snaží odhalit kořeny a počátky římského portrétního jako specificky římského fenoménu. V této souvislosti jsou diskutovány i terakotové votivní hlavy a jiná zpodobení hlavy, která v římských představách byla sídlem duše a přitahovala tak oproti tělu větší pozornost koroplastů a sochařů. Tento postoj je doložen i řadou citací antických autorů a jimi popisovaných římských zvyků, jakým bylo například uchovávaní *imagines maiorum* v patricijských rodinách. Poslední část přináší přehled vývoje římského republikánského portrétního od nejranějších příkladů, kdy se římské pojetí začíná vymezovat vůči etruskému, až po veristické podobizny posledních desetiletí republiky.

Jiří Musil

3. PF JU České Budějovice – Katedra klasické filologie

Autor: Miroslava Aurová

Obor: latina

Název práce: *Augustinův dialog De Magistro a Soliloquia – sémantický rozbor a interpretace*

Počet stran: 59

Vedoucí práce: Doc. PhDr. Helena Kurzová, DrSc.

Rok obhájení: 1998

Interpretace textu *De magistro* je zaměřena na Augustinovu filozofii jazyka, vysvětluje Augustinovo pojetí znaku: co je to znak, k čemu slouží atd. Sleduje však hlavně smysl, který Augustinus svému výkladu o znaku a jazyce dává. V této souvislosti se snaží poukázat na vnitřní spojitost obou spisů, kterou je představa "vnitřního učitele". Praktická část obsahuje ukázkou připravovaného studijního vydání těchto Augustinových spisů s komentářem (gramatickým a sémantickým), opatřeným překladem.

Autor: Marcela Jakšičová

Obor: latina

Název práce: *Jazyková a kulturní složka ve výuce latiny*

Počet stran: 68

Vedoucí práce: Mgr. Marcela Hejtmanová

Rok obhájení: 1998

Ve své diplomové práci se autorka věnovala především jazykové složce při výuce latiny. Při rozboru literárních děl je kladen často jednostranně důraz na obsahovou stránku, stylistická a poetická výstavba textů ustupuje do pozadí. Ve své práci se M. Jakšičová snažila zohlednit právě tento pohled. Zabývala se topikou se zaměřením na *locus amoenus* a na to, jak přispívá k sémantice básně. Hlavní těžiště práce je věnováno adjektivním epitetům, tomu, jakou mají nosnost pro rozvinutí tématu, jak slouží k sémantickým efektům (plastičnost, obrazovost, emocionalita apod.) a jakých rétorických figur jsou součástí. Jsou ukázány možnosti využití provedeného rozboru na ukázkách z gymnaziální četby.

Autor: Tomáš Kupka

Obor: latina

Název práce: *Catonův spis 'O zemědělství' jako literárně-historický pramen*

Počet stran: 108 + 5 obr. příloh

Vedoucí práce: Doc. PhDr. Igor Lisový

Rok obhájení: 1998

Námětem diplomové práce je literárně-historická analýza spisu státníka a spisovatele Marka Porcia Catona *O zemědělství* (234-149 př. Kr). Toto dílo jako důležitý článek latinské literatury ovlivnilo spisy pozdějších teoretiků zemědělství, vznikajících a rozvíjejících se na tradici řeckého písemnictví. Hlavní důraz je kladen na analýzu spisu jako odrazu situace římského zemědělství v době rozkvětu republiky z pohledu M. P. Catona, odborníka v otázkách praktického zemědělství. Autor usiluje o vyváženost hospodářských prací (např. pěstování, chov a zpracování produktů, řemeslná výroba, příprava pokrmů, obchod a náboženství), aby tak dosáhl rozkvětu a soběstačnosti zemědělské usedlosti a prospěchu na základě individuálních schopností. Vlastní analýza je završena obecným stylistickým a morfosyntaktickým popisem lexika spisu, který staví na zřetelných prvcích archaické a vulgární latiny.

Autor: Kateřina Lippmannová

Obor: latina

Název práce: *Svět Pliniových dopisů*

Počet stran: 65

Vedoucí práce: Mgr. Marcela Hejtmanová

Rok obhájení: 1998

Hlavním cílem diplomové práce bylo proniknout do světa Pliniových dopisů a zamyslet se nad jejich možným didaktickým využitím. Autorka k práci přistoupila ze dvou základních hledisek (historizujícího a hermeneutického). Úvod věnovala otázce funkce dopisu v římské literatuře obecně. Shrnula také nejdůležitější fakta o Pliniově životě a jeho literární činnosti. Dále se krátce zmínila o desáté knize Pliniových dopisů, tzv. Bithýnské korespondenci. Pro lepší pochopení historických souvislostí, jak se v dopisech projevují, uvedla podstatné údaje o době, ve které Plinius žil a tvořil. Velkou pozornost soustředila na Pliniovy filozofické názory i na to, jak se odrážejí v jeho vlastní sebeprojekci. Nejvíce prostoru je věnováno členění tematiky Pliniovy korespondence a vymezení pěti základních tematických okruhů. V závěru práce

se autorka pokusila uplatnit i didaktické hledisko a navrhla dle vlastního uvážení výbor Pliniových dopisů, který by se dal využít při výuce latinského jazyka na gymnáziu.

Autor: Barbora Pánová

Obor: latina

Název práce: *Etická a estetická složka ve výuce latiny*

Počet stran: 46

Vedoucí práce: Mgr. Marcela Hejtmanová

Rok obhájení: 1998

V diplomové práci se autorka zabývala zejména etickými představami obsaženými v nefilozofických spisech. Z etických typů, které měly v římské společnosti důležitost, se zaměřila na typ vojevůdce, státníka a římské ženy. Všechny zmiňované typy jsou zároveň doprovázeny svým popřením. Estetická složka je v práci zastoupena poukazy na rozdílné estetické ztvárnění etických typů v rozebíraných textech a poukazy na vztah literárního a výtvarného portrétu. Cílem práce bylo také ukázat méně obvyklý způsob interpretace základních latinských gymnaziálních textů. Výchozími jsou ukázky z děl Livia, Sallustia, Nepota, Suetonia a dalších autorů. Na textech se autorka snažila ukázat, jak docházelo k naplnění čtyř etických kategorií *sapientia*, *fortitudo*, *iustitia*, *temperantia*. Práce obsahuje několik ukázek, jak lze hodnotit a rozebírat texty zvláště z hlediska etických norem a typů, a lze ji využít i při jiné než klasické interpretaci textů při hodinách latiny.

Autor: Dagmar Smejkalová

Obor: latina

Název práce: *Legendární životopis Arnošta z Pardubic*

Počet stran: 47

Vedoucí práce: Doc. PhDr. Helena Kurzová, DrSc.

Rok obhájení: 1998

Práce je jakýmsi proniknutím do světa nejrozšířenějšího žánru hagiografické literatury středověku, do světa legend a legendárních životopisů. Pomocí životopisného díla Viléma z Lestkova, pojednávajícího o Arnoštovi z Pardubic, se pokouší nastínit cestu k celkovému porozumění legendám. Přibližuje čtenáři základní rysy myšlení a citění středověkého člověka a zároveň duchovní atmosféru doby, ve které žil. Dále práce obsahuje stručný nástin vzniku a vývoje legendy. Věnuje se vztahu středověkého životopisce a jeho legendy a zajímá se o míru vlivu autora na jeho výtvar. Následující kapitoly pojednávají přímo o legendárním životopisu Arnošta z Pardubic. Pomocí rozboru typických složek legendárních děl postupně seznamují s legendou obecně, s jejím významem a s její uměleckou působivostí. Práce není historickým rozбором životopisu Arnošta z Pardubic. Na základě díla Viléma z Lestkova se pokouší podat srozumitelný obraz středověké legendy.

Autor: Iveta Svobodová

Obor: latina

Název práce: *Publius Annaeus Florus o občanských válkách v Římě*

Počet stran: 71

Vedoucí práce: Doc. Dr. Igor Lisový

Rok obhájení: 1998

SEMINÁŘ PRO KLASICKOU FILOLOGII

A MEDIEVISTIKU

Filozofická fakulta Masarykovy univerzity v Brně

Námětem diplomové práce je interpretace Florova hodnocení občanských válek v jeho díle *Epitoma de Tito Livio* a srovnání s jinými historiky, včetně Livia. První kapitola pojednává o významných dějepiscích doby římského principátu s hlavním zřetelem na život a dílo Publia Annaea Floro a jeho postavení v římské historiografii. Druhá kapitola se zabývá Florovými prameny a dějepisnou koncepcí. Třetí je věnována hlavnímu tématu diplomové práce – občanským válkám v Římě. Ty jsou interpretovány na základě podrobné analýzy Florova historického spisu. Čtvrtá kapitola obsahuje pojednání o slohové a jazykové stránce Florových *Epitom*, z nichž čerpal mnoho pozdějších antických i středověkých autorů.

Autor: Štěpánka Štroblová
 Název práce: *Vita venerabilis Arnesti*
 Vedoucí práce: Doc. PhDr. Helena Kurzová, DrSc.

Obor: latina
 Počet stran: 56
 Rok obhájení: 1998

Diplomová práce s názvem *Vita venerabilis Arnesti* se zabývá životopisem prvního českého arcibiskupa Arnošta z Pardubic od Bohuslava Balbína. Cílem práce je zpřístupnit dílo, které ještě nebylo přeloženo do češtiny, okomentovat třináct kapitol první knihy a vybrané kapitoly knihy čtvrté, identifikovat prameny a literaturu, ze které Balbín při psaní životopisu vycházel. Poukázat na dvojí charakter Balbínova díla, historickou monografii a legendu. Diplomová práce má sloužit jako podklad pro budoucí překlad a komentář.

Autor: Markéta Zabloudivá
 Název práce: *Gaius Velleius Paterculus o principátu*
 Vedoucí práce: Doc. PhDr. Igor Lisový

Obor: latina
 Počet stran: 73
 Rok obhájení: 1998

V římském dějepisectví existovala tradice psaní velmi rozsáhlých prací. Prvním spisovatelem, který se pokusil vytvořit stručné, avšak obsažné dějiny Říma, včetně principátu, byl Velleius Paterculus. Cílem diplomové práce je interpretace událostí odehrávajících se v době principátu v díle Velleia Patercula na pozadí srovnávání s díly Suetonia a Tacita. V první kapitole je charakterizováno římské dějepisectví doby principátu, ve kterém je historikovi přiřazeno jeho místo. Na podkladě díla je zde nastíněn historikův životopis. Druhá kapitola je v práci ústřední. Je v ní analyzována doba principátu, jeho vznik a vývoj, tak jak ho zaznamenal Velleius Paterculus. Velleiovy postřehy jsou zde srovnávány s Tacitovými a Suetoniovými. Třetí, poslední kapitola je věnována literárnímu rozboru díla (jsou zde hodnoceny i stylistické prostředky).

Helena Kurzová

4. FF UJEP Brno – Ústav klasických studií

Autor: Alena Arijčuková
 Název práce: *Církevní politika Gally Placidie a Valentiniana III.*
 Vedoucí práce: PhDr. Jarmila Bednaříková, CSc.

Obor: latina
 Rok obhájení: 1998

Práce vychází z korespondence, kterou vedla císařovna Galla Placidie a její syn Valentinianus III. se zástupci církve a církevními sněmy (třetí ekumenický koncil v Efesu r. 431, efeský koncil r. 449, čtvrtý ekumenický koncil r. 451), a z dobových právních dokumentů. Na základě těchto pramenů pak autorka hodnotí postoj císařského dvora ke křesťanské církvi, sleduje proces upevňování ortodoxie, postoje představitelů státu k heterodoxii a diverzifikaci křesťanství ve východní a západní části říše (přestože organizačně nelze podle autorky v hodnocené době pochybovat o církevní jednotě). Důležitou součástí práce je přehled novel císaře Valentiniana III., které souvisejí se vztahem státu a církve. Závěrečnou část práce tvoří syntetická charakteristika církevní politiky Gally Placidie a Valentiniana III.

Autor: Monika Farkačová
 Název práce: *Postavení učitelů v období dominátu*
 Vedoucí práce: PhDr. Jarmila Bednaříková, CSc.

Obor: latina
 Rok obhájení: 1998

Po krátkém úvodu, věnovaném historii výchovy a vzdělávání v Římě (se zvláštní kapitolou o působení Quintilianově), práce hodnotí právní a sociální postavení, které zaujímali veřejní učitelé v antické společnosti v období dominátu; samostatná kapitola je věnována úrovni školství v západní polovině říše, se zvláštním zřetelem k poměrům v Gallii. Autorka vycházela především ze zákonů a císařských výnosů obsažených v Theodosiově kodexu, všímá si zejména honorování, poct a privilegií, které jim tehdejší císařové udělovali, a povinností, které vůči státu měli. Jádrem práce je charakteristika vybraných pedagogických osobností (Libanios, Themistios, Vettius Agorius Praetextatus, Q. Aurelius Symmachus), v níž autorka vychází z dobových pramenů historických, epigrafických aj.

Autor: Eva Kučernáková
 Název práce: *Navigatio sancti Brendani Abbatís*
 Vedoucí práce: Prof. PhDr. Jana Nechutová, CSc.

Obor: latina
 Rok obhájení: 1998

Těžištěm práce je překlad díla z latinského originálu podle edice C. Selmera, *Navigatio Sancti Brendani Abbatís from Early Latin Manuscripts*, Indiana 1959, a jeho interpretace. Důležitou součástí je však i pojednání o historickém vývoji Irsku od časů, do nichž je situován děj, až po dobu, kdy byla *Plavba* pravděpodobně sepsána, a studie o literárním žánru *vidění*, k němuž se tento spis obvykle řadí, včetně samostatné kapitoly o fenoménu moře v evropských literaturách. Zařazeny jsou i úvahy o historické a legendární stránce postavy Brendanovy a o problémech spojených s autorstvím textu a s jeho

datací. Předmluva představuje *Plavbu* jako moralistní křesťanský příběh o hledání pozemského ráje, který má kořeny v předkřesťanském irském folk-lóru a je inspirován také látkami antickými (autorka srovnává Brendanovu pouť s Aeneovou), další analýza dospívá k obezřetnému závěru, že Brendanův příběh není ani cestopis ani vidění, není ani učený ani lidový, ani náboženský ani světský, ani pohanský ani křesťanský, ani historický ani spirituální – je opakovatelný v osobní zkušenosti každého křesťana, a právě tato opakovatelnost je zárukou opravdovosti vyprávění.

Autor: Zlatka **Pražáková**

Obor: latina

Název práce: **Základy latinské slovní zásoby jako východiska pro studium italštiny**

Vedoucí práce: Prof. PhDr. Antonín Bartoněk, DrSc.

Rok obhájení: 1998

Autorka uvažuje, nakolik se lze při výuce italštiny jako cizího jazyka (ve vyšších třídách gymnázia nebo v počátcích studia vysokoškolského) u studentů opřít o znalost latinského lexika. Základem práce je abecední soupis latinské slovní zásoby v klasické středoškolské učebnici Špaňára a Kettnera, vedle něhož stojí soupis lexika v učebních textech, které připravila autorka sama a charakterizuje je jako doplnění učebnice Špaňárovy. Dále autorka excerpovala slovní zásobu jedné ze středoškolsky využitelných učebnic italštiny (Bahníková – Benešová – Ehrenbergová) a pokusila se přiřadit italská slova k těm excerpovaným latinským slovům, s nimiž etymologicky souvisejí. Autorka dochází k závěru, že středoškolská slovní zásoba latiny je pro pochopení jádra italské slovní zásoby nedostatečná. Odhaduje, že by bylo zapotřebí doplnit Špaňárovu učebnici jednak o slovní zásobu jejich vlastních textů, jednak asi o 650 dalších výrazů, a připojuje (jako přílohu) výpis povinné slovní zásoby jednotlivých lekcí Špaňárovy učebnice s navrhovaným rozšířením.

Autor: Marie **Franclová**

Obor: klasická řečtina

Název práce: **Vlastní jména v mykénské řečtině se zaměřením na složená jména mužská a ženská**

Vedoucí práce: Prof. PhDr. Antonín Bartoněk, DrSc.

Rok obhájení: 1998

Materiál k práci je převzat z vyčerpávajícího díla J. Chadwicka *Documents in Mycenaean Greek*. Autorka excerpovala ta vlastní jména, pro která Chadwick registruje alespoň nějakou (často velmi nejistou) sémantickou interpretaci, a klasifikovala tuto skupinu slov typologicky. Z celé typologické škály potom vybrala mužská a ženská kompozita k bližší interpretaci: práce nabízí jejich úplný soupis, dále překlad, resp. výklad, a především rozbor obou částí každého kompozita s uvedením obecných i vlastních jmen příbuzných oběma těmto částem v mykénské i klasické slovní zásobě. Výklad je uzavřen seznamem obecných jmen, jejichž kořeny jsou v mykénštině doloženy právě prostřednictvím komponovaných *propríí*. Jako dodatek je

připojen zmiňovaný Chadwickův seznam v té podobě, jak je publikován v *Documents*. Neprůhlednost mykénské slovní struktury vede k tomu, že je často obtížné rozlišit, co je *propríum* a co *commune* (odhad počtu *propríí* proto kolísá mezi 1800 a 2200). Z celkového počtu takto nejistě identifikovaných vlastních jmen má jen asi třetina nějakou interpretaci: jedna šestina uspokojivou, druhá šestina nejistou.

Autor: Michaela **Hanousková**

Obor: klasická řečtina

Název práce: **Význam historického díla Ióanna z Antiochie pro rekonstrukci vztahů mezi římským Východem a Západem**

Vedoucí práce: PhDr. Jarmila Bednaříková, CSc.

Rok obhájení: 1998

Práce hodnotí význam raně byzantského historika Ióanna z Antiochie pro poznání vztahů mezi západní a východní částí římské říše v 5.-6. stol. po Kr. Autorka předpokládá, že dochované zlomky Ióannova díla lze časově zařadit do doby mezi léty 520 a 530 po Kr., a pokud jde o osobu Ióannovu, přiklání se k hypotéze G. Sotiriadise, že je možno ji ztotožnit s Ióannem Rhétorem z Antiochie, z něhož čerpá Euagrios Scholastikos. Ióannovo dílo autorka hodnotí na základě fr. 188, 190, 195-7, 199, 201-4, 207 a 209 Müllerovy edice (FHG IV), které konfrontuje s analogickými pasážemi v díle východořímských historiků Prokopia a Priska a západořímského Marcellina Comita. Dospívá k závěru, že Ióannés jako východořímský autor sledoval stále dění na Západě se značným zájmem, a i když se neubráníl jisté zaujatosti a některým klišé, snažil se je líčit co možná nejuvěrohodněji. Objektivnosti jeho díla napomáhá to, že se opírá především o Priska a nikoli o Prokopia, a zprávy o západořímské říši, které zanechal, zastiňují svým rozsahem komentáře Marcellina Comita.

Autor: Nicole **Sumelidu**

Obor: klasická řečtina

Název práce: **Mykénská slovní zásoba u Homéra**

Vedoucí práce: Prof. PhDr. Antonín Bartoněk, DrSc.

Rok obhájení: 1998

Práce konfrontuje slovní zásobu dvou nejstarších souvisle doložených podob řeckého jazyka: mykénštiny a tzv. homérského dialektu. Autorka nalézá v obou homérských eposech přímé lexikální paralely k výrazům doloženým v textech lineárního písma B a takto získaný materiál (přibližně 300 slov) předkládá a komentuje ve dvou soupisech. První soupis je uspořádán z hláskoslovného hlediska (tj. podle hláskových změn, které jsou shromážděnymi slovy dokumentovány), druhý z hlediska morfologického (podle slovních druhů a kmenového zakončení). V další části práce je připojen soupis těch mykénských slov, která netvoří s výrazy doloženými u Homéra lexikální jednotku, ale přesto etymologicky souvisejí (jde o složeniny buď jen mykénské, nebo jen homérské apod., celkem asi 130 částečných lexikálních paralel). Závěr práce přináší abecední index přímých lexikálních paralel.

Autor: **Simone Sumelidu**

Obor: klasická řečtina

Název práce: ***Prajazykové shody mezi starou řečtinou a češtinou***

Vedoucí práce: Prof. PhDr. Antonín Bartoněk, DrSc.

Rok obhájení: 1998

Autorka vybírá z příslušných etymologických slovníků takové shody ve slovní zásobě mezi starořečtinou a češtinou, které je možné pokládat za prajazykové, tj. na obou stranách zděděné z předpokládaného prajazykového indoevropského společenství. Zkoumání se omezuje na jména (vzhledem k tomu, že u sloves jde většinou pouze o kořenové shody) a nezařazuje tzv. dětská slova. Při tomto vymezení dospívá autorka ke 130 lexikálním paralelám mezi starořečtinou a češtinou, které řadí nejprve podle kmenových typů (pro klasifikaci českého materiálu se vychází ze stavu praslovanského) a v jejich rámci abecedně. Ve druhé části nabízí stručnou sémantickou analýzu zjištěného společného lexikálního jádra: jde o příbuzenské termíny (11 slov), názvy částí těla (16 slov), zoonyma (22 slov), označení přírodních úkazů (15 slov) apod. Součástí práce je rovněž stručná úvaha o charakteristických sémantických posunech.

Petr Peňáz

5. FFUP Olomouc – Katedra klasické filologie

Autor: **Kateřina Burešová**

Obor: latina

Název práce: ***Quintus Septimius Florens Tertullianus, 'Apologeticum'***

Počet stran: 75

Vedoucí práce: PhDr. Jan Janoušek

Rok obhájení: 1998

Práce je překladem a komentářem stěžejních kapitol Tertullianova spisu *Apologeticum* (1-8, 16-21, 28-35, 46-50). V úvodu stručně seznamuje s autorem, dílem a dobovým kontextem, v němž vznikalo. Překlad, který je základem a nejrozsáhlejší částí diplomové práce, se vyznačuje autorčinou snahou hledat pro specifické latinské obraty a vazby ekvivalentní, i když gramaticky odchylné konstrukce. Komentář shrnuje nejdůležitější faktické poznatky Tertullianova uvedení, osvětluje po kapitolách jeho argumentaci a seznamuje čtenáře s jejími zdroji: křesťansko-židovskou tradicí, stoickou filozofií a velkou polemikou s nekřesťanským učeným světem.

Autor: **Klaudie Zapletalová**

Obor: latina

Název práce: ***Dión Syrákúský a jeho sicilská politika***

Počet stran: 67

Vedoucí práce: PhDr. Ivana Koucká

Rok obhájení: 1998

Převážná část práce se popisnou formou pokouší podat přehledné dějiny Sicílie a Syrákús do doby Dióna Syrákúského bez snahy o hlubší komentář popisovaných událostí. Jádrem práce je hledání příčin Diónovy sicilské a syrákúské politiky a rozbor jeho reformních snah a omylů. Důležitá pozornost je věnována i charakteristice politického vývoje ve starověkých Syrá-

kúsách v období tyrannidy Dionýsiů. Při hodnocení primárních pramenů autorka poukazuje na možnost ovlivnění informací o Diónovi stranicetvím Plútarcha a Platónovým odkazem a snahami.

Autor: **Jiří Šrámek**

Obor: latina

Název práce: ***Kulturně-historické informace ve čtvrté knize Ciceronových 'Orationes in Verrem'***

Počet stran: 71

Vedoucí práce: PhDr. Barbora Pokorná

Rok obhájení: 1998

Autor práce se pokusil vybrat a roztrdit kulturní a historické informace o Sicílii obsažené ve čtvrté knize Ciceronových *Orationes in Verrem*. Jednotlivé části se nejprve zabývají Ciceronovým životem od roku převzetí Verrovy obžaloby, líčením jeho osobnosti, politickou situací v Římě v 1. stol. př. Kr. a vlastním soudním procesem. Jádrem práce je však líčení rozmanitých způsobů Verrova obohacování a vývoj jeho deliktů, vytvoření přehledného seznamu uloupených předmětů a naprosto samostatné vystopování čtyř významných děl antického sochařství, které Verres odcizil. Při koncipování závěrů o jejich přímé spojitosti s díly ukradenými Verrem zůstává však J. Šrámek mírně skeptický.

Ivana Koucká

6. Fakulta humanistiky Trnavskej Univerzity – Katedra klasických jazykov

Autor: **Martina Čarnogurská**

Obor: latina

Název práce: ***Zánik rímskeho kráľovstva: Livius a historická skutočnosť***

Počet stran: 57

Vedoucí práce: Prof. PhDr. Jan Burian, CSc.

Rok obhájení: 1998

Problematika prechodu rímskeho kráľovstva na republiku v raných rímskych dejinách je kvôli zahalenosti množstvom mýtov, legiend a poloprávd veľmi náročná. Práca je zameraná na charakteristiku osobnosti clusijského kráľa Porsenna u Tita Lívia, Dionýzia Halikarnasského a Plútarcha. Vplyv Porsennu na vývoj raných rímskych dejín sa porovnaním livijovskej tradície a pravdepodobnej historickej skutočnosti javí ako súčasť pokračujúceho pôsobenia Etruskov v Ríme aj po vyhnaní etruských Tarquiniovcov, napriek snahe rímskych historiografov o *damnatio memoriae* tejto skutočnosti u čitateľov.

Autor: **Theodor Fenik**

Obor: latina

Název práce: ***Pretoriánska garda a jej vplyv na najvyššiu rímsku politiku v dobe júlsko-klaudijskej dynastie***

Počet stran: 73

Vedoucí práce: Prof. PhDr. Jan Burian, CSc.

Rok obhájení: 1998

Pretoriánska garda sa zrodila a vyzrela počas panovania júlsko-klaudijskej dynastie. Pôvodne bola určená na ochranu cisárov, no neskôr sa zmenila na

významný faktor najvyššej rímskej politiky. Cisár Augustus dbal, aby sa mu nevymkla z rúk. Za vlády Tiberia došlo k prerodu prétoriánskej gardy a najmocnejšou osobou po cisárovi sa stáva Lucius Aelius Seianus. Počas panovania Caligulu a Claudia už bola prétoriánska garda pevne usadená na politickej scéne a dobre si uvedomovala svoju silu a význam. Za Nerona a po jeho smrti sa už len definitívne potvrdilo jej postavenie v mocenskej politike Ríma.

Autor: Anna **Krammerová**

Název práce: *Slovenské preklady Vergiliovej Aeneidy*

Vedúci práce: Doc. PhDr. Daniel Škoviera, h. prof.

Obor: latina

Počet stran: 74

Rok obhájení: 1998

Na Slovensku existujú tri úplné preklady Vergiliovej Aeneidy. Prvý je dielom Jána Hollého (1828), ktorý je z hľadiska rozsahu textu, obsahu i po formálnej stránke originálu najviac podobný. Je v ňom zachovaný časomerný daktylský hexameter so zákonitými cezúrami a neproblematickým rozlišovaním kvantity slabík. Preklad Viery Bunčákovovej (1969) sa obsahovo tiež veľmi nelíši. Prekladateľka v ňom tiež uplatnila ochudobnenú prízvučnú obmenu daktylského hexametru, nájdeme tu však aj nezákonné dierézy, verše s trochejským rytmom, i iné nedôslednosti. Preklad Viliama Turčányho (1981) je adresovaný deťom a mládeži, z čoho vyplýva aj skrátenie textu, väčšia voľnosť prekladu, dôsledné rýmovanie (v snahe zachovať eufonickosť a hudobné vlastnosti Vergiliovho diela) a maximálne využitie básnických prostriedkov. Prekladateľ, poznajúc problémy s prízvučným daktylským hexametrom, sa rozhodol použiť viac veršových systémov tak, že ich rozdelil medzi jednotlivé postavy.

Jan Burian

MAŁGORZATA BOROWSKA, Μορμολύκη. *Książka do nauki języka starogreckiego*. Warszawa, Wiedza Powszechna 1996, 482 str.

Jak autorka, známá polská badateľka z varšavské univerzity, vysvetľuje v predmluve, Μορμολύκη je loutka/strašidlo, jímž strašily řecké chůvy děti. A práve takovým postrachem bývaly pro stredoškoly klasické jazyky, zejména starořečtina.¹ Polská učebnice však nemá studenty odstrašovat, naopak je koncipována tak, aby byla pro studenty co nejpřitažlivější. K tomu slouží nejen zajímavý výběr originálních textů, ale i poměrně malý počet gramatických cvičení, jasný a přehledný výklad mluvnic, četné ilustrace, doplněné otázkami z řeckého bájesloví, a v neposlední řadě i vynikající grafická úprava knihy.

Učebnice je určena pro začátečníky a jejím probráním má student získat takovou slovní zásobu a znalost základů mluvnic (včetně syntaxe vedlejších vět a nepřímé řeči), aby byl schopen s pomocí slovníku sám překládat. Ačkoli se autorka v předmluve nezmiňuje, k jaké věkové kategorii se učebnice obrací, je možno předpokládat, že se zaměřuje na studenty jak vysokých, tak i středních škol (od 15-16 let).

Desetistránkový úvod obsahuje základní údaje o vývoji řečtiny od mykénštiny až do současné doby i o polydialektálním charakteru řečtiny, seznamuje uživatele s řeckou abecedou a poskytuje stručné praktické vysvětlení k řeckému přízvuku, přídechu a interpunkci, jak je to v základních učebnicích obvyklé.

Látka je rozdělena celkem do 85 lekcí, každá pátá lekce je pojata jako opakovací. V záhlaví každé lekce je přehledně uvedeno, jaké gramatické jevy jsou v lekcí probírány. Dobrým nápadem je označování pořadí každé lekce nejen arabskou číslicí, ale i po řeckém způsobu, tedy pomocí písmen. Texty jsou zásadně autentické, od první lekce důsledně doprovázené referencemi; zpočátku jsou to spíše jednotlivé kratší věty, zejm. sentence, gnómy a aforismy, později i drobnější souvislé články. Texty jsou vybírány nejen z tzv. školních (lehkých) autorů, ale i z autorů poklasických (včetně Nového zákona) a méně známých, z prózy i z poezie, z vyprávění i z dialogů. Po uvedení slovíček následuje jasný a přehledný výklad gramatiky, zaměřený na praktické osvojení daného jevu bez přílišného teoretizování. Pokud má text metrický charakter, doprovází jej stručný výklad příslušného metra. Cvičení jsou po mém soudu málo početná (3-4 v každé lekcí) a jistě nemohou stačit k důkladnému procvičení probírané látky; jde o různé obměny, doplňování, ale i preklady, a to i z polštiny do řečtiny. Cvičení často pra-

¹ Autorka plánuje i vydání podobně koncipované učebnice novorečtiny, a to pod názvem Μπαρμπαγιώργος.

cují s autentickými větami z řeckých autorů (opatřenými referencemi) a někdy uvádějí další slovíčka. Některé lekce jsou zpestřeny zařazením křížovek a hádanek, jejichž řešení je uvedeno na str. 485. Zájem studentů určitě vzbudí černobílé reprodukce maleb z řeckých váz, znázorňující scénky ze života bohů a hérůů (přehled řeckých nádob i s náčrtky je podán na str. 461-463). K obrázku je vždy připojena otázka z řecké mytologie, jejíž řešení je možno si ověřit na str. 471-475. Některé lekce obsahují také graficky zvýrazněný *Filologický koutek*, kde jsou vysvětlovány další gramatické jevy, jako např. kráze, elize, různé významy adjektiva *παῖς*, disimilace aspirát apod.

Opakovací lekce obsahují kromě většího počtu cvičení i krátká zamyšlení nad některým důležitým kulturním pojmem s výkladem (v polštině) jeho různých lexikálních významů, jako např. *κόσμος*, *ἀρετή*, *ξένος*, *καρπός*, *δόξα*, *σωφροσύνη*, *μοῖρα*, *χάρις*, *ἀνάγκη* atd. Zamyšlení je vždy doplněno několika autentickými větami se zkoumaným výrazem.

V závěru učebnice je připojen soubor kratších doplňujících textů (str. 385-400) zejména z mytologie, přehledné gramatické tabulky (str. 401-429), seznam nepravidelných sloves (str. 434-443), řecko-polský slovník (str. 443-460), avšak nikoli slovník polsko-řecký, a stručné poznámky o citovaných autorech (str. 465-470). Vyučující by možná přivítali seznam referencí, aby získali přehled o tom, kteří autoři a jak často jsou citováni. Jak je vidět, učebnice patří k příručkám, které jsou "soběstačné", tj. student vystačí s učebnicí a nepotřebuje v zásadě žádné další pomůcky (slovníky, gramatiku, cvičební sešit apod).

Polská učebnice řečtiny je napsána s velkou erudicí a znalostí nejen vykládané látky, ale i metodických přístupů, které mohou výuku ozvláštnit a učinit pro studující zajímavější. I když jednotlivé části lekce nejsou samy o sobě nijak novátorské, jako celek působí jak každá lekce, tak celá učebnice velmi osvěžujícím a progresivním dojmem. Polská učebnice snese bez problémů srovnání s kteroukoli zahraniční učebnicí starořečtiny a mnohé z nich dokonce předčí (o některých z nich jsme referovali v předešlých číslech *Aurigy*). Je však škoda, že autorka věnuje jen minimální pozornost vysvětlování "mezinárodních" slov přejatých z řečtiny – využívá takto hlavně vlastních jmen. Pro českého vyučujícího, který z jazykových důvodů nemůže polskou učebnicí používat přímo k vyučování, představuje tato publikace bohatý zdroj příkladů ilustrujících jednotlivé gramatické jevy, příkladů, které nejsou uměle "vykonstruovány", nýbrž využívají zajímavé autentické texty, jež jsou svou povahou často přímo "předurčeny" k memorizaci.

Dagmar Muchnová

EVA KUŤÁKOVÁ, *Latina I. Soubor textů a cvičení pro základní kurs latinského jazyka*. Praha, Karolinum 1997, 139 str.

DANA SLABOCHOVÁ, *Latina II. Soubor textů a cvičení pro základní kurs latinského jazyka*. Praha, Karolinum 1997 (2. přeprac. vyd.), 180 str.

Dvojice textových učebnic *Latina I-II* spolu s *Gramatickým a lexikálním minimem k latině I* představuje kompletní soubor, který nahrazuje po deseti-letí užívanou cvičebnici (Bejlovec, Jos. et al.: *Latina pro vysoké školy*, Praha, SPN 1993). Lze konstatovat, že autorky připravily studentům základního kursu neoborové latiny moderní, obsahově zajímavou a graficky přehlednou pomůcku ke studiu. Hlavním posunem oproti staré cvičebnici je podstatné rozšíření a zcela nové pojetí procvičovací části a možnost pracovat se souvislým textem již od 2. lekce. Aktuální mluvnická témata jsou ilustrována bohatou zásobnicí úkolů na různé aktivity (izolované procvičování flexe, určování tvarů aj.) a každá lekce zachycuje přehledně a uceleně užitou slovní zásobu i s vyznačením povinného penza. Připomeňme, že právě nedostatečné pokrytí této oblasti bylo jednou z hlavních výtek nové gymnaziální učebnici J. Pecha. V předmluvě je zmínka o chvályhodném úsilí o autenticitu vět a textů a jejich obsahový přínos pro uživatele. V doplňkové četbě dílu I je třeba ocenit citlivý výběr úryvků i způsob komentáře, který – jak je předem deklarováno – není vševědoucím průvodcem textem, ale předpokládá uplatnění výsledků studentovy pečlivé práce. *Latina I* využívá klasických typů cvičení v jejich maximální variantnosti. Námětem ke zlepšení by možná mohla být úvaha, zda alespoň v několika počátečních lekcích nepodržet ještě značení dělek a tím více podnítit pozornost studentů k tomuto jevu, když víme, že dodržování správné výslovnosti je jedna ze základních zásad, kterou by měli přijmout. Dále zde vyvstává otázka překladů z češtiny do latiny, které I. díl jako typ aktivity neuznává. Mohlo by se jednat o výslovně fakultativní cvičení (příp. autokorektivního druhu s připojeným klíčem) na jednoduché věty, čerpající z předpokládané slovní zásoby. Tato cvičení by totiž byla dobrou průpravou k dílu *Latina II*, který již zadává konverzační překladové úkoly, ale především obsahuje cvičení na aktivní jazykovou produkci.

Po zvládnutí deseti lekcí *Latiny I* může student přistoupit k druhému dílu. Zde se mu dostává do ruky promyšleně strukturovaná cvičebnice, která představuje latinu ve zcela jiném světle než příručky minulosti – ne jako pečlivě oprašovanou ebenovou pokladnici, ale jako živoucí jazyk, komunikační prostředek promlouvající závažně i zábavně, a to v celé plejádě stylů a časových rovin. Cvičení jsou založena většinou na interaktivním přístupu, nehledí se jen na překlad a interpretaci, ale na hlubší percepce a analýzu informace podané v textu (*exercitationes* za texty jsou typu *comprehension-check*). Jsou využívány i účinné motivační prvky (např. autokorektivní opakování). Bohatý materiál z oblasti novolatiných studií naplňuje představu moderní učebnice v tom nejlepším slova smyslu, velmi půvabný je v této souvislosti

oddíl *Colloquia*. Letitá tradice kursu je zachována v oddílu doplňkové četby, v průřezu různých stylových žánrů latinské produkce českého středověku a v ukázkách novolatinských textů.

Máme tedy před sebou dvě zcela odlišné součásti jednoho studijního celku, které však nelze nikterak navzájem porovnávat či chápat jako protipóly; jde o vhodné odstupňování studijního materiálu podle pokročilosti a potřeby studenta. Díl I využívá všech možností klasické metody, mnoha generacemi prověřeného způsobu zevrubného studia gramatického a lexikálního systému latiny. Tato metoda za nezbytného předpokladu studentovy píle a trpělivosti prokázala svou účinnost a spolehlivost. Druhý díl pak využívá jiné studentovy přednosti – schopnost dedukce, tvořivost, hravost atd. –, které však musí vycházet ze solidního znalostního základu. Zvolený sled je nutný a správný a hodnotím jako velký pokrok, že tyto dva metodické přístupy zde stojí vedle sebe a hlásí se ke kooperaci. Vždyť např. i špičkové současné učebnice angličtiny varují před opožením moderními komunikativními metodami výuky a zdůrazňují, že práce se začátečnickými vyžaduje specifický přístup a osvědčené prostředky.

V učebnici *Latina I-II* obě autorky zdařile zúročily mnoho let, po nichž se věnují výuce latiny a neustálému promyšlení nových forem a metod, vedoucích k úspěchu a pocitu uspokojení z vynaložené námahy, která, jak si všichni dobře pamatujeme, bývá opravdu nemalá.

Petr Potůček

BOHUMILA MOUCHOVÁ – EVA KUŤÁKOVÁ – DANA SLABOCHOVÁ, *Linguae latinae studeamus*. Praha, EWA Edition 1998, 174 str.

Výzva obsažená v titulu recenzované publikace se obrací k širokému okruhu zájemců o studium latinského jazyka; není to tedy jedna z řady učebnic určených pro určitý druh středních či vysokých škol, jež se v posledních letech objevují na pultech knihkupectví. Takto pojatá příručka supluje do jisté míry oblíbené učebnice pro samouky (i když neobsahuje výklad gramatiky – předpokládá znalost příslušných pasáží na základě prostudování dostupných učebnic středoškolských či vysokoškolských), mezi nimiž byla latina až dosud Popelkou: nyní se jí tedy dostává zadostiučinění v plné míře.

Soubor cvičení a úkolů je doplněn *Klíčem*, s jehož pomocí si jak studenti, opakující tu či onu pasáž z probrané látky, tak i zájemci všech věkových kategorií a každého stupně vědomostí mohou snadno a spolehlivě ověřit správnost dosažených výsledků, a to nejen čistě gramatických.

Tato univerzální učební pomůcka totiž obsahuje kromě dvou oddílů ja-

zykových (*Gradus I, Gradus II*) i oddíl oba předchozí doplňující, zaměřeny na základní znalosti z antické (převážně římské) kultury – historie, literatury, reálií aj. – a uvádějící studium latinského jazyka do širších kulturních i historických souvislostí.

Gradus I je zaměřen na upevnění a prohloubení základních jazykových znalostí zhruba v tom pořadí, v jakém jsou probírány ve stávajících středo- i vysokoškolských učebnicích (J. Špaňár – E. Kettner, A. Hakenová, J. Pech, V. Seinerová, televizní kurs *Disco Latine*, E. Kuťáková – D. Slabochová aj.). Cvičení a úkoly tohoto oddílu umožňují upevnit a přiměřeně rozšířit slovní zásobu, pochopit zásady tvoření slov, procvičit flexi i porozumět větné stavbě – konečným cílem je bezproblémový překlad jednoduchých textů. Zadávané úkoly jsou různorodé a promyšlené – z metodického hlediska v plné míře odpovídají požadavkům autonomního učení. Studenti jsou jimi vedeni k samostatné práci, k promyšlení lexikálních i gramatických jevů a k hledání potřebných souvislostí. I obsahová stránka vybraných textů je vhodně a vyváženě volena tak, aby přinesla zajímavé poučení nejen o známých osobnostech, ale i významných událostech a jevech antického světa. *Gradus I* je zakončen krátkými texty ze současnosti: ty výstižně ukazují latinu jako jazyk schopný tlumočit bez problémů i události moderního světa.

Gradus II je určen pro pokročilejší zájemce, ať už získali základní vědomosti pomocí *Gradu I* či z jiných zdrojů. Obsahuje na vyšší a obtížnější úrovni obdobné úkoly a cvičení lexikální i gramatická, dále se rozhodně slovní zásoba, větší důraz je kladen na postžení sémantické stránky slov i jejich struktury a na pochopení a aktivní osvojení důležitých syntaktických jevů (doplňování vět správnými slovesnými tvary či spojkami, dotváření chybějících větných členů a vazeb aj.). Také překlady z češtiny do latiny napomáhají důkladnému osvojení si probírané látky. Cílem *Gradu II* je schopnost (případně s pomocí slovníku) překládat a správně pochopit (interpretovat) obtížnější latinské texty, především texty literární, a to jak z pera autorů antických, tak i pozdějších. K tomu opět slouží dobře volené návodné otázky a úkoly.

Třetí oddíl – *Res* – obsahuje 275 tematicky uspořádaných otázek a úkolů, které mají napomoci k poznání antické, především pak římské kultury (dějiny, reálie, literatura...). Pokud student nezískal potřebné znalosti v hodinách středoškolské výuky, může se prokázaná neznalost stát podnětem k samostatnému studiu, ke snaze poučit se pomocí naučné literatury, slovníků aj.

Vedle již zmíněného *Klíče* je v závěru publikace uveden přehled všech použitých gramatických termínů v latině i v češtině a samozřejmě i obsáhlý seznam doporučené literatury. Vhodně vybraný je i obrazový a jiný názorný materiál přílohy (mapy, schémata).

Lze s uspokojením konstatovat, že recenzovaná publikace splňuje nároky kladené na komplexní učební pomůcku, vhodnou jak pro výuku latinského jazyka na školách středních, tak na fakultách škol vysokých, ale i pro samostudium zájemců z řad široké veřejnosti, a že naplňuje cíle, které si autor-

ky vytkly v úvodní pasáži. Je proto právem zařazena do seznamu učebnic a pomůcek doporučených MŠMT ČR.

Lenka Dvořáková – Zuzana Vaněčková

MARKÉTA KORONTHÁLYOVÁ, *Latinská syntax. Cvičné věty pro bohoslovce.* Praha, Karolinum 1996, 19 + 18 str.

MARKÉTA KORONTHÁLYOVÁ, *Latinitas ecclesiastica. Čítanka latinských církevních textů.* Praha, Karolinum 1994, 69 str.

Obě zmíněné publikace byly vydány jako skripta pro posluchače Katolické teologické fakulty Univerzity Karlovy.

První z nich – *Latinská syntax* – je druhé, přepracované vydání interního tisku Katolické teologické fakulty z vydavatelství Scriptum v Praze (rok vydání není uveden). Je to cvičebnice, která obsahuje na 19 stranách 19 lekcí, z nichž poslední je věnovaná opakování, a na 18 stranách obšírný latinsko-český slovník. Zpracovává následující gramatické jevy: nepravdělná slovesa *eo, fero, volo, nolo a fio*, konjunktivy a jejich užití v hlavních větách, ablativ absolutní, vazby nominativu a akuzativu s infinitivem, gerundivum a gerundium, jednotlivé druhy vedlejších vět a souslednost časů. Autorka nabízí k uvedeným jevům cvičné věty s náboženským i nenáboženským obsahem, přičemž nepodává obšírný gramatický výklad, ale odkazuje vždy na příslušné paragrafy v *Latinské mluvnici* Z. Quitta a P. Kucharského, Praha 1972. Věty slouží pouze k překladu z latiny do češtiny jako průprava pro četbu latinských textů; překlady z češtiny do latiny, které by napomáhaly k hlubšímu procvičení gramatického jevu, chybějí.

Latinská syntax M. Koronthályové je praktická cvičebnice pro studenty bohosloví. Neklade si za cíl teoretické osvojení gramatiky. Z tohoto hlediska považují proto za velmi užitečné a úspěšné, že třebaže neobsahuje širší výklad, uvádí v záhlaví většiny lekcí jednoduché schematické příklady nebo přehledy užívání spojek a slovesných tvarů v tabulkách. Z hlediska metodického by však byl podle mého názoru namísto poněkud logičtější a systematictější sled jednotlivých gramatických jevů tak, jak jej ostatně podává i mluvnice Z. Quitta a P. Kucharského, na kterou autorka odkazuje. Vazby akuzativu s infinitivem jsou např. odděleny od infinitivních vazeb s nominativem, vedlejší věty účinkové od vět účelových a "cum historicum" je probíráno odděleně od vět časových. Celá cvičebnice tak působí velmi neuspořádaně. Navíc jsou do "latinské syntaxe" zařazena na různých místech i nepravdělná slovesa, ačkoliv jde o záležitost morfologickou. Z hlediska pravopisného pak čeština zjednodušuje psaní *souvětí irrealné* na jedno *r* (str. 13).

Druhá publikace – *Latinitas ecclesiastica* – je čítanka latinských církevních textů. Texty jsou zde rozděleny do pěti oddílů.

V prvním oddílu, nazvaném *Církev na cestě staletími*, jsou texty řazeny nikoli podle obtížnosti, ale chronologicky. Jsou zde zahrnuté úryvky z děl antických křesťanských autorů: Minucia Felica, Tertulliana, Cypriana, Novatiana, Hieronyma a Aurelia Augustina. Středověká latina je zastoupena díly Řehoře Velikého, Benedikta z Nursie, Anselma z Canterbury, Petra Abaelarda, Petra Lombarda, Františka z Assisi, Tomáše Akvinského aj. Každý text (s výjimkou Lva a Řehoře Velikého) je uvozen stručným životopisem autora, popř. charakteristikou díla.

Ve druhém oddílu jsou otištěny některé dokumenty z koncilů: z koncilu tridentského, který se konal v letech 1545-1563 a projednával některé dogmatické otázky zaměřené proti protestantismu, z I. vatikánského koncilu z let 1869-1870, na němž bylo schváleno dogma o primátu a neomylnosti papeže, a z II. vatikánského koncilu z let 1962-1965.

Třetí oddíl patří duchovní poezii. Autorka vybrala hymny *De nomine Iesu, Ave maris stella, Stabat mater*, sekvence velikonoční a svatodušní, *Requiem, Te Deum* a další.

Ve čtvrtém oddílu je několik úryvků z *Nového zákona*, tj. z evangelií Janova, Markova, Matoušova a Lukášova, a čítanku uzavírá oddíl pátý s výňatky z breviáře. Na konci příručky je uveden seznam použité literatury.

Latinitas ecclesiastica je výběr textů, které nejsou doplněny ani textově kritickým aparátem, ani komentářem, ani slovníčkem. Výběr textů je určen účelem, k němuž má čítanka sloužit, a do značné míry závisí na autorčině vůli. Na tomto místě bych se chtěla ovšem vyjádřit ke stránce formální.

Podle sdělení vydavatele neprošla tato publikace jazykovou ani redakční úpravou, a tak v ní bohužel zůstala řada omylů a chyb. Především to jsou v českých pasážích neobratnosti ve stylistice (např. "*studoval v Římě, který opustil a žil blízko Subiaca*" – str. 18), chyby v interpunkci souvětí, zejména před spojkou *a proto* (str. 19, 22; jinak str. 21, 23), nedůslednost a chyby při přepisu latinských jmen a jině – je nutno psát *Valerianus* (str. 9), *Tertullianus* (str. 11), *Tomáš Akvinský* (str. 24, 50), *Nový zákon* (str. 11), *pozdvížení* místo *pozdvihnutí* (str. 19) apod. K dalším formálním nedostatkům patří přehození jmen u Aurelia Augustina v nadpisu na str. 13 a chybný letopočet "1956" místo "1965" v českém úvodu na str. 34. Tato a podobná errata bude tedy třeba zcela jistě odstranit, jestliže se v budoucnu bude uvažovat o dalším vydání uvedené publikace.

Drahomíra Tesařová

DĚJINY STAROVĚKÉHO ŘECKA A ŘÍMA v učebnicích dějepisu pro základní a střední školy

V posledním ročníku *Zpráv Jednoty klasických filologů* (Auriga 38-39, 1996-97) byly publikovány zevrubné recenze několika učebnic dějepisu pro

základní a střední školy, obsahujících starověké dějiny. Igor Lisový posuzoval *Světové dějiny* autorů Vratislava Čapka a Jaroslava Pátka, *Dějiny starověkého Řecka a Říma* od Pavla Augusty a Františka Honzáka, *Dějiny starověkého světa* Pavla Olivy a *Historii 2, Pravěk, starověk* od Václava Marka a Radislava Hoška (*Auriga* 38-39, 124-131). Poslední učebnicí se zabývala také Jana Kepartová, která dále ještě recenzovala *Dějiny pravěku a starověku*, jejichž autorem je Jan Souček (*Auriga* 38-39, 131-133). Oba recenzenti posuzovali učebnice po odborné i didaktické stránce a vyzdvihovali jejich přednosti i upozorňovali na drobné nedostatky.

Tento příspěvek na uvedeně recenze navazuje a doplňuje je o přehled a srovnání všech učebnic dějepisu, obsahujících dějiny starověkého Řecka a Říma, které se v současné době užívají na základních a středních školách. V přehledu jsou zahrnuty učebnice, které byly vydány po r. 1989 ve specializovaných nakladatelstvích učebnic a které byly odborně posouzeny a schváleny MŠMT.

- Pro základní školu a nižší stupeň víceletých gymnázií jsou určeny učebnice:
- VÁCLAV MICHOVSKÝ, *Dějepis, Pravěk a starověk pro základní školy*. Praha, Práce 1991, 94 str.
 - PAVEL AUGUSTA – FRANTIŠEK HONZÁK, *Dějiny starověkého Řecka a Říma*. Praha, Práce 1994, 112 str.
 - VÁCLAV MAREK A KOL., *Historie, Pravěk a starověk 2*. Praha, Scientia 1995, 142 str.
 - PETR CHARVÁT – JANA PEČÍRKOVÁ, *Lidé v dějinách. Starověk*. Praha, Fortuna 1995, 88 str.
 - IVANA KOUČKÁ, *Dějepis 6. Pravěk a starověk*. Olomouc, Prodos 1997, 136 str.
 - VERONIKA VÁLKOVÁ – JAN RULF, *Dějepis 6. Pravěk a starověk*. Praha, SPN 1997, 144 str.

První z výše uvedených učebnic – *Dějepis (Pravěk a starověk pro základní školy)* od VÁCLAVA MICHOVSKÉHO – vznikla již před rokem 1989. V r. 1991 byla vydána v novém, přepracovaném vydání a od té doby již vyšla poněkoli káté. Látko jednoho ročníku (dříve pátého, nyní šestého) je v této učebnici rozdělena do dvou dílů. Dějinám starověkého Řecka a Říma je věnován druhý díl. Antické dějiny jsou v této části učebnice rozvrženy do dvou stejně obsáhlých celků po dvanácti kapitolách. Mezi tyto celky je zařazena kapitola z pravěkých dějin, věnovaná době železné ve střední Evropě. V závěru druhého dílu učebnice je zařazeno celoroční opakování. Členění učební látky do kapitol vychází z periodizace řeckých a římských dějin a zdůrazňuje jejich klíčové momenty a významné osobnosti. Od jiných učebnic se tato učebnice odlišuje stručností a jednoduchostí výkladového textu, který sleduje pouze základní linii historického dění. Bohatý obrazový materiál (mapy, fotografické reprodukce uměleckých děl a pohledy na známá místa), doplněný obsáhlými komentáři, obohacuje jednoduchý text výkladu o zajímavosti z oblastí materiální i duchovní kultury a každodenního života. Rozdě-

lení učební látky na základní a rozšiřující zdůrazňuje barevné rozlišení textu a přehledná grafická úprava. Pro přehlednost a jednoduchost je tato učebnice vhodná pro základní školy. Záměrné zjednodušení historické látky však vedlo k tomu, že zde v souvislosti s řeckými dějinami chybí zmínka o Krétě a její kultuře.

Také v učebnici *Historie. Pravěk a starověk 2* je antickým dějinám věnován samostatný díl, jehož autory jsou RADISLAV HOŠEK a VÁCLAV MAREK. Oba živě zachycují dynamiku i pestrost historického dění, a přitom dokáží spojit vysokou odbornou úroveň výkladu s čtivým a věku žáků přiměřeným stylem. Členění textu výkladu na kapitoly a kratší články usnadňuje orientaci ve složitosti historické látky a umožňuje rychlé vyhledávání faktografických údajů a pojmů z různých oblastí života antické společnosti. Cenné jsou stručné a výstižné charakteristiky významných historických osobností. Řecké i římské dějiny jsou v učebnici zachyceny v celém rozsahu včetně dějin kulturních. Ve srovnání s ostatními sledovanými učebnicemi pro základní školy a nižší stupeň víceletých gymnázií se jeví tato učebnice jako nejnvhodnější pro zvědavé a náročné primány.

Předností další sledované učebnice *Dějiny starověkého Řecka a Říma* je grafická úprava. Její autoři PAVEL AUGUSTA a FRANTIŠEK HONZÁK využili svých bohatých zkušeností s naučnou literaturou pro děti a ve spolupráci s ilustrátory Dagmar Ježkovou a Jiřím Petráčkem vytvořili živé a poutavé podání starověkých dějin, tvořené z poloviny textem a z poloviny ilustracemi. Přesto text této učebnice obsahuje dostatek faktografických údajů, dramaticky líčí válečné události, popisuje všední život a podává výklad o jednotlivých oblastech kultury. Svým zvláštním charakterem jakýchsi dějin v obrazech tato učebnice vhodně doplňuje celou nabídku učebnic dějepisu pro základní školy.

Další učebnice *Lidé v dějinách. Starověk* od autorů PETRA CHARVÁTA a JANY PEČÍRKOVÉ je součástí ucelené řady, jejíž pojetí historie jako učební látky se vyznačuje tím, že v centru historického dění uvádí člověka v jeho vztahu k přírodě, bohu, jiným lidem i sobě samému. Díky tomuto pojetí se autorům podařilo přiblížit starověké dějiny mentalitě žáků základní školy a srozumitelně a názorně odpovědět na jejich otázky, týkající se každodenního života a vnímání světa lidí v dobách dávno minulých. Výkladový text přitom jako v jiných učebnicích podává obecné charakteristiky historických epoch i základní fakta o vzniku a vývoji státních útvarů. Pohledy do pracovního, soukromého či duchovního života starověkých lidí, obsažené v barevně odlišeném textu, jsou zasazeny do konkrétních historických souvislostí. Důležitou složkou učebnice je také bohatý obrazový materiál (mapy, fotografie a obrazové rekonstrukce), který názorně přibližuje popis přírodních podmínek a dokládá vývoj materiální kultury. Za zmínku stojí také otázky uzavírající jednotlivé tematické celky, které nejsou určeny pouze k opakování probrané látky, ale i k zamyšlení a vyvolání představ o životě lidí v minulosti. Na rozdíl od předchozích tato učebnice obsahuje v jednom dílu

celé starověké dějiny, rozdělené do tří tematických celků: počátky civilizací starověkého světa, starověké Řecko a starověký Řím.

Poslední dvě učebnice pro základní školy, obě vydané v loňském roce, obsahují v jednom svazku učební látku celého ročníku a jejich autoři zpracovali zároveň pravěké i starověké dějiny. Z vnějšího vzhladu i obsahu obou učebnic je zřejmé, že dokonalá grafická úprava a vysoká odborná úroveň již patří ke standardu našich učebnic dějepisu. Vzhledem k tomu, že obsah a cíle výuky dějepisu na základních školách a nižším stupni víceletých gymnázií jsou dány dosti detailně osnovami, nemohou se nové učebnice výrazně konceptně lišit od předchozích. Autoři se proto snažili dosáhnout různých kvalit dříve vydaných učebnic.

Učebnice *Dějepis. Pravěk a starověk* (6. ročník základní školy) od JANA RULFA a VERONIKY VÁLKOVÉ má podobně jako Honzáková a Augustova učebnice stejně rozsáhlou obrazovou a textovou část. Na rozdíl od ní v obrazové části obsahuje nejen ilustrace a mapy, ale i fotografické pohledy na architektonické památky, reprodukce uměleckých děl a schémata uspořádání společnosti a ústavních systémů. Výkladový text je dobře srozumitelný a podobně jako v jiných antických učebnicích dějin členěný do krátkých úseků, ve kterých je učební látka vhodně rozdělena na popis přírodních podmínek a osídlení, základní fakta o vzniku a vývoji státních útvarů, charakteristiky významných osobností a stručné výklady o náboženství, vědě, umění a každodenním životě starých Řeků a Římanů. Předností této učebnice jsou slovníčky odborných a cizích výrazů a vlastních jmen a místních názvů, které uvádějí jejich vysvětlení a správnou výslovnost, případně i informaci o skloňování v češtině. Cenný je také dobře graficky zpracovaný synoptický přehled dějin všech oblastí starověkého světa.

Poslední sledovaná učebnice pro základní školy *Dějepis 6. Pravěk a starověk* autorky IVANY KOUČKÉ věnuje více místa výkladovému textu, který systematicky probírá historické dění v různých částech světa, poukazuje na souvislosti historického vývoje a vysvětluje příčiny i důsledky historických událostí. Látka antických dějin je rozdělena do dvou stejně rozsáhlých celků, které jsou členěny do kapitol na základě periodizace řeckých a římských dějin. Orientaci v souvislém textu jednotlivých kapitol usnadňuje tučné vtištění zeměpisných a časových údajů, vlastních jmen a důležitých pojmů a barevné odlišení úryvků z různých dobových textů a stručné shrnutí látky v závěru každé kapitoly. Součástí grafického řešení učebnice jsou také různé barevné zdůrazněné přehledy např. nejvyšších bohů nebo orgánů státní moci a dobře vybraný či zpracovaný obrazový materiál (mapy, fotografie a nákresy). Vzhledem k rozsahu a odbornému stylu výkladového textu se tato učebnice ve srovnání s jinými jeví jako vhodná pro nižší stupeň víceletých gymnázií.

Z výše uvedeného přehledu vyplývá, že nabídka učebnic dějepisu pro základní školy a nižší stupeň víceletých gymnázií je dostatečně bohatá a pestrá a odpovídá různým nárokům učitelů i jejich žáků.

Jiná je situace v nabídce učebnic dějepisu pro střední školy. K dispozici jsou pouze dvě učebnice obecných dějin, které svým rozsahem a pojetím učební látky odpovídají výuce dějepisu na gymnáziích. Zcela chybějí učebnice pro střední odborné školy a střední odborná učiliště. Dějiny starověkého Řecka a Říma jsou spolu s ostatními starověkými dějinami obsaženy v prvním díle obou středoškolských učebnic:

– VRATISLAV ČAPEK – JAROSLAV PÁTEK, *Světové dějiny I*. Praha, Fortuna 1992, 1176 str.

– JAN SOUČEK, *Dějiny pravěku a starověku*. Praha, Práce 1995, 184 str.

Učebnice VRATISLAVA ČAPKA a JAROSLAVA PÁTKA pojímá světové dějiny jako dějiny civilizací, a důraz proto klade na historické jevy, procesy a události, které se staly dominantní v určité civilizační oblasti. Místo, které věnuje antickému světu včetně jeho vyspělé kultury, však neodpovídá jeho civilizačnímu přínosu a významu pro vznik a vývoj evropské civilizace. Veškerá látka týkající se antiky, tematicky rozdělená do čtyř kapitol (*Starověké Řecko, Starověký Řím, Hmotná a duchovní kultura antického světa, Křesťanství*), i s obsáhlým chronologickým přehledem a obrazovým materiálem zaujímá jen 22 stran. Ve snaze omezit faktograficko-chronologické pojetí historie redukovali autoři počátky starověkého Řecka na změny probíhající v řecké společnosti v 11.-8. stol. př. n. l. Existenci mínojské a mykénské kultury připomíná pouze popis k mapce Egejské oblasti a zmínka ve výkladovém textu, ale bez jakékoliv charakteristiky obou kultur. Také další vývoj řecké společnosti je podán příliš stručně. Nedostatečně jsou zdůrazněny události tvořící historické předěly a v souvislém textu výkladu splývají charakteristiky různých stránek společnosti. Stejně nedostatky je možné vyzkouknout i zachycení dějin starověkého Říma. Jejich výklad je příliš zhuštěný a bez dalšího vysvětlení může být pro řadu studentů nepřehledný. Nepřehledností trpí i kapitola věnovaná antické kultuře. Velmi podrobně je zde podán vývoj filozofie a jeho periodizace je zobecněna ve vztahu k veškeré kultuře, ale není již aplikována ve výkladu o literatuře a jiných druzích umění. Jasně a srozumitelně jsou objasněny počátky křesťanství v samostatné kapitole, která uzavírá látku o antické civilizaci a zároveň naznačuje vznik nové civilizační epochy.

V učebnici JANA SOUČKA zaujímá antický starověk podstatnou část. Členění řeckých a římských dějin do kapitol vychází z jejich periodizace a přesný chronologický rámeček látky jednotlivých témat usnadňuje pochopení různých stránek života antické společnosti i dynamiky jejího vývoje. Přestože text výkladu obsahuje velké množství faktografických údajů, je srozumitelný a přehledný díky výraznému dělení na odstavce a zdůraznění všech důležitých jmen a pojmů tučným tiskem. K přehlednému uspořádání látky jednotlivých kapitol přispívá vhodné umístění obrazového materiálu a barevné rozlišení výkladového textu, ukázek z historických pramenů a krátkých textů, které podněcují k úvahám nad některými historickými událostmi či jevy. Na závěr každého tématu jsou zařazeny otázky k opakování, úkoly k zamyš-

lení, stručné chronologické přehledy a bibliografické informace o doporučené četbě. Součková učebnice svým rozsahem odpovídá osnovám a standardu pro výuku dějepisu na čtyřletých gymnáziích i na vyšším stupni gymnázií víceletých a splňuje po odborné i metodické stránce nároky kladené na moderní učebnice. Díky své přehlednosti je použitelná i na jiných typech středních škol, na kterých se dějepis vyučuje v menším rozsahu než na gymnáziích.

Antické dějiny jsou také obsaženy ve dvou příručkách určených pro studenty středních škol:

- PAVEL OLIVA, *Dějiny starověkého světa*. Praha, Scientia 1995, 158 str.
- KOLEKTIV AUTORŮ, *Dějiny evropské civilizace I*. Praha, Paseka 1995, 367 str.

Kniha PAVLA OLIVY podává ucelený přehled pravěkých a starověkých dějin a poskytuje přesnější a bohatší faktografické informace než učebnice, ve kterých je zpracování historické látky podřízeno didaktickým kritériím.

Dějiny evropské civilizace jsou kompendiem evropských dějin od nejstarších dob až po události nedávno minulé. Antickému starověku je v této příručce věnována přibližně jedna desetina z celkového rozsahu. Jana Kepartová jako autorka této části dokázala na necelých 60 stranách textu podat přehledný a faktograficky přesný výklad dějin starověkého Řecka a Říma i zachytit vývoj antické kultury.

Obě příručky vhodně doplňují nabídku učebnic obecných dějin pro střední školy a jsou cennou pomůckou nejen pro studenty, ale i učitele.

Lenka Dvořáková

LUBOR KYSUČAN, *Latinská a řecká terminologie pro speciální pedagogii*. Olomouc, Univerzita Palackého 1996, 127 str.

V jubilejním padesátém roce své obnovené existence vydala olomoucká univerzita skripta jednoho ze svých mladých pedagogů, která v mnohém ohledu významně přesahují potřeby původní, účelové objednávky.

Lubor Kysučan ve své práci začíná zeširoka. V úvodní kapitole cituje L. Wittgensteina: "Hranice mého jazyka znamenají hranice mého světa." Víme, že došlo k prudkému ústupu znalosti klasických jazyků. Nemyslím ale, že došlo i k úpadku samotné kultury na nich založené, upadá především povědomí o zásadní úloze, kterou má kultura klasického světa pro celou současnou euroamerickou civilizaci.

Obsáhlou druhou kapitolu věnuje autor latině a řečtině v dějinách evropské vzdělanosti, zejména s ohledem na jejich tak často zpochybňovaný smysl v současném světě. Výklad o významu klasických jazyků je vhodně rozdělen na oblast pragmatickou a duchovní. Z hlediska pragmatického je ukázána jejich potřebnost pro vytvoření vědecké terminologie humanitních i pří-

rodovědných oborů, pro studium jazyků všeobecně a románských obzvláště, pro porozumění slovům, jež se stala součástí běžné slovní zásoby moderních jazyků, zejména angličtiny, ale i češtiny, a pro studium humanitních nauk. Duchovní význam latiny a řečtiny jako nositelek literatury, vědy, historie, křesťanství a latinské tradice, přestože není vždy příliš vidět, onen pragmatický význam převyšuje, protože je základem evropské identity, základem evropské civilizace, a tudíž symbolem procházejícím všemi staletími až k naší současnosti.

Další oddíl druhé kapitoly se věnuje vývoji obou klasických jazyků od jejich konstituování až po přerod v novořečtinu a moderní románské jazyky a vzájemným kontaktům obou kultur. Zde i v následujících podkapitolách, věnovaných latině jako prostředníku vznikajícího křesťanství, latině ve stolecích "temných", ve středověku, v humanismu, renesanci a v obdobích následujících až po naše století, se autor občas "dopouští" aktualizací pro některé klasické filology těžko přijatelných (např. přirovnání období upadajícího pozdního římského impéria k soudobé euroamerické civilizaci). Mladým, kteří budou hlavními uživateli této příručky, však mohou pomoci vnímat klasickou kulturu nikoli jako klasicistní sousoší z bílého mramoru, ale jako kus barvitěho života svých vlastních předků.

Třetí kapitola *Jazyk v kontaktu – výměna myšlenek, pojmů a slov* se soustavně a zevrubně zabývá postupy při přejímání slov z cizích jazyků. Velmi detailně analyzuje jednotlivé postupy od výpůjček, "citátových" slov a obrátů, přes adaptaci přízvuku, výslovnosti k adaptaci pravopisu a posléze až k začlenění slova do morfologického systému a přizpůsobení do té míry, že si běžný uživatel přejatost slova vůbec neuvědomuje. Neměně důkladně je zde popsána výslovnostní a pravopisná norma přejatých latinských a řeckých slov v češtině i jejich začleňování do českého tvaroslovného systému. Autor dále sleduje všechny přímé i nepřímé cesty, jimiž nejprve řečtina obohacovala latinu a jiné jazyky v oblasti svého vlivu přímo a posléze nepřímo. Latina v tomto procesu pokračovala v následujících staletích a prostřednictvím internacionalismů jistě ještě pokračovat bude.

Kapitola *Zdroje odborné terminologie* podává soustavný a ucelený výklad o odborném pojmenování, jeho utváření a užívání v češtině, vlivu dalších živých jazyků a rovněž o historickém vývoji terminologie lékařské, pedagogické a filozofické, jež byly využity, když se – v době relativně nedávne – konstituovala speciální pedagogika jako obor. Navazující pátá kapitola sleduje významové posuny při vzniku termínů (zúžení, přenesení aj.) a postupy při jejich tvoření kompozicí, derivací a kalkováním. Kapitola šestá je vlastně gramatickým minimem pro studenty oboru "speciální pedagogika". Podobně jako v učebnicích pro budoucí lékaře je důraz položen na morfolo- gii jmen, zatímco popis latinského slovesa je jen nastíněn.

Jádrem celé publikace je kapitola *Základní přehled odborných termínů speciální pedagogiky*. Z jejího úvodu nejlépe vysvítá, proč Lubor Kysučan cítil potřebu předcházející části zpracovat tak dopodrobna. S úpadkem kla-

sického vzdělání se slova řecko-latinského původu skutečně stala záhadnými samoznaky. Slova, v obecném povědomí nemotivovaná, umožňují významové posuny, jimž nedokáží zabránit ani slova sama, ani slabé hlasy zasvěcených, kteří se je snaží uchránit před zneužíváním. Proto, abychom mohli termín náležitě používat, musíme mu porozumět, tedy dokázat jej interpretovat, poznat jeho kořen(y), a tedy etymologii slova, vysvětlit jeho stavbu a tvaroslovný postup použitý při jeho vzniku a spolu s tím pochopit vlastní význam, obsah termínu. Tomu slouží přehledy "segmentů", z nichž termíny sestávají, tj. latinských a řeckých slov, jejichž kořeny se uplatňují při výstavbě termínů oboru "speciální pedagogika", a přehledy předpon a přípon jak latinských, tak řeckých. Aby předešel mylným interpretacím, uvádí autor závěrem kapitoly i obsáhlý soupis výrazů, jež bývají často zaměňovány.

K prověření, zda uživatelé skript celému výkladu, zejména pak kapitolám 6. a 7., skutečně porozuměli, obsahuje osmá kapitola dva testy. Úkoly v nich však předpokládají také jistou znalost mluvnic přesahující látku těchto skript. Při práci s podobnými učebnicemi pomůckami se osvědčuje uvádět spolu s testy klíč. Domnívám se, že do dalšího vydání by jej bylo možno doplnit.

Bibliografii další doporučené literatury, mluvnic, učebnic a slovníků a zvláště zřejmě úplný výčet dostupných českých příruček věnovaných odborné terminologii lékařské a speciálně pedagogické uvádí předposlední, devátá kapitola.

V desáté kapitole s titulem *Appendix* pak najdeme latinské texty "pro počtu ducha, pobavení i poučení". Texty velmi různé obtížnosti, od pohádky přes Ovidia po výklad Jungovy psychologie, texty z různých dob, od Gaia a *Vulgaty* přes Komenského k úryvkům novolatinským, uzavírá, jistě ne náhodou, převyprávění hinduistické bajky, podle níž bohové, aby ukryli božskou moc před lidmi, uložili ji do nich samých.

Skripta rozebírají vývoj a vliv latiny a řečtiny na celou evropskou kulturu a objasňují její rozhodující podíl na internacionálním charakteru terminologie ve všech oblastech lidské činnosti. Zpracovávají a usoustavňují rozsáhlý úsek látky, který pro studenty speciální pedagogiky, zvláště v prvním cyklu studia, může být až příliš velkým soustem. Práce je však vlastně detailní studií systematicky popisující utváření terminologie a postupy při přejímání slov z jazyka do jazyka, které se uplatňují v indoevropských jazycích obecně. Kysučanova práce je šíří svého záběru, komplexním kulturněhistorickým nadhledem i některými poznámkami pramenícími z vlastní pedagogické zkušenosti, konkrétním materiálem i metodickým rozpracováním přínosná také pro bohemisty, anglisty i studenty jiných lingvistických oborů, a dokonce pro současné i budoucí učitele latinského jazyka.

Alžběta Nechvílová

JANA KEPARTOVÁ, *Terminologické minimum pro přijímací zkoušky na vysoké školy humanitního zaměření*. Praha, Práh 1998, 80 str.

Sdělovací prostředky v posledním desetiletí zaplavily pojmy jako *restituční*, *konzistentní*, *inaugurovat* a stovky dalších výrazů buď dosud užívaných jen v úzce odborných kruzích, nebo výrazů, které sice mnohdy mají české – a docela prosté – ekvivalenty, ale užití jejich cizojazyčných protějšků texty ozvláštňuje, či posléze výrazů, jež byly v našich zemích v podstatě zcela neznámé, protože byly spjaty s realitami ekonomického a politického života světa na západ od našich hranic.

Vysoké školy tehdy strhla vlna nadšení volající po zásadním rozšíření výuky jazyků, latinu nevyjímaje. Ačkoli záhy opadla a ačkoli převládl přístup vesměs pragmatický, napomohla ke vzniku několika příruček, které podstatným způsobem rámcem pomocných publikací přesahují.

Terminologické minimum Jany Keparťové je pro studenty vysokých škol i pro ty, kteří se jimi, jak zní podtitul publikace, teprve chtějí stát, jistě vítanou příručkou už svým skutečně příručním formátem i rozsahem. Nabízí vybranou slovní zásobu z oblasti humanitních věd, založenou na klasických jazycích. Jedná se o výrazy potřebné jak ke zdárnému složení přijímacích zkoušek, tak i ke studiu v úvodních ročnících. Autorka čerpala ze svých zkušeností, kdy jako vysokoškolská pedagožka působí již řadu let při přijímacím řízení, a tomu přizpůsobila jak výběr výrazů, tak i způsob jejich výkladu a osvětlení.

Publikace se, i když to není výslovně uvedeno, dělí do dvou částí. První, obecnější, tj. kapitoly I.-VII., zahrnuje to, co obvykle nacházíme v úvodních lekcích učebnic latiny – poučení o významu latiny a řečtiny jako základu odborné terminologie, o latinské abecedě, pravopisu a výslovnosti. Tato část je obzvláště důležitá proto, aby s publikací mohli zacházet i ti vysokoškolští studenti, jimž se před maturitou nenaskytla příležitost seznámit se s latinou. V tomto ohledu je také velmi důležitá pátá, byť jen jednostránková kapitola, hovořící o českém pravopisu přejatých slov. Autorka neopomněla uvést informaci o latinsko-českých slovnících a podává výčet dostupných slovníků, učebnic a příruček zaměřených na odbornou latinu. Obsah šesté a sedmé kapitoly, přehled latinských a řeckých předpon a přípon, by se měl stát povinnou součástí středoškolské látky a měl by být vyžadován jako znalost všech maturantů.

Druhou část práce tvoří soubor jedenácti kapitol (VIII.-XVIII.) věnovaných postupně jednotlivým humanitním oborům a oblastem. Na prvním místě je uvedena gramatika a literární věda, k nimž je připojen samostatný oddíl obsahující latinské názvy literárních bohemik, počínaje legendami *Crescente fide* a *Vita et passio s. Venceslai* a pracemi jako např. *Confiteor* či *A porta inferi* čili Macharem a Dykem (a dalšími jejich současníky) konče.

V následujících kapitolách nalézáme vybrané termíny historické, teologické a archivářské, termíny z oblasti výtvarného umění a estetiky, výrazy z dějin filozofie, výrazy a obraty sociologické a psychologické. Závěrečné dva oddíly se věnují právu a oblasti politické a ekonomické. V čele těchto úžeji tematicky zaměřených kapitol stojí dvojice oddílů všeobecnějších: kapitola VIII., nadepsaná *Univerzita, akademické tituly a vědecké hodnosti*, a IX., obsahující nejdůležitější zkratky.

Autorka si je vědoma, že výběr termínů do jednotlivých kapitol je sám o sobě velmi problematickou záležitostí. Hraje při něm významnou roli jak samotné tematické vymezení práce (psychologická terminologie zpracovávaná pro studenty lékařských fakult by nepochybně vypadala podstatně jinak), tak osobní zkušenost z pedagogické i badatelské práce a kromě toho i omezení dané stanoveným rozsahem práce. Proto již v úvodu najdeme upozornění na skutečnost, že některé termíny zvolenou oblast přesahují či se používají v oblastech několika oborů. Tyto výrazy, označované často jako “mezioborové termíny”, “polotermíny” nebo “mezioborová homonyma”,¹ jsou proto v textu zařazeny vícekrát, podle toho, ve kterých vědních oborech jsou užívány.

Každé z hesel je vybaveno dostatečně obsáhlou vysvětlivkou, takže publikace je vlastně malým výkladovým slovníkem. Již grafická úprava hesla rozlišuje, zda se jedná o latinský či řecký termín (*interludium*, *ensor* – vytištěno kurzívou) nebo o latinismus a grécismus (*adorace*, *konformní* – výrazy v textu podtrženy). Všechny výrazy jsou opatřeny také etymologickou poznámkou.

Autorka při přípravě publikace excerpovala vymezený okruh příruček pro veřejnost a některé další texty včetně testů pro přijímací zkoušky, což výrazně ovlivnilo výslednou podobu výběru lexikálních jednotek pojatých do terminologického slovníku, s nímž nemusí jiní tvůrci podobných příruček souhlasit, ovšem jako minimum jej lze jistě přijmout. V některých kapitolách by měl text podávat přehled v úplnosti, bez ohledu na excerpovaný materiál. Je sice pravda, jak uvádí kapitola VI., že latinská předložka *ante* se v podobě předpony může projevit jako *anti-* (uveden příklad *anticipace*), není však vůbec zmíněna řecká předložka *anti*, a to nahrává všem rádobyodborníkům, kteří mluví o “antidatování” různých dokumentů, mají-li na mysli dodatečně záměrně vepsání dřívějšího data do určitého dokumentu.

Je dobře známo, že český pravopis je v oblasti přepisu řeckých a latinských slov (a nejen zde) stále více rozkolísaný. Vzhledem k tomu, že téměř všeobecná neznalost latiny rozkolísává i výslovnostní normu, bylo by žádoucí v mezích technických možností nakladatelství uvádět u všech výrazů délky samohlásek.

¹ B. POŠTOLKOVÁ – M. ROUDNÝ – A. TEJNOR, *O české terminologii*, Praha, Academia 1983.

Přestože se v textu objevují drobnější přehlédnutí a překlepy, vznikla zde publikace velice užitečná, a to nejen pro začínající studenty Pedagogické fakulty Univerzity Karlovy, na něž autorka myslela nepochybně nejvíce, ale i pro studenty dalších vysokých škol. Předpokládám, že tuto práci pro její přehledné uspořádání a všestrannost vysoce ocení rovněž nastávající maturanti a jistě také jejich profesori.

Alžběta Nechvílová

HEINZ-GÜNTHER NESSELRATH (Hrsg.), *Einleitung in die griechische Philologie*. Stuttgart – Leipzig, B. G. Teubner 1997, 773 str.

V roce 1910 vyšla v Teubnerově nakladatelství dnes již slavná příručka *Einleitung in die Altertumswissenschaft* od Alfreda Gerckeho a Eduarda Nordena, třísvazková příručka, která v opakovaných vydáních vychovala několik generací klasických filologů. Po téměř devadesáti letech vychází nová příručka, tentokrát rozdělená do dvou svazků podle jazykových oblastí, *Einleitung in die lateinische Philologie* v redakci Fritze Grafa (cf. recenze B. Mouchové v tomto čísle *Aurigy*) a *Einleitung in die griechische Philologie* v redakci bernského profesora Heinze-Günthera Nesselratha. Obě příručky spolu organicky souvisejí nejen podobnou koncepcí a strukturou, ale i obsahově, např. řecky psaná filozofická díla císařské doby jsou zařazena do latinského svazku, zatímco pojednání o způsobech zapisování textů a vzniku “knih”, včleněné do řeckého svazku, se vztahuje i k římskému světu.

Na vypracování obou příruček se podílelo celkem 47 renomovaných badatelů z Evropy i z USA. Výsledkem je stručný, ale fundovaný a nejnovější stav bádání reflektující úvod k jednotlivým disciplínám, jež dohromady tvoří “vědu o antickém starověku”. Jak vyplývá z názvu, příručky jsou určeny především pro studenty klasické filologie na vysokých školách, ale i pro posluchače a vyučující jiných oborů a pro zájemce z řad vzdělané veřejnosti.

Úvod do řecké filologie je rozdělen do osmi oddílů, zpracovaných několika odborníky pro danou oblast a zahrnujících:

- I. Dějiny textu: tradice textu ve starověku, rukopisné tradice ve středověku a raném novověku, paleografie, textová kritika, papyrologie, epigrafika (1-83; T. Dorandi, H. Hunger, K. Dover, D. Hagedorn, G. Petzl).
- II. Dějiny řecké filologie ve starověku, v byzantské době a v novověku (85-132; N. Wilson, E. Vogt).
- III. Dějiny řeckého jazyka od mykénštiny po klasickou řečtinu, od koiné po začátky novořečtiny (133-168; K. Strunk, R. Browning).
- IV. Dějiny řecké literatury: řecká literatura do r. 300 př. n. l., helénismus, císařské období, pozdní antika, byzantská literatura, řecká metrika (169-

362; E. Degani, R. Hunter, H.-G. Nesselrath, J. Hammerstaedt, A. Kambylis, R. Kannicht).

V. Dějiny řeckého světa v archaickém a klasickém období, v helénistické době, za císařství a v pozdní antice (363-454; G. A. Lehmann, W. Ameling, E. Pack).

VI. Řecké náboženství (455-504; F. Graf).

VII. Řecká filozofie a vědy (505-582; F. Ricken, A. Stückelberger).

VIII. Řecké umění: archaické období, klasická doba, helénismus, císařská doba, pozdní antika; numismatika (583-707; W. Martini, A. H. Borbein, R. Fleischer, D. Willers, H. A. Cahn).

Ve srovnání s Gercke-Nordenovou koncepcí není v nové příručce věnována speciální pozornost soukromému životu a reáliím, chybí obecná charakteristika jazykových disciplín ve vztahu k indoeuropeistice, je kladen menší důraz na antické prameny. Úvod také neobsahuje žádné speciální pojednání o řeckých dialekttech; hovoří se o nich pouze v rámci kapitoly III *Geschichte der griechischen Sprache*, která vychází z tradičního dělení na dialekty epichorické a literární. Kromě mykéňštiny a jejích vztahů k ostatním dialektům jsou epichorické dialekty zmíněny příliš stručně (cca 2 str.), i když odkazy na literaturu jsou bohaté. Naproti tomu subkapitola pojednávající o dějinách řečtiny od koiné až po vznik novořečtiny je zaměřena především na "vnitřní" dějiny jazyka, tj. hláskové změny, změny v morfologii, syntaxi, slovní zásobě, apod. v jednotlivých obdobích. Tak se skutečnost, že každé období v rámci dané kapitoly bylo svěřeno ke zpracování jinému odborníkovi, odráží v odlišné koncepci a určité nejednotnosti subkapitol.

Na druhé straně dovádí Nesselrathova příručka svá pojednání často za časový horizont antického Řecka, někdy až do byzantské či moderní doby. Ve vymezení časové hranice, která zakončuje dějiny dané disciplíny, se tak projevuje jistá inkoherece: úvod do některých disciplín totiž končí již pozdní antikou (dějiny, umění), jiné disciplíny jsou však sledovány až do byzantské doby (literatura) a další dokonce až téměř do současnosti (dějiny řeckého jazyka); jindy takové "prodloužení" vyplývá přímo z charakteru samotné disciplíny (dějiny klasické filologie v nové době).

Publikace je napsaná jasným, srozumitelným a přehledným způsobem. Přináší důležité informace pro každého vážného zájemce o antiku, usnadňuje mu orientaci v labyrintu našich současných znalostí, umožňuje mu oddělit základní poznatky od méně podstatných, ale zároveň tím, že na počátku či na konci každé kapitoly, resp. subkapitoly, uvádí souhrnnou bibliografii (k jednotlivým problémům jsou pak citovány další bibliografické údaje přímo v textu), jej informuje, kde může získat podrobnější poznatky.

Příručka obsahuje detailní jmenný a věcný rejstřík (709-773), tři velmi dobře zpracované mapové přílohy: mapu Řecka, mapu celé Egeidy a mapu východního Středomoří (mapa Velkého Řecka je zařazena v Úvodu do *latinské filologie*) a velmi užitečný souhrnný přehled vývoje řecké literatury od archaické doby do pozdní antiky. Svou koncepcí, kvalitou informací a bib-

liografickými údaji dovedenými až do současné doby představuje tato publikace nezbytného pomocníka pro každého zájemce o klasickou filologii.

Dagmar Muchnová

FRITZ GRAF (Hrsg.), *Einleitung in die lateinische Philologie.*
Stuttgart – Leipzig, B. G. Teubner 1997, 725 str.

Úvod do latinské filologie, určený studentům oboru i učitelům klasických studií, začíná dějinami filologie v Římě, kapitolou, která je dílem Roberta A. Kastera (3-48); po ní následuje oddíl o textové kritice a ediční technice od Josefa Delze (51-73), o dějinách římského písma od Martina Steinmanna (74-91) a poté krátký, ale instruktivní přehled o latinské epigrafice, který napsal Werner Eck (92-111).

Historii latinského jazyka od indoevropských počátků až po humanistickou a novou latinu podal Johannes Kramer (115-162). Sled tematických úseků, jimž věnuje pozornost, je v zásadě chronologický; vydělen je pouze jeden jazykový útvar *Die lateinische Umgangssprache* (156-160) a pojednání o něm je zařazeno až po stručné informaci o humanistické a nové latině. J. Kramer chápe "lateinische Umgangssprache" jako jazyk užívaný v každodenním spontánním hovoru ("die Sprache der ungezwungenen Konversation des Alltags", 156) a nahrazuje tak mnohoznačný termín "Vulgärlatein". V termínu "Spätlatein" ("pozdní latina") vystupuje podle Kramera do popředí aspekt chronologický, v názvu "Volkslatein" ("lidová latina") aspekt sociální a při označení "Provinzlatein" stojí na první místě složka regionální. Kramer upozorňuje také na to, že v komediích Plautových a v Petroniově *Hostině u Trimalchiona* nejde o hovorový jazyk jako takový, ale o literárně využitě prvky hovorového jazyka. Na druhé straně jsou v jazyce literárního díla autorů méně literárně vzdělaných prvky, jimiž chtějí svůj jazyk posunout do vyšší polohy, jako je tomu v případě *Peregrinatio Egeriae*. Jazyk dopisů Ciceronových, Pliniových, Frontonových charakterizuje Kramer jako *sermo familiaris* vysoce vzdělané římské vrstvy, který je zároveň blízký její hovorové řeči, *sermo vulgaris* "einfacherer Leute" prosvítá z rodinných dopisů zachovaných na papýrech a *sermo plebeius* lze snad spatřovat na ostrakách. Kromě toho se Kramer v tomto oddílu zabývá rekonstrukcí hovorového jazyka zpětnou projekcí z románských jazyků, která je podle něj slibná v lexiku a v morfologii, ale sporná v syntaxi, v níž je možno dosáhnout spolehlivějších výsledků analýzou starověkých textů, jejichž jazyk je blízký hovorovému (např. rozбором narativních partií *Vulgáty*, některých kázání nebo Egeriina *Peregrinatio*).

Ve srovnání s tímto komplexním pohledem působí určité rozpaky popisná část této kapitoly *Formenbestand des Lateinischen in der klassischen*

Zeit, která v této podobě do úvodu tohoto druhu nepatří, protože se neodlišuje od přehledu gramatiky pro potřeby gymnázia. Úsek o středověké latině a latině následujících období je ve srovnání s dějinami literatury tohoto období relativně kusý.

Osou *Úvodu* a jeho nejdelší partií jsou dějiny latinské literatury (165-356). Liší se od analogické kapitoly Gercke-Nordenova úvodu již názvem, protože Eduard Norden psal o římské literatuře. Psal o ní však sám, zatímco v novém úvodu je autorem části o literatuře republikánské doby Eckhard Lefèvre, kdežto dějiny literatury augustovského období a císařské doby napsal Ital Gian Biagio Conte. Pokračování dějin latinské literatury ve středověku a od renesance do nové doby podali v oddělených kapitolách J. Ziolkowsky a W. Ludwig. Tímto krokem získává pro studenta latinské filologie římská literatura v souladu s celkovým chápáním evropské kulturní kontinuity viditelné východiskové postavení. Ale ona sama izolací od řecké literatury jakoby ztrácí svůj výchozí bod. A třebaže v jednotlivých partiích a u jednotlivých autorů je sepětí s řeckou literaturou reflektováno, je nestejnost akcentu na sepětí pozdější tradice s římskou literaturou zapotřebí opět vyvážit i sepětím s řeckou literaturou. Proto se domnívám, že v tomto jediném bodu – zejména je-li v *Úvodu* proklamována ústřední úloha literatury – by měla v tomto svazku mít místo literatura i starořecká – i když zřejmě jinak a z jiného hlediska než v paralelním svazku řeckém, anebo by spojitosti s řeckou literaturou měly být podány podrobněji.

Třebaže se některé úseky Nordenových dějin římské literatury čtou stále se zaujetím, nové zpracování je po formální stránce přehlednější a celkový obraz římské literatury je po tak velkém časovém údobí úplnější nejen proto, že pozdněantická literatura se stala systematickým předmětem badatelského zájmu, ale i proto, že vzrostl podíl vlastního literárního rozboru. Ani křesťanská literatura není traktována samostatně ve zvláštním oddílu jako dříve, ale je zapojena do dějin literatury chronologicky, i když tvoří samostatný celek.

K římské literatuře je připojeno podrobné pojednání o metrice (357-384), v jehož úvodu se opakuje tvrzení, že římský přízvuk byl melodický bez jakéhokoliv upozornění, že jde spornou záležitostí (358). Zato však je vhodně prezentován názor, že Římané četli poezii právě tak jako prózu, tj. bez iktů, a rytmus byl dán střídáním kvantit (*Abfolge der Quantitäten*) v určitém rámci.

Autory oddílu římských dějin (*Einleitung – ein Überblick, Königszeit und Republik, Kaiserzeit*) je Jürgen von Ungern Sternberg (387-410), historii pozdní antiky napsal Jochen Martin (429-446). Hned po této kapitole následují přehledné základní informace o římském právu – *Römisches Privatrecht* od Ulricha Mantheho (449-466) – a kapitola o římském náboženství od tří autorů, rozdělená na náboženství republikánské doby (John Seid), císařství (Mary Beard), křesťanství od začátku do konce antiky (Christoph Markschies). Rozsáhlý je i oddíl *Römische Archäologie und Kunstgeschichte*, nyní rozdělený na *Kunst und Archäologie Roms* od Hennaera von Hesberga (601-

654) a kratičkou kapitolkou *Die Archäologie der römischen Provinzen* od Rudolfa Fellmanna (655-668); nakonec je zařazeno pojednání o numismatice (670-696), jehož autorem je Hans-Markus von Kaenel.

Poměrně složitou situaci měl autor kapitoly o římské filozofii Michael Erler (537-598). Je to kapitola rozsáhlejší než úsek o římských dějinách, protože v jistém slova smyslu dubluje partie o římské literatuře. Pojednání o římské filozofii je totiž postaveno i jako výklad o jednotlivých osobnostech, takže Lucretius, Cicero, Seneca si konkurují v obou kapitolách, méně již Augustinus; o Boethiovi se dočteme pouze v kapitole o filozofii a Apuleius je více předmětem rozboru v dějinách literatury. Tato autonomnost pojednání o římské filozofii velmi prospěla a mělo tak tomu být i v římské literatuře. Za daného stavu je totiž Lucretiovi věnována větší pozornost v oddílu o římské filozofii a teprve při četbě této pasáže čtenář pochopí, proč výklad o tomto básníkovi je v dějinách římské literatury tak skoupý. V tomto směru je kapitola o římské filozofii úplnější, celistvější a přesvědčivější, a to nejenom u Lucretia, ale i u Cicerona a Seneky. Nejen kvůli tomu, ale i vzhledem k velkému posunu v hodnocení úlohy římské filozofie a jejich postav bude tato kapitola čtena s velkým zájmem.

Redakce tohoto *Úvodu* jistě nebyla snadná, ale přesto mohla být někde důslednější, nejen pokud se týká již uvedených kapitol římské literatury a filozofie, ale i v technickém ohledu, např. v umístění bibliografických údajů. Přehled základní odborné literatury je uváděn vždy na konci každé kapitoly, ale v oddílu o dějinách pozdní antiky i v oddílu o křesťanství od počátku do konce antiky jsou však odkazy uvedeny přímo v textu, což je dosti rušivé, zatímco v kapitole o římské filozofii, jejíž autor rovněž pocítoval potřebu uvádět odkazy na literaturu v textu, jsou převážně umístěny vhodně v petiových partiích jiného řádu, než je hlavní výklad. Redaktorovi svazku se asi těžko mohlo podařit přesvědčit tolik autorů, aby postupovali stejně. Je jich totiž úctyhodné množství, což svědčí o dnešní přílišné specializaci a je výzvou pro další generaci, aby rys této doby překonala, protože – jak je to zřejmé v kapitole o literatuře – více autorů neznamená větší ucelenost výkladu.

V tomto základním příručkovém díle je i mapa a hlavně vynikající přehledná chronologická tabulka římských autorů od archaického období do pozdní antiky, kterou vytvořil H. Lühken. Nechybí zde index míst autorů a citovaných nápisů ani jmenný a věcný rejstřík ... a ani tiskové chyby (131 *Paulus Disconus*; 171 *palutinischen*; 274 *Portär*; 292 *bekeidete* – nesrozumitelná je část věty *Der Dialogus, der im Jahre 75 oder 77 spielt, ...*; na mapě *Vulei* místo *Vulci*; zde se také objevuje – jako je tomu ostatně na mapách velmi často – nejednotnost: *Eridanus, Padus (Po)*, ale jen *Tiber* nebo *Sirmio, Fiesole* či *Pompeji*).

Na závěr lze říci o tomto *Úvodu*, že je vhodnou příručkou, a to nejenom na začátku studií, ale i v jejich průběhu, ba znovu i na jejich konci.

Bohumila Mouchová

NOVÉ LEXIKONY OD METZLERA

Metzler Lexikon antiker Bildmotive. Von PERCY PRESTON. Übersetzt und überarbeitet von STELA BOGUTOVAC und KAI BRODERSEN. Mit Abbildungen von Abgüssen aus der Mannheimer Antikensaalgalerie von STEFANIE EICHLER. Stuttgart – Weimar, J. B. Metzler 1997, 249 str.

Metzler Lexikon antiker Autoren. Herausgegeben von OLIVER SCHÜTZE. Stuttgart – Weimar, J. B. Metzler 1997, 791 str.

Poté co čeští milovníci antiky dostali do rukou slovník mytologických námětů od J. Halla (Praha 1991; angl. originál 1974), dostává se k čtenářům německá verze slovníku námětů od amerického badatele Percy Prestona (1914–1989). Autor studoval dějiny antického umění a archeologii na univerzitě v Princetonu a také klasickou filologii na univerzitě v Columbiu (USA), působil jako učitel klasických jazyků a antické kultury ve škole St. Paul's, Concord (New Hampshire). Za svou německou variantu slovník vděčí iniciativě profesora O. Schütze a píli překladatelů.

Slovník P. Prestona se podstatně liší od jiných tím, že dává přednost věcné a dějové tematice v antickém umění (nikoliv tematice literárně-mytologické) a že za svůj pramenný základ vybral písemné prameny. Kromě samotných hesel (s. 1–232) se slovník skládá z úvodu (VII–X), soupisu termínů (XI–XIV) a příloh (římská jména a římské paralelní názvy, zkratky, citovaná a doporučená literatura). Text článků doplňuje více než 50 vynikajících obrázků (památek antického umění), což zvětšuje jeho názornost.

Většina článků je zpracována velice důkladně, např. heslo *oltář* (Altar, s. 3–7) přibližuje analýzu obětí zvířecích (býk, kůň, ovce), lidských (muži, ženy, muž a žena); chybí zde však informace o lidských obětech u tzv. barských národů, např. u Skythů anebo Taurů (srov. Hdt. IV, 103). Dále se autor zmiňuje o záměně lidské oběti za zvířecí. Zvláštní pozornost je věnována sebevraždám, a to mužů, žen i dětí (vraždu Agamemnona a Kassandry z rukou Klytaimnéstry a Aigista bych však považoval za zločinecké zabití kvůli moci, nikoliv za posvátné obětování). Dovídáme se i o oltáři jako útočišti nebo azylu (pro muže, ženy a pro celé skupiny lidí) a o provádění různých posvátných úkonů u oltáře. Připojil bych k této informaci pouze to, že oltáře pro zápalné oběti se mohly vztahovat i na bohyni Nemesis. Při oltářích, jak je známo, se přísahal, což patří také ke kategorii námětů.

Většina zkoumaných námětů by se dala rozdělit na několik podstatných skupin, týkajících se různých stránek lidského prostředí a činností. Jsou to například bloky o přírodě a o člověku z hlediska jejich psychofyziologické architektiky: strom (*Baum*, s. 19–21), květ (*Blume*, s. 27–28); včela (*Biene*, s. 26), delfin (*Delphin*, s. 33), drak a zmije (*Drache, Schlange*, s. 36–37, 165–169), slon (*Elefant*, s. 40), ryba (*Fisch*, s. 50–51), pes (*Hund*, s. 85–87), kráva (*Kuh*, s. 105), lev (*Löwe*, s. 115), býk (*Stier*, s. 185–196), dobytek (*Vieh*, s. 212–213), pták (*Vogel*, 213–218; ptáci jsou uspořádání podle druhů), ne-

stvůra (*Ungeheuer*, s. 208–209); stará žena a starý muž (*Alte Frau, Alter Mann*, s. 7–10), dítě, mladík a dívka (*Baby, Knabe, Mädchen*, s. 14–17, 96–97, 116), zajatec (*Gefangene Person*, s. 64–68) apod.

Z jiných důležitých bloků bych vyčlenil skupinu hesel o lidské činnosti a věcech: bojovníci včetně Amazonek (*Krieger*, s. 102–104), malíř (*Maler*, s. 116–118), kněží a kněžky (*Priester, Priesterin*, s. 137–138), řečník (*Redner*, s. 141–142), jezdec (*Reiter*, s. 143–144), soudce (*Richter*, s. 145–146); sekyra (*Axt*, s. 13), disk (*Diskus*, s. 33), trojnožka (*Dreifuß*, s. 37–38), pochoďeň (*Fackel*, s. 44–45), okovy, pouta (*Fesseln*, s. 47–48), nádoba (*Gefäß*, s. 60–64), oděv (*Gewand*, s. 70–72), přilba (*Helm*, s. 81) apod.

Z mytologických a náboženských námětů jsou zde například zastoupena hesla božstvo (*Gottheit*, s. 73–74), Mainady, Bakchantky (*Mänaden*, s. 116), Múzy (*Musen*, s. 125–126), Satyr (*Satyr*, s. 151–152), Sirény (*Sirenen*, s. 180–181), sfinga (*Sphinx*, s. 186), chrám (*Tempel*, s. 199), záhrobní (*Unterwelt*, s. 209–210), kentaur (*Zentaur*, s. 228–230).

Máme tak před sebou širokou syntézu sociálních a morálních aspektů antického života a jeho tvůrčích snah. Je však nutno říci, že slovník P. Prestona není posledním slovem v sérii podobných badání. K citovaným heslům zbývá doplnit některé chybějící náměty antického umění, a to nejen sochařství a reliéfu, nýbrž i vázového a nástěnného malířství. Jako příklad bych uvedl sochu Héraklea zápasícího se lvem (římská mramorová kopie Lýsippova originálu, 4. stol. př. Kr., Ermitáž), Héraklés a zmije (římské kopie řeckých originálů, Ermitáž), srov. D. S. Buslovič a kol., *Mifologičeskije, literaturnyje i istoričeskije syžety v živopisi, skulpture i špalerach Ermitaža*, Leningrad 1971, s. 68, 72. Zmije, jak je známo, měla vztah k chthonickým kultům, k zemi a úrodě. Byla atributem Asklépia, Démétrý, Hekatý a jiných bohů, považovala se za ochránkyni domu a jako thrácko-fryžská umělecká symbolika měla vztah i ke kultu Sabazia.

Recenzovaný slovník je vynikajícím přínosem pro vědu o antickém starověku. Poslouží jako cenná příručka zájemcům o antickou kulturu, realie a umění.

Badatele, který má vždy po ruce *Encyklopedii antiky* (Praha 1974), dále dvě vynikající publikace slovníků řeckých a latinských autorů (Praha 1984, 1975), světoznámou encyklopedii *Pauly-Wissowa*, nebo alespoň *Der Kleine Pauly*, nepřekvapí žádná nová publikace určená široké veřejnosti a věnovaná antickým autorům. Nová příručka o antickém písemnictví vydaná známým německým vydavatelstvím J. B. Metzler je v tomto případě příjemnou výjimkou. Obsahuje informace o více než 450 spisovatelích a spisovatelkách starověku. Na jeho přípravě se podílelo asi 150 odborníků. Výklad materiálu se odlišuje od tradičního podání jiných existujících slovníků (život a dílo spisovatele, jeho literární a politické krédo, stručná charakteristika spisů, odkaz na publikaci originálů a překlady), snaží se podat stručnou charakteristiku díla, poukázat na místo spisovatele v celém literárním procesu, na jeho

přínos pro určitý žánr a jeho historický význam v rámci rozvoje literatury evropské.

Prakticky každý článek se snaží ukázat postavení autora v literatuře, což znamená, že významným spisovatelům je věnováno více pozornosti nežli drobnějším; srov. např.: Homér (s. 332-339), Aristofanés (s. 92-97), Aristotelés (s. 98-104) na jedné straně a Aelianos (s. 3), Asinius Pollio (s. 113), Theon Smyrnský (s. 710) na straně druhé. Každý medailonek doplňuje soupis nejdůležitější bibliografie.

Omezím se jenom na vytčení některých drobných nedopatření. Mluvím-li o Cl. Aelianovi jako sofistovi (s. 3), nemůžeme ignorovat jeho *Variae historiae* z hlediska dějepisného: používal prameny částečně nám již nedostupné a snažil se, i když chaoticky, přiblížit nejrůznější stránky skutečného života starověkých lidí. V článku o Aisópopi by bylo užitečné poukázat, kromě pasáže o románu A. Bronnena (s. 6), i na vliv Aisópa na rozvoj žánru bajky ve starověku, zvláště na Babria a Phaedra, i na středověké a moderní zpracování jeho syžetů (srov. převyprávění P. Cimikali, Athény 1956). V informaci o anakreontice (s. 37-38) bych uvedl, kromě jmen Belleau, Goethe, Voltaire a Byron, také A. S. Puškina, protože na něj měl Anakreón vliv z evropských básníků největší. Zda uvést ve slovníku Apollodórovu *Knihovnu* zvlášť (jako Pseudo-Apollodóros, s. 66-67), anebo spolu s článkem o Apollodórovi, je spíše věc názoru redaktora díla, avšak bylo vhodné, stejně jako při rozboru děl jiných důležitých spisovatelů (např. Homéra, Héródota, Thúkýdida, Livia, Vergilia apod.), zde podat dle možnosti stručný přehled námětu a kompozice spisu. Artemidórov *Snář* (*Oneirokritika*, s. 110-111) bych hodnotil i jako metaforu skutečného života; máme zde vynikající pasáže o antickém všedním životě a obyčejích. K literatuře o Démokritovi by bylo užitečné uvést známou publikaci jeho fragmentů od S. J. Lurje (*Demokrit: texty, perevod, issledovanija*, Leningrad 1970). Analýza Plútarchových *Srovnávacích životopisů* je příliš stručná (ve srovnání s analýzou jeho *Moralii*, s. 561-565). Zdůraznil bych historiografickou hodnotu těchto životopisů a nastínil specifikum rozvoje tohoto žánru v celé antické literatuře.

Za kladnou stránku slovníkové náplně považují příspěvky o anonymních spisech, antologiích a o literárně žánrových projevech. Jsou to např. příspěvky *Acta martyrum Scilitanorum* (s. 3), *Alexanderroman* (s. 20-22), *Annales und Fasti* (s. 45-47), *Anthologia Graeca, A. Latina* (s. 49-52), *Apokryphe Apostelakten* (s. 62-64), *Appendix Tibuliana* (s. 72-73), *Corpus iuris civilis* (s. 188-192), *Gnosis/Gnosticismus* (s. 277-279), *Hermetik* (Hermétická literatura, s. 300-302), *Homerische Hymnen* (s. 339-341), *Makkabäerbücher* (s. 434-436), *Panegyrici Latini* (s. 499-501), *Pseudopythagorische Schriften* (s. 600-602), *Septuaginta* (s. 636-638), *Sibyllinische Orakel* (s. 641-643), *Zauberpapyri* (s. 763-764), *Zwölftafelgesetz* (s. 769-770). Chybějí však příspěvky: *Acta martyrum* (srov. *Slovník latinských spisovatelů*. Praha 1984, s. 71), *Batrachomyomachie*, *Hagiografické legendy*, *Appendix Vergiliana, atellana, Disticha Catonis*.

Při reedici lexikonu by bylo žádoucí zařadit články o těchto spisovatelích: Agatharchidés, Ainésidémós, Albinos, Alkifrón, Antifanés, Avitus, Licinius Calvus, Caecilius (Kaikilios), Cornutus, Deinarchos, Eirénaios, Favorinus (Favorinos), Filistos, Héródés Attikos, Kratés, Maximos Tyrský, Menippos, Onasandros, Timón, Xenokratés; chybí také příspěvek Suda (Suidas) a analisté.

Tyto poznámky jsou jenom připomínky, nikoliv podstatné námitky. Nové Metzlerovy lexikony bezpochyby zaujmou v řadě vynikajících slovníků tohoto druhu jedno z čelných míst a budou velice užitečné jak pro posluchače studující antický starověk, tak i pro široký okruh čtenářů.

Igor Lisový

Vergiliový Eklogy. Komentář a překlad HELENA KURZOVÁ. České Budějovice, Jihočeská univerzita 1998, 247 str.

Patrně vůbec poprvé, nepočítáme-li různá luxusní vydání, dostává naše odborná čtenářská obec podrobně komentovaný text klasického autora, které doprovází umělecký, veršovaný překlad. Jak autorka, prof. PhDr. Helena Kurzová, DrSc., uvádí v předmluvě k tomuto svazku, je to první díl zamýšlené série podobně vydávaných latinských textů, vedle nichž bude vycházet ještě další řada textů řeckých.

Úvodní studie o Vergiliově bukolické tvorbě (str. 7-17) jasně a přehledně osvětluje základní otázky, které se v souvislosti s Vergiliovou sbírkou kládou, zejména vztah k řeckým inspiračním zdrojům, kompozici sbírky i jednotlivých eklog, seznamuje s charakteristickými postavami pastorální poezie a její scénérií i s typickými básnickými prostředky. H. Kurzová jistě počítá s tím, že uživatelé a čtenáři budou především studenti latiny či klasické filologie, kteří již v mnohém budou dostatečně poučeni, ale úvod je koncipován tak, aby i méně zasvěcenému čtenáři přinesl velmi srozumitelné poučení o významu Vergiliových *Bukolik* nejen pro římskou, ale i evropskou poezii.

Standardní text je v komentáři výběrovým způsobem doplněn kritickým aparátem, zvláště k těm místům, kde může výklad o rukopisném čtení a případných emendacích vhodně doplnit výklad gramatický, a pomoci tak lepšímu porozumění a překladu (jako např. 4, 23 a 60-64, nebo 6, 33-34 a 40). Základním informacím k textové kritice je ale přesto věnován i zvláštní oddíl (rukopisy, důležité varianty textověkritické, str. 106-111). Je třeba zdůraznit, že tento nesnadný výběr z textových poznámek provedla autorka znamenitě.

Největší část tohoto svazku tvoří komentář (str. 113-212). Je podrobný a důkladný, uvádí poznámky k otázkám věcným, gramatickým, lexikálním,

všímá si uplatnění básnických prostředků (zejména figur a tropů), na relevantních místech zachycuje, jak jsem již uvedla, poznámky textověkritické a obrací pozornost i k překladu především tam, kde je paralelní překlad volnější, nebo v těch případech, kde se přidržuje tradičního znění starších překlumů. S velkou erudicí a přehledem je proveden výklad gramatický a lexikální. Velmi cenná jsou rovněž upozornění na vztahy k řeckým a římským básníkům (připojený rejstřík obsahuje desítky jmen). Poznámky k jednotlivým eklogám předcházejí ještě zvláštní úvody, které doplňují a zpřítomňují informace z úvodní studie. H. Kurzová se opírá jak o starší vydání a komentáře (zejm. Th. Ladewig, C. Schaper, P. Deuticke, 1907), tak i o nejnovější (W. Clausen, 1994, R. Coleman, 1994, k 10. ekloge L. Rumpf, 1996). Nezapomíná ani na práce starších českých klasických filologů (V. Klouček, J. Kvíčala), cituje i zcela nový a zajímavý článek R. Dostálové k interpretaci 4. eklogy (*Qui non risere parenti*, Listy filologické 120, 1997, 217-224). Autorce se podařilo vytvořit komentář, který je dosti podrobný a instruktivní, nezatažuje nadbytečnými nebo banálními výklady, ale naopak ponechává dostatečný prostor pro vlastní iniciativu pozorného a vnímavého čtenáře, ať už to budou vysokoškolsí studenti, učitelé latiny, nebo další uživatelé z širšího okruhu zájemců.

Překlad eklog by jistě zasluhoval zvláštní rozbor, vždyť jde o zatím poslední pokus v dlouhé řadě, na jejímž počátku stojí již více než 200 let staré překlady pražských studentů (z r. 1775) a Puchmajerův překlad 7. idyly (z r. 1795). H. Kurzová však pochopitelně brala v úvahu, jak sama píše v předmluvě, dva sice starší, ale renomované a dosud čtené překlady, a to R. Kuthana (1920, přepracovaná verze 1936) a O. Vaňorného (1937, naposledy s drobnými úpravami 1977). Na jejích verších je patrné, že si dobře uvědomila, jak tradiční způsob překládání antických básnických děl do češtiny, založený na co možná přesné přízvukné nápodobě antické časomíry, přináší stále více problémů, a že je třeba hledat nová řešení a usilovat o uvolnění dnes již příliš svazujícího úzu. Nejméně přijatelné bývá pro současného čtenáře nepřirozené řazení slov ve verši a větě *metri causa*. Překladatelka využila hlavně dvou možností, aby se tomuto nebezpečí vyhnula: anakruze, převážně jednoslabičné, a občasné absence cézury. Domnívám se, že tyto "prohřešky" překladu prospěly. Případná námitka, že předrážka může změnit spád verše, protože se iktus přesune na druhou slabiku, neobstojí, neboť je použita pouze občas a nemůže tedy mít vliv na vnímání pravidelně realizovaného daktylotrochejského spádu. Právě tak stopovost jako důsledek absence cézury nejenže na pozadí originální české poezie není vnímána jako cizí prvek, ale při střízlivém užití obohacuje schéma překladového hexametru a nepůsobí nepřijemně (1,2 – "z tenké píšťaly loudíš píseň pastýřské múzy"). Za diskutabilní stále považuji postup, který H. Kurzová vysvětluje v poslední pasáži Úvodu (str. 15): "Opuštěním předsudku, že předložka na sebe vždy strhává přízvuk ... jsem se snažila dosáhnout přirozenější dikce, bez jednoslabičných výplňových slov a jiných nepřekností. Předložky tedy

mám ve spojeních jako *pod košatou korunou, pro nevděčné město* atd. nepřizvukně." Domnívám se, že přízvuk na předložce dosud není předsudek, i když tendence k tomuto přesunu u vícelslabičných taktů nepochybně existuje. Akademická mluvnice češtiny uvádí, že jen ve spojeních typu "po celkově dobrém výkonu", kde po předložce stojí adverbium, se přízvuk přesune na toto adverbium. Jinak ovšem čtyřslabičné takty v češtině existují a myslím, že zejména ve spojení samotného substantiva s jednoslabičnou předložkou by se s přesunováním přízvuku počítat nemělo. Vůbec tím nechci snižovat velké úsilí H. Kurzové o odstranění oněch nepřijemných "nepřekností", kterými bývají překlady postiženy. Myslím si také, že na taková spojení jako "pod košatou korunou buku" má nárok i překladatel i čtenář. Jen bych nemluvila o přesunu přízvuku, ale o uvolnění normovaného metrického schématu. Důležité a cenné je to, že se H. Kurzová jako překladatelka při práci s tak výsostným dílem a známými předchůdci odvážila hledat novou cestu a že výsledný překlad je jako celek zároveň přesný, výstižný a čtivý.

Vydání je vybaveno třemi rejstříky: 1. *Rejstřík všeobecný* (str. 213-220) odkazuje k věcným informacím, 2. *Auctores et loci* (str. 221-224), 3. *Latinská slova a tvary* (str. 225-247). Poslední rejstřík obsahuje odkazy na výrazy (včetně vlastních jmen), které se vyskytují v komentáři.

V knize zůstalo minimum chyb a nedopatření. Tak v. 6,32 není jediný, kde se třikrát opakuje *-que*, týž jev je i v 4,51, na str. 103 psáno z *ibyšku*, chybná živá záhlaví na str. 224, 234-6. Jsou to však jen drobnosti, které nemohou snížit, co bylo vykonáno. Lze tedy konstatovat, že první svazek nové edice je tu a že se podařil. Můžeme si jen přát, aby ty další byly stejně dobré.

Eva Kutáková

O umění básnickém a dramatickém (antologie). K vydání připravili a úvodní poznámku napsali K. SGALLOVÁ a JIŘÍ K. KROUPA, přeložili E. KAMÍNKOVÁ, I. ZACHOVÁ, M. SVATOŠ, O. BĚLIČ, K. MIKULA, M. TVRDÍK, A. POHORSKÝ, E. MASNEROVÁ, S. MATHAUSEROVÁ. Praha, KLP – Koniasch Latin Press 1997, 287 str.

Antologie statí a úvah o básnickém a dramatickém umění představuje celkem jedenáct autorů v časovém rozmezí od poloviny 12. století do konce století sedmáctého. Pořadatelé tohoto svazku sice navázali na podobně zaměřená skripta pražské filozofické fakulty z r. 1972 (*Literárně teoretické texty*, red. K. Sgallová), ale kromě dvou přetištěných překladů – Galfredus de Vino Salvo, *Poetria nova*, a Lope de Vega, *Nové umění skládati komedie v naší době* – přinášejí výběr z dalších známých i méně známých autorů.

Je velmi dobře, že se zainteresovaní čtenáři, kterými budou v první řadě jistě studenti filozofických a pedagogických fakult, mohou autenticky seznámit s autory, o kterých se hodně mluví, píše, kteří jsou přechasto citováni, ale jejichž filozofickoestetické a literární traktáty a úvahy jsou pro většinu čtenářů nedostupné. Jde především o M. Opitze (*Kniha o německém básnictví*, str. 127-144), P. Corneille (byly vybrány dvě z jeho *Tří rozprav o dramatické poezii*, a to *O tragédii* a *O třech jednotách*, str. 145-182), J. Drydena (*Esej o dramatickém básnictví*, str. 217-256) a Boileauovo *Umění básnické* (str. 183-216, zde česky poprvé, přel. A. Pohorský). Tyto kapitoly pokrývají zhruba polovinu celého rozsahu knihy a po zásluze budou jistě i centrem pozornosti čtenářů. Neméně přitažlivé jsou však i pasáže vybrané z děl Dante Alighierio (*Dopis XIII* a několik pasáží ze spisu *O lidovém jazyku*, str. 53-70) a Julia C. Scaligera (první kapitola *Poetiky*, str. 71-80).

Velmi záslužné a nové je zařazení autorů z dosud opomíjené oblasti východoevropské. Nepoučený čtenář by se mohl domnívat, že myšlení o literatuře a umění vůbec se v těchto zemích ubíralo zcela jinými cestami než myšlení Západu, což by ovšem byl soud jen zčásti pravdivý. Hluboké osvojení klasického vzdělání a tradic nepřekvapí u latinsky píšícího autora polského původu Macieje Kazimierza Sarbievského (1595-1640), člena jezuitského řádu a profesora na univerzitě ve Vilnu. Ostatně Sarbievski, Sarbievius, proslul svou latinskou lyrickou tvorbou jako "polský Horatius" a o jeho pozitivním vztahu k antické vzdělanosti není třeba pochybovat. I tak je ale potěšitelné, že si můžeme alespoň ve zkrácené podobě přečíst jeho spis *O dokonalé poezii neboli Vergilius a Homér* (str. 95-126). Svě úvahy o podstatě a vznešenosti poezie, které se opírají o Aristotela a Horatia, dotvrzují rozbohem několika pasáží Aeneidy a cituje i řadu dalších římských básníků a prozaiků – Terentia, Lucretia, oba Seneky, Manilia, Statia, Martiala, Tacita, Claudiana a další. Situaci v pravoslavné ruské oblasti ilustrují kratší pasáže ze dvou autorů. Protopop Avvakum Petrovič (1620-1682) se v *Knize besed* (do výboru byly pojaty beseda čtvrtá, *O ikonomalbě*, a pátá, *O vnější moudrosti*, ve výborném překladu K. Mathauserové, str. 257-264) staví k západnímu myšlení velmi polemicky a jeho soudy např. o představitelích řecké filozofie jsou nadměrně nevybíravé: "Vidíš, ty pyšný čtenáři knih, jak dopadl tvůj Platón a Pýthagorás: vši je sežraly jako svině a jejich halasná sláva je ta tam, protože byli pyšní a chtěli se rovnat Bohu" (str. 263). Z díla Simeona Polockého, Avvakumova oponenta, byla vybrána předmluva k jeho básnické sbírce *Zahrada mnohokvětá* (str. 265-270). Na rozdíl od Avvakuma se Polockij nezříká duchovních rozkoší "vnějšího" světa a "k domu Božímu svatě církve východní" chce připojit svůj "mnohokvětý záhon" poezie, záhon, vysazený "nikoli podle zákonů řečnického umění, ale podle zákonů poetiky" (str. 267-8). Jak ovšem z Předmluvy vyplývá, byl se zákony rétoriky obeznámen více než dobře.

Editoři tohoto velmi užitečného svazku věnovali velkou péči vybavení knihy, zejména vysvětlujícím poznámkám pod čarou a jmennému rejstříku

(str. 271-286) a na poslední straně také korektně informují o citovaných překladech. Dík patří také všem překladatelům, kteří neváhali přistoupit k takovému nesnadnému úkolu. Uživatelé jistě ocení také stručné biografické heslo, kterým je uveden každý z autorů. Přesto se domnívám, že by bylo lepší zvolit způsob, který je s prospěchem uplatněn v podobně zaměřené antologii přinášející výběr z děl autorů převážně 19. a 20. století (*Myšlení o divadle I, II*, připravili L. Major a M. Petříček jr., 1993). Zde je v úvodu ke každé kapitole faktografie omezena na minimum, ale zato je čtenář na celkem malé ploše uveden do myšlenkového světa daného autora, takže je k následující čtenbě lépe připraven. Editorům se nicméně podařilo splnit záměr, který deklarovali v úvodu, totiž rozšířit naše znalosti vývoje estetických a literárně teoretických přístupů o texty z období od středověku do konce 17. století. Zbývá proto už jen poděkovat inspirátoru skript z r. 1972 i tohoto svazku, vynikajícímu znalci naší starší literatury, profesoru Františku Svejkovskému, který stál u zrodu této antologie a s erudicí jemu vlastní vybral náležité texty.

Eva Kuťáková

JAROSLAV KOHOUT, *Rétorika. Umění mluvit a jednat s lidmi*. Praha, Management Press 1998 (2. rozš. vyd.), 159 str.

Volání po zvýšení kultury mluveného slova je již u nás evergreenem. Pro středky nápravy současného stavu musí zasáhnout jednotlivce během jeho výchovy a vzdělávání v co nejranějším stadiu – o tom není sporu. Jde o záležitost velice komplexní, jde o to uvědomit si svobodu a nutnost sebevyjádření, vyvinout si smysl pro jeho kvalitu a zároveň pochopit podstatu a hodnoty komunikace – o tom také není sporu. Že se však toto zlepšení v širším měřítku vůbec nedaří, je nade vši pochybnost.

Jsou publikace, které se snaží tuto situaci zachránit. Bylo by snadné uvést poslední slovo v ironických uvozovkách, ale říkám zcela zásadně a s plným přesvědčením, že každý příspěvek na tomto poli je třeba ocenit. Kniha Jaroslava Kohouta se hlásí k žánru tzv. manažerských rétorik, jichž v zemích na západ od nás vychází nepřeborné množství. U nás jsou však vždy události a reakce čtenářského publika svědčí o velké poptávce po tomto tématu, jehož důležitost většina lidí docení až dlouho po opuštění školních lavic.

Mluvit v této souvislosti o zachraňování je zcela případné, protože tento typ knih zasahuje publikum v té fázi sebevzdělávání, kdy už je z pohledu klasické rétoriky na komplexní rozvoj řečníka poněkud pozdě. To logicky vede ke dvěma významným rysům žánru – jednak k oslabení stránky vedoucí k vybudování jazykového instinktu v aktivní i pasivní formě (ta se povětšinou odbyvá odkazem na nutnost četby různých hodnotných textů) a za dru-

hé k posílení akcentu na způsob vystupování – to už totiž počítá s jistou životní zkušeností. Cílem těchto publikací je tedy zlepšit stávající potenciál uživatele příručky, nikoli stvořit a vychovat řečníka.

Čtenář tohoto periodika si možná položí otázku, proč se recenze zmíněné knihy nachází právě zde. Hlavním důvodem je skutečnost, že kniha – přesně v intencích svého žánru – vychází z antických kořenů rétoriky a odvolává se na ně, přičemž se tento přístup obecně dopouští několika zásadních deformací, na něž je třeba upozornit – jaksi z principu a přirozené povinnosti, bez toho, že bych se chtěl pasovat na svatého ochránitele klasické tradice.

Kniha je rozdělena do 9 tematických oddílů a velmi dobře reflektuje potřebu pohlížet na moderní rétoriku jako na interdisciplinární obor, kde se střetávají otázky jazyka, vzdělanosti, etiky aj. s problémy zdravé a životního stylu a s různými aspekty praktické komunikace (psychologie chování a jednání apod.). V předmluvě je vytčeno směřování k praktické užitečnosti. Zajímavé otázky a hádanky vložené do jednotlivých celků (někdy se střídající s praktickými cvičeními) jsou vítaným oživením textu, který svým celkovým dojmem někdy trochu kolísá mezi atraktivním a poutavým podáním, populární prezentací postřehů a rad na jedné straně a občasným upadáním do mentorského tónu s lacinou kritikou bez docenění podstatných aspektů na straně druhé. Posledními slovy míním příkrý odsudek “byrokratického jazyka” (str. 53, 64 a 74), přičemž charakteristika jeho nositele je velmi vágní a vůbec se nebere v úvahu funkčně-stylové vymezení – a omezení – tohoto typu jazykových projevů. Takový přípis o úpravě obecní vyhlášky asi nebude gorgiovská báseň v próze, vidíte? Dále se užívá jakéhosi “dojmového” popisu tam, kde se jedná jednoznačně o deformaci jazyka ve smyslu správnosti (typ *vydodali jsme* aj. na str. 74).

Celkově je kniha jako populární příručka přínosem a dá se hodnotit v mnoha směrech pozitivně vzhledem ke starším publikacím v češtině, které vyznívaly spíše jako směšky rad, jak se chovat na úrovni, a plochých teoretických maxim. Na většině míst v apelativních kapitolách je kniha J. Kohouta velice živá a také – což je velmi příjemné – laskavá a dobře postihující tendence lidské přirozenosti.

Pojďme nyní k podání některých tradičních principů, kde se publikace žel nevyhne několika zásadním výtkám, které znalci antické rétoriky pravidelně vznášejí vůči povrchnosti tzv. moderní rétoriky. Rétoriky, která sice *verbo* reflektuje slavné antické počátky svého působení, ale prozrazuje pramalou zběhlost v názorech, polemikách, úspěších a nemocech této první vrcholné etapy v oboru efektivity lidského slova. Samozřejmě, v takovéhle knížce se neočekává obsáhlý a hluboký výklad, naopak, maximální stručnost je namístě – ale právě hutné postižení hlavních tendencí bývá, jak víme, to nejlepší.

Historicky je velice na pováženu užívat pro rétoriku název *věda* (str. 15). Proti takovému pojetí řečnictví (tj. jako *ἐπιστήμη*) ostře vystoupil Platón a poté Aristotelés v podstatě uzavřel tento problém, když dal za pravdu své-

mu učiteli (ač v dalších názorech na řečnictví se rozcházel) a charakterizoval rétoriku jako *umění* (*τέχνη*, lat. *ars*). Nemusím dodávat, že nešlo o pouhý slovíčka, ale o pravý a plný obsah těchto závažných pojmů. Nelze na druhou stranu vytýkat autorovi, že zcela obešel podstatu klasické platónské kritiky rétoriky (složitost celého tématu dosud vzrušuje mnohé filozofy, kteří dodnes nepovažují “konflikt” filozofie a rétoriky za překonaný problém). Vážnější je, že vložil – byť nepochybně omylem – do Platónových úst slovo *psychagoria* (= snad “kupčení s dušemi”, str. 21) namísto správného *psychagogia*. Podobně směšně je hned nato zkomolen citát z Cicerona (“Primum oratoris officium esse dicere ad *persuandum* accomodate” – str. 21), následný překlad je jedním slovem neuvěřitelný: “První povinností řečníka necht je zodpovědně (správně) přesvědčovat” (str. 21), neboť věta znamená cosi zcela jiného: “Hlavním úkolem řečníka je mluvit tak (účinně), aby přesvědčil” (volný překlad recenzenta), a ve sledu a logice aktuálních myšlenek výkladu ji vůbec nelze užít. Dále mám za to, že vydání Quintiliána není výbor (str. 21), ale kompletní překlad. Pěkně na frak dostalo i působení sofistů (str. 21). Pojem *sofistika* je zde užit naprosto nehistoricky – snad bylo možno se zmínit (s patričním výkladem) spíše o pojmu *eristika*. Působí poněkud děsivě, že toto vše je soustředěno prakticky na půlstránce výkladu. Zapomněl jsem ovšem ještě na Epiktéta, který je označen za *rétoru* (tamtéž).

Další deformaci klasických principů nacházím na str. 22 v popisu proslulé triády *natura – ars – exercitatio*. Nejedná se v žádném případě o “nauky”, nýbrž o aspekty výchovy a formování řečníka, o jejichž podíl na úspěchu vedli antičtí rétoři ostré spory. Měl bych podstatné výhrady i k interpretaci jednotlivých aspektů, na to zde však není místo.

Na str. 15 je etymologie popsána jako “věda o vzniku a vývoji slov”. Podobně nepřesné či chybné jsou další výklady výrazů: slovo *extrovert* (str. 9) je vztaženo k *ex*, nikoli k *extra* (= vně, mimo – proti *intra*), u slova *rhétor* (str. 15) by bylo třeba připomenout, že jeho původní užití bylo synonymní s výrazem “politik”, poukazovalo na veřejné působení. Výraz *criticé* (str. 47) takto psaný také nedává příliš smysl, bylo by lépe přepisovat jej řecky, tedy *kritiké*. A kdo by našel v řeckém slovníku *kubernatos* (má být “kybernetés” – str. 65)?

Největší políček však autor čtenáři uštěďruje v případě slova *dialog* (str. 43), který “již názvem vyjadřuje, že jde o rozhovor mezi dvěma subjekty”. Svě prvotní neblahé tušení jsem zahnal domněnkou, že jde o obrazné vyjádření. Následně se ovšem mé tušení potvrdilo, když na straně 156 stojí v této souvislosti, že “*di-* je číslovka dvě”. Čtenářům tohoto časopisu zajisté slovo tvorné pozadí slova *dialog* líčit nemusím, autorovi jej milerád sdělím osobně.

S výše uvedeným ostře kontrastuje, jak na straně 66 autor konstatuje obecnou neznalost latiny a nutnost *pečlivě ověřovat* užívaná citátová slova – nejen co do výslovnosti. V podobném tónu je předtím (str. 65) čtenář zrazován od zbytečného užívání cizích slov, přičemž se dočte, že kdosi “*manifest-*

ně není s to rozeznat dobré..." (str. 44), a narazí i na módní klišé *kontra-produktivní* (str. 67).

Rozpor mezi slovy a skutečností – to je, pánové, sofistika v onom hanlivém smyslu slova, prázdná slupka mudrctví, jak ji kritizoval Ísokratés, protože ničila pověst rétoriky jako důležitého oboru lidské aktivity.

Zvláštní pozornost jen krátce věnuji formulačním neobratnostem. Pohleďte na definici "kniha je sémantický celek, sloužící k jeho předávání v prostoru a čase" (str. 51). Zcela nejasný je vztah vsuvky k hlavní myšlence v úseku "Foniatři ovšem vědí, jak náročné a dlouhodobé bývá léčení porušeného hlasu a že jeho ztráta – ač hlasivky jsou tak velmi jemný orgán – může vést doslova ke změně celého života člověka" (str. 38). Detaily, řeknete si. V práci této tematiky je však viditelná každá neobratnost, každá maličkost je pak terčem oprávněné kritiky, jako nelze psát mluvnicki s hrubkami ve výkladovém textu.

Publikace určitě stojí za přečtení a zamyšlení se, protože přináší spoustu poutavých informací, důležitých rad a praktických cvičení. Ta jsou přínosná a zajímavá, precizní služba uživateli by však např. u synonym (str. 128) měla upozornit na možnost (a začasť i nutnost) užívat synonymický slovník, na který se v českých knihovnách většinou úspěšně praší, zatímco, jak si vracím slova jednoho z mých učitelů, je běžným společníkem francouzské sekretářky. Nepřesnostmi a deformacemi, které jsem se pokusil vytknout výše, však kniha nevybočuje z hranic svého žánru. A tak nám i nadále nezbyvá než čekat, která další z knížek této řady bude konečně zpracována s onou precizní přípravou, k níž sama své čtenáře vybízí.

Petr Potůček

Sborník Mezinárodní vědecké konference na paměť 50. výročí úmrtí českého klasického filologa a překladatele Otmaru Vaňorného, Vysoké Mýto 7.-8. listopadu 1996. Vysoké Mýto, Okresní muzeum 1997, 340 s.

Konference je pozoruhodná již svými vnějšími atributy: místem konání, jímž tentokrát není metropole či jiné univerzitní centrum, vrcholnou záštitou (předseda AV ČR a rektor UK), renomovanými odbornými gestory (Ústav pro klasická studia AV ČR a Ústav klasických studií FF MU), úctyhodným počtem a záběrem odborných příspěvků (otištěno 25 referátů z 5 vypsání tematických okruhů), zahraniční účastí (Bulharsko, Polsko, Slovensko, Slovinsko, Švýcarsko, Ukrajina). Figurují-li navíc jako další spolupředatelé Okresní úřad v Ústí nad Orlicí a Městské úřady ve Vysokém Mýtě a Rychnově nad Kněžnou a vydává-li sborník Okresní muzeum ve Vysokém Mýtě, kde Vaňorný prožil zhruba půl století, svědčí to jistě o nevšedních schopnostech organizátorů.

Určitým problémům konference ve finále neunikla, jak vytušíme z úvodních slov vydavatelů, kteří nakonec nemohli – poněkud překvapivě – otisknout ohlášený blok IV. *Receptce antických literatur v novodobé české kultuře*. Zařazeny jsou proto pouze bloky I. *Vývoj české klasické filologie*, II. *Problémy překladu z antických literatur do češtiny*, III. *Překlady antických literatur do slovanských jazyků*, které jsou početně obsazeny poměrně vyváženě (6-8 příspěvků), zatímco blok V. *Teoretické problémy překládání z hlediska dobové normy a zastarávání překladu* přilákal nakonec pouze čtyři referenty.

Příspěvky zahraničních účastníků, které zcela obsadily III. blok (dodejme pro úplnost, že pouze I. Lisový, etablovaný v JU České Budějovice, zde *de facto* hájil barvy tuzemských badatelů), lze charakterizovat jako historicko-informativní přehledy vývoje překládání z antických literatur v dané zemi vůbec, resp. překládání určitého autora či díla. Pro nás je bezpochyby poučné srovnání, do jaké míry se v našem domácím kontextu prosazují či neprosazují obdobné vývojové tendence jako na Ukrajině, Slovensku, Polsku či Slovinsku. Spíše do bloku *Vývoj české klasické filologie* patří ovšem lichořivý referát V. Gerdjikové o zakládajícím významu českých imigrantů pro klasická studia v Bulharsku; skutečnost, že česká klasická filologie byla na přelomu 19. a 20. stol. solidním vývozním artiklem, stojí jistě za zmínku v našich dějinách této vědy.

Vzhledem k tématu I. bloku jsou téměř všechny příspěvky historické, respektive historicko-biografické (spíše do germanistiky směřuje příspěvek Z. Kufnerové věnovaný Vaňorného překladu Goethova eposu). Historický přehled o dosavadním vývoji české klasické filologie črtají dva úvodní referáty Martina Svatoše (19. stol. a přelom 19./20. stol.) a Antonína Bartoňka (od r. 1918 do současnosti). Zdá se, že zmíněná dvě období charakterizují dvě protikladné tendence. Zatímco v prvním období usiluje naše klasická filologie o to být "česká" (požadavek publikovat v češtině) a jejím centrem je Praha, v druhém usiluje o to být "světová" (požadavek publikovat v cizích jazycích) a sílí prestiž nově vzniklého centra v Brně. Ve světle jiných přednesených příspěvků (viz výše V. Gerdjikova) byla ovšem tato věda v prvním období i "světová". Napadá nás v této souvislosti, že by nebylo nezajímavé zkoumat obdobným způsobem její "světovost" i v druhém období (o působení našich badatelů a profesorů v zahraničí bychom doklady jistě našli).

Obecný historický přehled doplňují portréty jednotlivých osobností z pera Michala Svatoše (Vaňorný jako univerzitní student), J. Kepartové (J. Pražák), I. Koucké (E. Peroutka). K těmto historicko-biografickým příspěvkům I. bloku mají však blízko i některé příspěvky bloku II, např. M. Franclové (J. Špringl), D. Bartoňkové (F. Stiebitz) a částečně i "laudatio" R. Hoška (R. Mertlík). Jsou cenné tím, že vznikly většinou z pera žáků, tedy ještě (anebo již?) pamětníků, a uveřejňují i málo známá, resp. těžko dostupná fakta z osobní zkušenosti či korespondence. Jako literárněhistorický přehled je třeba hodnotit informaci T. Polkové o českých obrozenských překladech Ovidia a Horatia.

Skutečnými problémy překladu z antických literatur (těžiště výborného referátu J. Nechutové o českých překladech leoninského hexametru je v doméně mediévistické) se zabývají příspěvky O. Koupila (Vinařického Vergilius), P. Peňáze (Šrámkův Homér) a především E. Stehlíkové, jehož lehce provokativní název zní: *Habent sua fata libelli aneb Co zbylo z překladatele*. Tito referenti si totiž nad konkrétním překladem či překladatelem kladou některé otázky, které v obecnější rovině zaznívají v literárněteoretickém bloku V., který se stal výsadní doménou "hostů", tedy nikoli klasických filologů (J. Pechar, O. Richterek, J. Veselý; filologickému rozboru modlitby *Sub tuum praesidium confugimus* od L. Klimeše by lépe vyhovovalo zařazení do II. bloku).

V obecné rovině jsou to otázky, které směřují především do oblasti literární recepce. Je to zejména fakt, že daný překlad není jediným, definitivním řešením, ale jednou z celé řady možných materializovaných konkretizací, že je tedy sám recepcí, a dále fakt samotné recepce překladu v domácím kontextu. V konkrétní rovině pak jsou to otázky, zda překlady stárnou či nestárnou, jaké je místo překladů Vaňorného v kontextu domácí literatury a – zcela konkrétně – zda homérovské překlady Vaňorného zestály či nikoli.

Odpovědi jsou zajímavé, často překvapivé a občas paradoxní. Stárnutí překladu, který je úsilím o funkční ekvivalenci, o přenos sémantického a stylistického invariantu, je třeba chápat především jako stárnutí dané dobové interpretace (O. Richterek). Stojí za povšimnutí, že diskuse klasických filologů, překladatelů i recenzentů, přitahoval vždy spíše pól stylistický, především slovní zásoba a metrum. Recepce Vaňorného překladů širší veřejností, zvláště pak předními osobnostmi české kultury té doby (Tille, Machar, Šalda, Fischer, Eisner, Mukařovský, Čapek), jak upozorňují E. Stehlíková, Martin Svatoš, J. Pechar, O. Richterek i J. Veselý, byla velmi pozitivní, a z tohoto pohledu zřejmě naplnil Vaňorného překlad plně potřebu oné dobové interpretace (na rozdíl od překladu Vinařického, srv. O. Koupil). Z hlediska domácího kontextu byl překlad Vaňorného "tvůřčím činem, který ustavil určitou estetickou tradici" (J. Pechar). Mohlo k tomu dojít až v době, kdy čeština "dosáhla úrovně moderního jazyka ve spisovatelské generaci K. Čapka a V. Vančury" (O. Richterek).

Pro klasické filology, jak vyplývá z referátu E. Stehlíkové, zestárl Vaňorného překlad *Odyseje* velmi rychle, neboť po dvojím přepracování Stiebitzové a Mertlíkové – zde je autorčina odpověď na titulní otázku referátu – zbylo z překladatele vlastně jen jméno a prestiž; referát R. Hoška to vyjadřuje kvantitativně – zmíněné jméno a prestiž představuje pouze neuvěřitelných 5 % veršů.

Vychází-li v r. 1996 opět překlad Vaňorného, je to v úvaze romanisty Veselého důkaz o tom, že překlady "nestárnou", ale stávají se nepominutelnou součástí kulturní historie, k nimž je možné anebo dokonce nutné se za určitých okolností vracet. Pod tlakem nakladatelů a překladatelů se ovšem rodí překlady nové. Po překladu Vaňorného vznikl překlad Mertlíkův stejně jako

po "tvůřčím činu" Čapkově, překladu francouzské poezie nové doby, vznikl třeba překlad Hořejšího.

Je tu však nezanedbatelný rozdíl. Badatelé zabývající se překlady z moderních literatur uvažují vždy o překladu autorském. Pod tlakem "pošetilé touhy klasických filologů" (E. Stehlíková), která bezpochyby vyvěrá ze snahy přiblížit se onomu jedinému, definitivnímu, dokonalému překladu originálu, jenž z hlediska teorie překladu samozřejmě neexistuje, vzniká však kompilativní překlad. Na toto nebezpečí referát E. Stehlíkové cíleně upozorňuje, a přestože *verbis expressis* tvrdí, že překlady Vaňorného zestály, vítá nové vydání r. 1996 a její závěr se shoduje s výše naznačenými tezemi J. Veselého.

Dana Slabochová

MAX ZLATTNER, *Hannibals Geheimdienst im Zweiten Punischen Krieg*. (Xenia. Konstanzer Althistorische Vorträge und Forschungen, Heft 39.) Konstanz, Universitätsverlag 1997, 50 str.

Košický rodák (nar. 1926), který po dramatických životních peripetiích nyní působí na univerzitě v Tel Avivu jako profesor starověkých dějin, se ve své studii zabývá otázkou, jíž se dotýká relativně bohatá literatura, ale o níž nelze říci, že by dosud stála v popředí badatelského zájmu. Jde totiž o problém, v jaké míře a formě a s jakými výsledky byl Hannibalův vpád do Itálie zabezpečován ve svém průběhu po zpravodajské stránce.

Zlattner posuzuje úroveň a efektivitu Hannibalovy výzvědné, průzkumné a tajné služby ve třech rovinách, a to v úrovni taktické (organizované v krátkých vzdálenostech od nepřítele s cílem získat co nejvíce konkrétních údajů, nutných k úspěšnému svedení bitvy), dále v rovině operativní, v níž se zájem soustřeďuje na požadavky organizace celého tažení, a konečně v úrovni strategické, která bere v úvahu komponenty předznamenávající a určující vývoj celé války z dlouhodobého hlediska politického, diplomatického, hospodářského a samozřejmě vojenského.

Autor ukázal, že v době kartaginského vpádu na italské území se musela Hannibalova zpravodajská služba vyrovnávat se složitými požadavky, které byly spojeny s náročným přesunem z Hispánie přes Alpy na sever Itálie. Zdůrazňuje Hannibalův osobní podíl na organizaci a praktické činnosti kartaginské výzvědné služby i na koncepci a provedení úskočných manévřů, kterým Římané často nedokázali čelit jen z toho důvodu, že je vůbec nepředpokládali.

Ze Zlattnerovy práce vyplývá, že Hannibal byl mimořádně schopen účinně vyhodnotit a využít zprávy získané z nejrůznějších zdrojů, např. z vlastního průzkumu a ze zpráv místního, protirímsky smýšlejícího obyvatelstva.

Osvědčil se i jako iniciátor léček, taktického ústupu i široce pojatých obchvatů, jimiž eliminoval nesporné výhody, které měla římská vojska (boj v domácím prostředí, pevné zásobovací zázemí, početní převaha apod.).

Ve Zlattnerově studii se čtenář setká v nových souvislostech s hlavními událostmi Hannibalova italského tažení, jehož průběh přináší řadu důkazů o mnohostranném Hannibalově vojenském umění. V celkovém pohledu na tyto události se však autor nemůže vyhnout otázce, jak tedy vysvětlit konečný Hannibalův neúspěch a přesvědčivé vítězství Římanů.

Důvody vedoucí k porážce Hannibala shledává Zlattner ve faktorech mimo jeho vlastní osobnost, např. v tom, že vstup Makedonie do války nevedl k předpokládanému oslabení římského vojenského potenciálu. V žádném případě však nepřipouští možnost, že by vinu na porážce Kartága aspoň zčásti nesla Hannibalova výzvědná služba.

V tomto bodě se ocitáme v situaci, v níž Zlattnerův názor vyvolává námitky sám proti sobě. Efektivně pracující výzvědná služba měla mít přirozeně k dispozici údaje o skutečných možnostech makedonského vystoupení, stejně jako o pevnosti italské federace, s jejíž rozpadem Hannibal zřejmě počítal, a v neposlední řadě o poměrech v samotném Kartágu, kde Hannibalova expanze nebyla přijímána jen s bezvýhradným souhlasem.

V každém případě je studie M. Zlattnera vítaným obohacením rozsáhlé literatury věnované Hannibalovi a druhé punské válce. Jasně a přístupně podání, založené na svědeckvých pramenech a výsledcích starších studií, činí z jeho příspěvku i čtenářsky přitažlivou publikaci.

Jan Burian

HERBERT HEFTNER, *Der Aufstieg Roms. Vom Pyrrhoskrieg bis zum Fall von Karthago (280-146 v. Chr.)*. Regensburg, Verlag Friedrich Pustet 1997, 493 str.

Monografie odborného asistenta Ústavu dějin antického starověku a epigrafiky vídeňské univerzity Herberta Heftnera je věnována dějinám Říma v období jeho boje za hegemonii v západním Středomoří a jeho vítězství nad Kartágem. Autor se snažil v pěti kapitolách vysvětlit tyto otázky: předehra (s. 15-46: začátek římské expanze, Pyrrhos), základní postoj Říma a Itálie v předvečer punských válek (s. 49-102), první punská válka a doba po ní, 264-219 př. Kr. (s. 105-198: začátek války, triumf a neklidná dohra v krizových letech 241-219), Hannibal proti Římu: druhá punská válka (s. 201-312: Hannibalovo vítězné tažení, Scipio a vítězství r. 210-201), Řím na cestě k velmoci, 200-146 př. Kr. (s. 315-426: Filippos V. Makedonský a Antiochos, východní Středomoří po válce s Hannibalem, pád makedonské monarchie, Řím ve světě přeměn, krizová léta 154-146).

Vycházejí z koncepce o otevřeném charakteru římské agrese, považuje autor konflikt Říma s Pyrrhem za předehtu formování římské velmoci. Právem zdůrazňuje, že pouze trvalý a složitý vnitřní rozvoj Říma, včetně boje plebejů s patricijí a politický růst "střední" republiky mu otevřel širokou cestu k mocenské pozici ve Středomoří. Za základ římského sociálního zřízení autor považuje hierarchický princip rodinných vztahů a flexibilitu veřejného rozvoje (otázka otrokářských vztahů je však zde nastíněna pouze obrysově, s. 82-83). Snaha H. Heftnera poukázat na vedoucí úlohu nobility v politickém vývoji říše si zaslouží pozornost, i když otázka existence politických stran (frakcí) zůstala v této analýze na okraji (s. 90-92).

Zkoumá charakter a důsledky římsko-kartáginského konfliktu H. Heftner neupouští od tradičního chápání těchto událostí moderními badateli, zdůrazňuje také specifika římské vnitřní politiky po 2. punské válce, nastiňuje přeměny v duchovním životě a také v hospodářském rozvoji i politických institucích (s. 387-402). Máme tak další, docela novou a seriózní syntetickou monografii, jež poukázala na důležitou stránku mezinárodních vztahů v západním Středomoří. Ponechává také prostor i pro další zkoumání, například v rovině rozsáhlejší analýzy pramenů a detailnějšího zhodnocení moderních koncepcí po Th. Mommsenovi.

Igor Lisový

MICHAEL GRANT, *Pád říše římské*. Z anglického originálu *The Fall of the Roman Empire* (1976/1990) přeložil GERIK ČÍSAŘ. Praha, BBart 1997, 208 str.

M. Grant je autorem řady monografií, v nichž čtenáři přibližuje nejen celkový pohled na římské dějiny, ale i dílčí oblasti politického, sociálního a kulturního vývoje císařské epochy. Do tohoto rámce zapadá i *Pád říše římské*, který se nyní dostává do rukou českého zájemce. Jde o dílo, jež respektuje současný stav vědeckého poznání, aniž si samo klade přesně vymezené badatelské cíle. Na druhé straně se však neřadí k běžnému popularizačnímu žánru. *Pád říše římské* lze nejspíše zahrnout do kategorie naučné literatury, která má styčné body s oběma uvedenými literárními druhy a ke svému prospěchu využívá jejich osvědčených postupů.

Autor začíná svůj výklad druhou polovinou 4. st. po Kr. a dovádí jej až k r. 476, tradičně chápanému nejen jako konec západořímské říše, ale i celé starověké epochy. Ve světle Grantových výkladů se pád západního impéria jeví jako důsledek selhání všech hlavních mechanismů, které v předchozí době zabezpečovaly jeho existenci a rozkvět. V pozdní antice zachované prameny naopak dokumentují úpadek akceschopnosti římské armády, která se v očích běžného obyvatelstva stala parazitickým organismem, neschopným

plnit své hlavní poslání – zajistit vnitřní klid a vnější ochranu římského území. Velitelské složky začaly sledovat převážně osobní cíle a řadové obyvatelstvo projevovalo – i v důsledku rozvoje křesťanství – stále silněji nechuť k vojenské službě. Římský stát, představovaný císařem stojícím v čele členitého správního aparátu, odpuzoval svými praktikami nejen nižší a střední vrstvy obyvatelstva, ale i příslušníky bohatých skupin. Život v pozdní římské společnosti lze na základě Grantových závěrů charakterizovat jako *bellum omnium contra omnes*, v němž zápolili spojenci proti spojencům, etnikum proti etniku, nekonformisté proti ostatní společnosti.

Christianizace římského impéria učinila pozdněantický stát utlačovatelem náboženské svobody v poměru státní moci k mimokřesťanským i heretickým směrům. Na druhé straně nelze podle Granta považovat rozmach křesťanství za skutečnou oporu státu, neboť samo křesťanství sláblo právě v důsledku růstu herezí. Kromě toho vedoucí církevní představitelé utvrzovali věřící v přesvědčení, že jejich povinností je sloužit především ideální nebeské říši a že svou pomoc soudobému státu mohou v dostatečné míře projevovat modlitbami. Za stávajícího všeobecného vnitřního úpadku a “nekonstruktivního myšlení” (str. 155) měly vpády Germánů na území západního impéria zaručen svůj konečný úspěch.

Ve své knize projevil autor velké vyprávěčské umění, díky němuž podává i složité vědecké otázky čtenáři ve srozumitelné podobě. Pokud jde o obsahovou stránku, je M. Grant ovlivněn hlavně monumentálním dílem E. Gibbona a názory moderních představitelů anglosaské vědecké tvorby. Myšlenkově však sám nepřináší v podstatě nic nového, co by i českému čtenáři již nemohlo být známo z naší starší či novější literatury. Přesto nelze jednoznačně říci, že by se Grantovu dílu nemělo dostat místa na českém knižním trhu. Mělo se však tak stát prostřednictvím spolehlivého, věcně i jazykově fundovaného překladu.

Jako pramenný základ u Granta figurují kromě jiných Anonym *De rebus bellicis*, Ammianus Marcellinus, Lactantius, Claudius Claudianus, Aurelius Augustinus, Paulus Orosius a Salvianus. Jejich výpovědi zapojuje Grant do svého textu často formou doslovných citátů, k jejichž české reprodukci překladatel v ediční poznámce zaujal osobitě praktické, ale věcně nepřijatelné stanovisko: “Překladatel se omlouvá, že z děl pozdně římských autorů, která nejsou v češtině dostupná, byl nucen tlumočit z angličtiny.”

Tento postup vedl k výsledkům budícím rozpaky, zvláště u básnických děl. Avšak ani v próze tomu není jinak. Je bohužel třeba konstatovat, že překladateli unikla existence českých verzí i u tak závažných spisů, jako jsou *Dějiny Ammiana Marcellina* či *Boží obec* Aurelia Augustina. Českou podobu jejich výňatků neměla v žádném případě představovat ne právě nejzdařilejší odvozenina anglického znění. Jako jediný příklad z mnohých lze uvést citát z Augustinovy *Boží obce* na str. 159:

Remota itaque iustitia quid sunt regna nisi magna latrocinia? Quia et latrocinia quid sunt nisi parva regna? Aug. Civ. 4., 14.

V Císařově, resp. Grantově podání tato pasáž zní: “*Bez spravedlnosti ... nejsou vlády ničím jiným než bandami brigandů – rozsáhlými gangsterskými organizacemi.*”

Pro srovnání uvedme překlad Julie Novákové:

“*Odstraníme-li spravedlnost, co zůstane z vlád, ne-li velké loupežnické podniky? Vždyť ani lupičské sdružení není nic jiného nežli stát v malém*” (Aurelius Augustinus, *O boží obci I*, Praha 1950, str. 186).

Jiným úskalím se pro překladatele stalo skloňování některých méně běžných vlastních osobních a geografických jmen či tvoření odpovídajících adjektiv, takže se v jeho textu setkáváme s tvary *Valensem*, *Valense*, *kartágský*, *narbský*, popř. s prazvláštními tvary *Sarmantové*, *Lutethia*, *Faesula*, v *Narbu*, na str. 121 se hovoří o *Etiopcích*, na str. 88 se před čtenářem objeví pozdní císař *Olympius* apod. Zkomolenin tohoto rázu je celá řada a není třeba uvádět jejich přehled, který by někde upozornil jen na nedbale provedenou korekturu. V této rovině se pohybují i některá úsměvná nedopatření, např. Únos “*Prosperiny*”, uváděný v hesle Claudianus na str. 173, Julianus Apostata napsal “*humoresku Caesar*” (str. 177), Sidonius Apollinaris byl biskupem “*v Aveně (Clermont-Ferrand)*”, str. 176 atd.

Ve zřejmé snaze odlehčit odbornému textu volí překladatel někdy nonšalantní dikci, která však úrovni jeho práce rozhodně neprospívá. Jde o obraty typu “*hrubé a křupanské zákony*”, “*chrapounské dvořanstvo*” (str. 64), “*vypukl v podstatě kolosální vzájemný nesoulad*” mezi obyvatelstvem a vládou (str. 73), frumentariové jsou charakterizováni prostě jako “*špiclové*” (str. 74), státní pokladna je familiárně označena za státní “*kasu*” (str. 45). O tom, že překladatel přistoupil ke své práci bez předběžné odborné průpravy, svědčí i použitý termín “*prétorský prefekt*” (str. 63), záměna legendárního hrdiny Horatia Koklita s básníkem Horatiem v témže rejstříkovém hesle na str. 204 a další nedopatření.

Bylo již vzpomenu, že není možné uvádět úplný výčet všech větších či menších nedostatků či problematických formulací v českém překladu. Jeho srovnání s anglickým originálem udeří do očí i v jiném ohledu. Významnou součástí anglické knihy je bohatý, citlivě vybraný a dokonale reprodukovatelný obrazový materiál, který je obsahově přesně sklouben s výkladem a stává se jeho integrální působivou složkou. Ten však byl z české edice vypuštěn.

Lze pochopit, že vydavatel se rozhodl zachovat cenu překladu na přijatelné výši i za situace, že dojde k výraznému ochuzení knihy. Nelze však ospravedlnit skutečnost, že publikace vyšla bez potřebné odborné revize a dokonce bez řádné jazykové a tiskařské korektury. Spíše s obavami nežli s nedočkavostí je tedy nutno očekávat splnění slibu, že vydavatel chystá český překlad i dalších Grantových děl.

Jan Burian

LUBOR KYSUČAN, *Na zlomu času. Devět zastavení na konci starověku a druhého tisíciletí*. Olomouc, Vydavatelství Univerzity Palackého 1997, 100 str.

Své dílo autor označuje jako esej a smysl jeho sepsání vystihuje v připomenutém podtitulu. Jde tedy o souběžné zamyšlení nad dávnou minulými událostmi, jejichž komplex označujeme jako zánik antiky či starověku, a nad hlubší podstatou toho, co sami prožíváme v závěru druhého tisíciletí. Obě údobí patří ke zlomovým situacím lidského vývoje. Konec starověku, sledovaný badatelsky z mnoha hledisek, dosud však zdaleka ne plně osvětlený, se běžně považuje za jeden z nejvýraznějších modelů krize a rozpadu vyspělé světové civilizace. Rovněž současné směřování dnešní (euro-americké) civilizace je provázáno řadou krizových a rozkladných jevů, které kladou mnoho otázek, čekajících však teprve na svou odpověď.

Logické, a vlastně jediné možné východisko dalších úvah představuje charakteristika pojmu "civilizace v krizi". Jako takovou hodnotí autor tu společnost, která ztratila schopnost uplatňovat v praxi a dále rozvíjet principy, jež ji přivedly na vrchol jejího vývoje. V této situaci se dříve nebo později ocitá každá historicky i sociologicky vymezená civilizace a stává se tak svým způsobem svou vlastní obětí, když řešení krizového stavu překročí její možnosti. Svůj pohled na krizi upřesňuje L. Kysučan dvojnásobným směrem: Její prvky sledává již v předchozí vývojové etapě vrcholného rozkvětu a v jejím průběhu současně konstatuje zárodky "katarze", naznačující budoucí východisko.

V popředí bezprostředního autorova zájmu stojí aktualizovaný obraz zániku antiky, sledovaný v devíti sondách (zastaveních) především z hlediska vnitřního vývoje římské říše. Jevy, jimiž se autor obírá, vyjadřují názvy jednotlivých zastavení, z nichž je třeba uvést alespoň tyto: *Od občanské společnosti k autoritativnímu státu* (s. 15-23), *Od ekonomiky nouze k ekonomickému nadbytku a zpět* (s. 24-32), *Modus vivendi bez perspektivy* (s. 33-39), *Rozbitý obraz světa a ztráta smyslu* (s. 40-47), *Žízeň po duchu a útěcha z víry* (s. 56-65), *Barbaři – třetí svět starověku?* (s. 66-71), *Úniky* (s. 76-92).

Z uvedeného je patrné, že v jednotlivých úsecích je závažná problematika shrnuta na značně úzkém prostoru. Každé z devíti zastavení volá přímo po monografickém zpracování, jež však v plně šíři nemohlo být autorovým záměrem. Jeho cílem byl spíše emotivní účinek výkladu, k jehož dosažení měla vést originální dikce, velkorysý časový i prostorový nadhled, ale i konkretizovaný obraz minulosti, založený na relativně častých výpovědích antických pramenů převzatých z běžných českých překladů. Ke kladům publikace patří minimální počet tiskových nedopatření. Závažnější je však ztráta souvislosti na přechodu stran 41 a 42.

Při úsilí vtěsnat široce pojatou tematiku do omezeného počtu stránek musí výklad místy vyvolávat pocit přílišné všeobecnosti. Snad právě tato skutečnost se stává zdrojem i dalších možných připomínek. Pokud jde o tematický záběr, vypadl z knihy závažný aspekt pozdněantických krizových situací

v euroasijském prostoru, jímž byly masové migrace velkých etnických skupin, tedy jev, který právě v naší současnosti nabývá na intenzitě a stává se jedním z prvořadých světových problémů. Tento fenomén by si zasloužil soustavnější pozornost než jen letmou zmínkou, které se mu dostalo.

Rozpaky vyvolává nedostatečný chronologický respekt u citovaných starověkých ukázek, jež jsou samozřejmě podřízeny základní koncepci daného zastavení, čímž se uvádějí jakoby do jedné časové roviny. Prameny z konce republiky a raného císařství nemají pochopitelně přímou vypovídací hodnotu pro pozdní antiku, o jejíž charakteristiku v první řadě jde. Kromě toho je třeba brát v úvahu, že některé i velmi kritické pohledy na různé soudobé společnosti nelze mechanicky klasifikovat vždy a pouze jako projevy bezprostřední krize. Paralely mezi pozdní antikou a naší současností, jež zjistil L. Kysučan, vyrůstají samozřejmě z různých historických kořenů a *mutatis mutandis* by mohly být konstatovány i v jiných časových rovinách jak v historii antiky, tak i v pozdějších epochách evropského vývoje.

Nedostatečný zřetel ke kontinuitě mezi pozdní antikou a raným středověkem má u L. Kysučana za následek pesimistické vidění celé této epochy. Pokud jde o současnost, pociťuje však autor nutnost vyhnout se takto jednostranně se nabízejícímu pohledu. Napomáhá mu v tom úvaha, že řecké pojetí krize není krizí v našem smyslu, neboť znamená "zlom, zvrat ve vývoji, vrcholný okamžik, situaci volby. Krize tedy není katastrofou, nýbrž zlomem, jehož vyústění záleží už jen na nás" (s. 95).

Kysučanovo sugestivně napsané dílo se čtenáři nepředkládá jako badatelská studie a nebylo by tudíž namístě posuzovat jej přísně vědeckými kritérii. Lze očekávat, že právě při svém všeobecném zaměření vyvolá pozornost čtenářů a dá jim podnět, aby alespoň sami pro sebe zaujali stanovisko k nastíněným problémům. Stane-li se tak, nebyla kniha napsána zbytečně.

Jan Burian

IGOR LISOVÝ, *V zemi divokých Taurů*. Moravská Třebová 1997, 52 str.

Pro první seznámení se s Černomořím připravil po zajímavé a o poslední výsledky bádání opřené publikaci *Terra cognita Ponti Euxini* (České Budějovice 1996) I. Lisový obecněji zaměřený text *V zemi divokých Taurů*. Populární výklad dobře poslouží v *Cestě za evropskou kulturou*, jak zní název série, která podle sdělených informací však skončila svou krátkou životní dráhu. Škoda.

Autor se zaměřil na výstižný nástin dějin a kultury severního Černomoří v jeho střední a západní části, která je eventuálnímu návštěvníku nejpřístupnější. Čtenář se seznámí s kolonizací (Chersonésos má spolu s Marzabottem

nejlépe zachované kléry), obchodem, specifikou náboženství, a také s římskou dobou, jejíž výklad bývá u nás pomíjen, třebaš tamní kraje jsou nástupním územím příštích rozvratitelů římské říše. Výklad doprovázejí pérovky zachycující plány měst, tvary nádob apod.

Text se čte vcelku dobře, některé výrazy (např. *proteichisma*) by potřebovaly osvětlení, jiné bychom překládali jinak, jako (str. 45) *legio Italica* není *Italská*, nýbrž *Italická* nebo *Italiků*, *Lucensijské kohorty* jsou *Lucké* (od *Lucus*); na str. 18 řeka *Hipanis* není (proti řeckému pojetí) *masculinum*, nýbrž *femininum*, Hérodotos hovoří o *méter Hypanis*. Na str. 20 aj. se nádoby označují jako černolakové, ev. červenolakové, namísto černofigurové. Krátké spojení je na str. 8 "*Kyzikos bohatý na kovy (elektron)*", ale elektron je slitina; podobně jako na str. 9 po "*jiná iónská města*" jsou uvedeny dórské Byzantion a aiólská Fókaia, ta později poióntštěna. Drobné záměny písmen zde ovšem neuvádím. Na str. 52 transkripce ruských a ukrajinských titulů neodpovídá normě.

Dnes, kdy zájem o Černomoří stoupá, zejména u francouzských a španělských badatelů v souvislosti se studii tamní kolonizace, může uvedená publikace vyvolat zájem o toto badatelský vděčné území i u naší veřejnosti.

Radislav Hošek

ZÁHADNÍ TAURŠTÍ BOHOVÉ

Ke knize E. B. PETROVOVÉ, *Ozjabšije v Tauridě bogi*. Simferopol, Biznes-Inform 1994, 120 str.

Zájem o antickou mytologii v Rusku vždy byl a stále zůstává obrovský. Svědčí o tom fakt, že za posledních deset let tu byly vydány knihy *Grečeskaja mifologija* A. A. Tacho-Godiové (Moskva 1989), *Mify drevněj Ellady* A. J. Němirovského (Moskva 1992) a ruský překlad známých Mertlíkových bájí a pověstí (*Antičnyje legendy i skazanija*, Moskva 1992). K těmto publikacím přistupuje nyní i citované dílo Eleonory B. Petrovové, docentky Simferopolské univerzity na Krymu.

Formou výkladu autorka navazuje na knihu F. Arského *V straně mifov* (Moskva 1968), avšak liší se od ní tím, že se zaměřuje na konkrétní zeměpisný rámec – na severní Černomoří, zejména na Chersonésos Taurský (Krym) a přilehlé oblasti. V krátkých kapitolách se autorka snaží přiblížit čtenářům své pojetí této části antického světa s jeho záhadnými bájemi a legendami.

Kniha je založena na znalostech antického pramenného materiálu, je přitažlivě ilustrována a je k ní připojen stručný slovník antických autorů (s. 86-92), výběr textů v ruském překladu (s. 93-117) a přehled doporučené literatury (s. 118). Některé pasáže nicméně vedou k úvaze o možném zpřesnění či rozšíření podávaného výkladu.

Při líčení zrodu řeckých bohů (s. 15-18) je důležité přihlédnout hlouběji k Hésiodově Theogonii a k básnickově interpretaci generačního sledu světem vládnoucích bohů (Úranos, Kronos, Zeus). Krátká, avšak zajímavá pasáž o jménech theomorfního charakteru by byla přesvědčivější při širším využití nápisných dokladů (srov. index vlastních jmen v publikaci *Korpus bosporskich nadpisej*, Moskva – Leningrad 1965, s. 846-909).

Kult Héraklea pronikl do Černomoří dost brzy a nelze nesouhlasit s konstatováním, že jedním z jeho hlavních rysů je alegorie vítězství síly a dobrodiní (s. 19-28). Není divu, že tento hrdina zanechal stopy v mytologických mnoha antických národů, včetně černomořských Skythů. Kult Héraklea se těšil velké oblibě u Thráků, u obyvatel Hérakleie Pontské a její apoikie Chersonésu Taurského. O kultu Héraklea v Černomoří svědčí kromě uvedených příkladů i nápisy, graffiti a vyobrazení na mincích (srov. P. J. Karyškovskij, *O monětach s nadpisju EMINAKO*, in: *Sovětskaja archeologija* 1960, č. 1, s. 179-195). Zmínky si zaslouží fragment černě glazovaného kantharu (asi 2. pol. 4. st. př. Kr.) nalezený na Krymu r. 1985 (Panskoje I). Na dochované části se nachází graffito se jménem Héraklea Sótéra, což spolu s jinými nálezy potvrzuje závěr badatelů o rozšíření kultu Héraklea na území chersonéského městského státu, původně dórské apoikie (viz V. F. Stolba, *Novoje posvjaščenje iz severo-zapadnogo Kryma...*, in: *Věstník drevněj istorii* 1989, č. 4, s. 55-70).

K nejromantičtějším a nejtragičtějším legendám patří v antické mytologii vyprávění o Amazonkách. Ve zvláštní kapitole (s. 29-33) uvádí autorka tři hypotézy o etymologii jejich jména: 1) podle rozšířenější byl Amazonkám v mládí odstraněn jeden prs, aby jim nepřekážel v boji (*amazoni*); 2) Amazonky prý nepožívaly chléb, jenom želvy, hady, ještěrky apod.; 3) chodívaly vždy ve zbrani a opásané. Daly by se připojit i další hypotézy, kupř. jejich jméno mohlo být kalkem skythského jména **Ama-jani*, což znamená "žena-panovnice", nebo aramejského epiteta syrské Afrodity "mocná, silná matka". Podle značně sporného mínění gruzinských badatelů A. Urušadze a G. Rogavy je jméno řeckou interpretací ubyšského slova *aməzə, məzə* = dítě, hoch, otrok (*O proischoždenii plemennogo nazvanija 'Αμαζόνες*, in: *Problemy antičnoj kultury*, Tbilisi 1975, s. 341-344). R. Graves se domnívá, že jde patrně o arménské slovo, jež znamená "měsíční ženy". Tento badatel uvádí, že kněžky Měsíční bohyně na jihovýchodních březích Černého moře nosily zbraně stejně jako u libyjského zálivu Syrty. Lidé navštěvující cizí končiny si ze svých cest přinášeli domů příběhy, které zřejmě komplikovaly výklad jistých prastarých athénských kreseb zobrazujících ženy válečnice (Graves, *Řecké mýty*, sv. 1, Praha 1982, s. 369). Je jisté, že kult ozbrojených kněžek v Efesu měl společné rysy i s kultem Artemidy Taurské. Avšak víme i o moci saoumatských žen, což vnáší nový aspekt do pojetí legendy o Amazonkách. Jejich černomořské zázemí je nesporné (srov. také historickou interpretaci legendy u J. Buriana v LF 84, 1961, s. 212-215).

V dalších statích, věnovaných Achilleovi, Ífigeneii, Artemidě a Artemidě-Panně (s. 34-48), se dozvídáme jak o Achilleovi, hrdinovi homérských básní, tak i o ostrovu Leuké, známém centru Achilleova kultu, i o kultu tohoto hrdiny jako Achillea Pontarcha. Kult Achillea byl v této oblasti velmi populární. Je třeba zdůraznit, že rozšíření Achilleova kultu v severozápadním Černomoří spadá do období kolonizace této končiny. Podle antické tradice existovala na ostrově Leuké Achilleova hrobka a na dn. Tendrovském mysu se konaly čas od času závody na jeho počest. Podle Arriána na ostrově pobývali nejenom náhodně cestující námořníci, ale i lidé přicházející speciálně za účelem uctívání héra (Periplús, 22-24). Jako místo posmrtného Achilleova života uvádí ostrov Leuké i Eurípídés (*Androm.*, 1260-1262; *Iphig. Taur.*, 435-438). O popularitě Achilleova kultu svědčí četné nálezy antických mincí na ostrově a graffiti publikované A. S. Rusjajevovou (*Zemledělské kulty v Olvii dogetskeho vremeni*, Kyjev 1979, s. 126-140).

V olbijské oblasti byl rozšířen i kult Achillea Pontarcha (srov. B. Latyšev, *IOSPE*, I², č. 130-144, 266). Roku 1988 byl nalezen na Berezani fragment stély s nápisem, který podle F. V. Šelova-Kovedjajeva svědčí o tom, že v římské době byl hlavním místem kultu Achillea v severozápadním Černomoří ostrov Berezaň (*Věstník drevněj istorii* 1990, č. 3, s. 49-62).

Se jménem Achillea se pojí mýtus o Ífigeneii, která je autorkou knihy považována za jeho manželku. Výklad mýtu o Ífigeneii je přebásněn Eurípídem a je všeobecně znám. Upozornil bych pouze na připomínku R. Gravesa, který se přiklání k Serviově verzi o tom, že Orestés neukradl sochu bohyně Artemidy z Chersonésu Taurského, nýbrž z Kolchidy, a že tento mýtus o krvelačné bohyni osvětluje tradici, podle níž se prý obětem podřezávaly v Braurónu krky, zmírněnou později na pouhé vytlačení kapky krve z nepatrného říznutí; stejně tak přispívá i k pochopení tradice podobných obětí v Mykénách, Aricii, na Rhodu a Komaně (viz Graves, *Řecké mýty*, sv. 2, Praha 1982, s. 71-77).

Kult bohyně Artemidy je znám nejlépe z Chersonésu. O tom svědčí nápisy a graffiti (srov. I. Lisovyj, in: *Echo Latina* 1995, č. 1-2, s. 38-39). Synkretický kult Artemidy-Panny se těšil takové vážnosti, že v přísaze chersoneských občanů je bohyně jmenována hned po Diovi, Zemi a Slunci (B. Latyšev, *IOSPE*, I², č. 401; *Věda a život* 1971, č. 5, s. 265-266). Z nápisů je vidět, že bohyně byla prohlášena za královnu Chersonésu a nějaký čas se podle jejího kralování vedl letopočet. Otázka, proč tato původně taurská bohyně Panna byla tak uctívána i v době, kdy chersoneské obyvatelstvo již nebylo závislé na Taurech, zůstává zatím bez odpovědi.

V dalších dvou kapitolách, věnovaných Démétrě, Persefoně a Dionýsovi (s. 49-58), spojuje E. B. Petrovová popularitu Démétrý na Bosporu, projevující se hlavně v malířském umění, se vztahem bohyně k záhrobnímu světu. Při ztotožnění Démétrý s bohyní Země je nutno zdůraznit, že byla u Řeků uctívána i jako Chthonia, Karpoforos a Pandóra. Krásná bajka o bohyni a její dceři (*Homérský hymnus na Démétru a Claudianův Únos Proserpiny*) samo-

zřejmě inspirovala umělce, a to nejenom jako bohyně mající vztah k podsvětí. Důležitější byl její kult (a to zvláště na Bosporu) jako bohyně plodnosti země a rolnictví.

Otázka dokumentace kultu Démétrý a Persefony v severozápadním černoamořském umění na nápisech a graffiti si zaslouží zvláštní pozornost. Uvedu aspoň jeden příklad. Na spodní části černě glazovaného kyliku z Olbie z 5. st. př. Kr. čteme: ΕΑΝΘΙΠΠΙΩΣ ΔΗΜΕΤΡΙ ΠΕΡΣΕΦΟΝΗ ΙΑΚΧΩΙ ΔΗΜΕΤΡΙΟΝ (A. S. Rusjajeva, *op. cit.*, s. 46-47). Nápis dosvědčuje existenci chrámu Démétrý v Olbii a uctívání eleusinské triády – Démétrý, Persefony a Iakcha (kylix je věnován těmto bohům jakýmsi Xanthippem).

V poněkud rétorickém a fragmentárním výkladu o Dionýsovi čteme i několik velmi netradičních tvrzení. Obvyčně se soudí, že pěstovat vinnou révu černoamořské obyvatelstvo naučili Řekové; vykopávky taurských sídlišť však ukázaly, že Taurům bylo známo pěstování vinné révy ještě před příchodem řeckých kolonistů. Podle Hérodota se Skythové naučili pít víno až pod vlivem Řeků (srov. historiku o skythském králi Skyllovi – IV, 78-79).

V Černomoří byl kult Dionýsa úzce spjat také s divadlem. Pozůstatky jednoho z divadel byly objeveny na Chersonésu Taurském. Byl znám i kult Dionýsa-Lénaia. Možná, že popularitu anestetérií v Černomoří dosvědčuje soubor nápisů na nádobách, např. ἀπίπλη = *nalej až po okraj*, πείνω = *pij*, εὐφραίνου = *raduj se* apod. (srov. I. I. Tolstoj).

A. S. Rusjajeva upozorňuje na zajímavý nález v Olbii a okolí: olovené "búkrany" zdobené rostlinným ornamentem (celkem nad 170 kusů). Badatelka spojuje existenci těchto předmětů s chthonickým kultem Dionýsa-Zagreia a pohřebním obřadem (*op. cit.*, s. 87-89; srov. její článek ve *Věstníku drevněj istorii* 1978, č. 1, s. 87-104).

Ve stati o Apollónovi (s. 63-69) je vhodně připomenuta existence kultu Apollóna Léčitele na Bosporu, souvislost mytického životního osudu boha s Hyperborejci a jeho uctívání v Olbii jako Apollóna-Delfína a Prostaty. Zajímavou interpretaci nápisů o Apollónovi Didýmském na kostěné destičce z Berezani podal v poslední době W. Burkert (*Věstník drevněj istorii* 1990, č. 2, s. 155-160), což by si zasloužilo pozornosti i v recenzované knize.

O Diovi a Héře se mluví v knize až na posledním místě, protože podle názoru autorky "jejich mytologické životopisy Řekové nespojovali s oikúmenou, tito bohové vládli z jediného místa a dávali rozkazy z Olympu" (s. 70). Nápisy a graffiti však dovolují mluvit o existenci jejich kultů v Černomoří dost konkrétně (srov. např. *Korpus bosporskich nadpisej*, s. 836; E. E. Solomonik, *Graffiti s chory Chersoněsa*, Kyjev 1984, č. 118, 140, 157, 191a). V okolí Chersonésu byl nalezen kylix s graffitem ΔΙΜΕΪΑΝΟΥ (3. stol. př. Kr.), který spolu s mramorovým oltářem nalezeným ve Střelecké zátoce (u Chersonésu) dosvědčuje existenci kultu Dia Dimeranského, populárního v Thrákii.

Autorka knihy se dotkla i otázky působení maloasijských kultů na náboženství v Černomoří, a to kultu bohyně Kybely. V této souvislosti mohla

E. B. Petrovová využít i díla M. M. Kobylinové (*Izobrazení vostočnych božestv v Severnom Pričernomorje v pervyje věka n. e.*, Moskva 1978).

V závěrečné stati se mluví o chrámech jako architektonickém díle. Jsou zde sice uvedeny dvě názorné rekonstrukce chrámů z Olbie a Chersonésu (s. 83), avšak pouhé dvě stránky nemohou dát vyčerpávající představu ani o konstrukci černomořských chrámů a jejich kultovní funkci, ani o jejich lokalizaci. Vždyť jenom v Pantikapaiu byly chrámy Démétrý, Apollóna Léčitele, Hekaty, Artemidy, Afrodítý Úranie a Héraklea (B. Latyšev, *IOSPE*, II, č. 7, 10, 19, 23, 24; *Korpus bosporskich nadpisej*, č. 28). Díky vykopávkám ze sedmdesátých a osmdesátých let byla objevena ještě další svatyně – Artemidy-Hekaty (V. P. Tolstikov, *Svjatilišče na akropole Pantikapeja*, in: *Věstník dřevněj istorii* 1987, č. 1, s. 88-114).

Při eventuální reedici knihy by bylo vhodné přiblížit čtenářům historický obraz působnosti antické mytologie Černomoří a zdůraznit přitom specifikum římské doby a její kultury v této části antického světa a rozšířit faktografickou stránku výkladu (srov. příspěvek E. I. Solomonikové o kultu Athény na Chersonésu ve 4.-3. stol. př. Kr., in: *Antičnaja dřevnost i srednije věka*, Sverdlovsk 1984, s. 7-12).

Igor Lisový

E. R. Dodds, *Pohané a křesťané ve věku úzkosti*. Z anglického originálu *Pagan and Christian in an Age of Anxiety* (Cambridge University Press, 1965/1994) přeložil MARTIN POKORNÝ. Praha, Nakladatelství Petr Rezek 1997, 182 str.

Autor citované publikace, profesor klasické filologie na oxfordské univerzitě, je dostatečně znám řadou badatelských prací z vlastního oboru. Jeho zájem se však zaměřuje v širších souvislostech i na zkoumání náboženské problematiky antické epochy. Důkazem toho je i právě sledovaná práce, věnovaná rozvoji náboženského a teologického myšlení v římské říši ve 2. a 3. stol. po Kr. v tehdejší pohanském a křesťanském prostředí.

Dodds vychází z konstatování, že tyto názory byly v obou případech reakcí na stejné podněty, které s sebou přinášela uvedená staletí. Z věcných důvodů přitom počítá s logickým prodloužením časového rámce k roku 313, kdy se křesťanství stalo státem uznávaným náboženstvím a kdy se pro jeho rozvoj vytvořila nová prostorová i organizační dimenze. Předchozí období charakterizuje autor jako "věk úzkosti", který doléhal jak na pohany, tak na křesťany a jehož sociální a hospodářskou strukturu popsal M. I. Rostovcev v jednom ze svých stěžejních děl věnovaném ranému římskému císařství.

Na konkrétních případech Dodds ukázal, že negativní jevy popsané Rostovcevem působily ve společenské oblasti stejně intenzivně i podobným způ-

sobem na intelektuální špičky pohanského i křesťanského myšlení. Shody se pak projeví i v jejich postojích k vnějšímu světu – ve vztahu člověka ke "světu hmoty", tj. k soudobému společenskému prostředí, i ke "světu démonů" a bohů, který pak činil člověka jako jednotlivce součástí kosmického uspořádání. "Věk úzkosti" vedl lidstvo, reprezentované předními pohanskými a křesťanskými mysliteli, k odklonu od vnějšího světa a k hledání relativní jistoty ve vlastním nitru. Cesta, určená ztrátou jistot vyvěrajících z běžné lidské zkušenosti, vedla v individuálním pohledu k "ústupu božství z tohoto světa" a ke hledání kontaktu s nadpřirozenou sférou prostřednictvím věštb, zvláště výkladem věšteckých snů, uctíváním proroků, ale i mystickou cestou extáze, v níž se Bůh přibližuje člověku schopnému odosobnit se do té míry, aby ho mohl vnímat.

Paralely a analogie charakterizující vývoj pohanského a křesťanského nazírání ve "věku úzkosti" nejsou přirozeně takového druhu, aby stavěly oba myšlenkové světy naroveň, nebo popíraly závažné rozdíly mezi nimi. Nesmlouvavý dialog mezi pohanstvím a křesťanstvím Dodds sleduje jako historický proces, v němž se na úzkém prostoru vyrovnává s řadou složitých fenoménů, které, jak sám správně zdůrazňuje, by si žádaly "celé přednáškové řady" (str. 119). Órigenés, Plótínos a Porfyrios tu představují postoje vzdělaných vrstev protikladného, ale v řadě případů téměř shodně formulovaného smýšlení. Vedle filozofických a teologických kontroverzí upoutávají Doddsovu pozornost i obecné příčiny nepřátelství vůči křesťanům a důvody, které nakonec získaly křesťanství nadřazenost nad pohanstvím. Z autorových postřehů zaslouží zmínky zejména tvrzení, že kromě běžně uváděných příčin křesťanství získávalo na přitažlivosti zvláště svou nekompromisní programovou výlučností: "Sňalo s ramen jednotlivce břímě svobody: jedna volba, jedna jediná a neodvolatelná volba, a cesta ke spáse byla volná" (str. 152).

Doddsovo dílo se vyznačuje myšlenkovým bohatstvím i řadou podnětů k dalšímu studiu. Autor působí na čtenáře širokou znalostí pramenů i schopností vyvolat sugestivní obraz náboženského, resp. filozofického myšlení ve 2. a 3. stol. po Kr., v němž patřičné místo nachází pozdní stoa i novoplatonismus, pravověrné křesťanství i rodící se hereze, pohanský i křesťanský mysticismus, židovství apod. Své výklady Dodds podává s nadhledem a místy i s lehkou ironií, dodávající přitažlivosti předkládanému textu.

V předmluvě Dodds uvádí, že se zaměřuje na "obecně vzdělaného čtenáře, u něhož nepředpokládá žádnou zvláštní znalost starověkého myšlení či křesťanské teologie" (str. 9). Čtenář českého překladu si jistě utvoří svůj vlastní názor, do jaké míry odpovídá tento přístup úrovni českého zájmového prostředí. Všeobecně lze jen říci, že četba Doddsova díla je inspirativní, ale že v žádném případě není nenáročnou záležitostí.

V této souvislosti je třeba a připomenout, že pořízení českého překladu kladlo věcně, a zvláště terminologicky, vysoké nároky i na překladatele. Lze uznat, že se s nelehkým textem vyrovnal celkem úspěšně. Byl však anglic-

kým originálem ovlivněn natolik, že ruského historika Rostovceva představuje v českém znění důsledně v anglické transkripci jako *Rostovtzeffa* a francouzský Lyon uvádí jako *Lyons*. Stranou ponechme některé češtinářské prohřešky. Čtenář překladu si však bude muset rozhodnout sám, zda některé složité formulace přičte na vrub překladateli, těžko dostupnému originálu, nebo oběma.

Doddsovy studie vyvolaly živý, převážně příznivý ohlas hned po svém knižním vydání. Závažnější připomínky se soustřeďovaly na výchozí bod autorových úvah, totiž na samo pojetí "věku úzkosti". Není pochyb, že tento pocit sdílel velký počet soudobého obyvatelstva římské říše; je však sporné, do jaké míry lze tuto situaci generalizovat a vyvozovat, že převládající část společnosti vskutku hledala východisko jen v úniku do vlastního nitra a v mystickém odklonu od reálného světa. Většina křesťanů zaujímala naopak díky své víře optimistické postoje, a to i ve složitých situacích vyvolávaných pronásledováním a závažnými sociálními otřesy.

Znalost knihy E. R. Doddse je v každém případě nezbytná pro každého, kdo se badatelsky obírá ranou vývojovou fází křesťanství v antické době. O jejím prvním vydání byla česká odborná veřejnost informována recenzí z pera L. Varcla v *Listech filologických* (89, 1966, 201-202). Třebaže český překlad vychází ve srovnání s prvním vydáním originálu s dlouhým časovým odstupem, neztrácí jeho dnešní edice na své aktuálnosti a je u nás vítaným obohacením odborné literatury na úseku, na němž je dosud čtenářská potřávka větší než vydavatelská nabídka.

Jan Burian

SVATÝ AUGUSTIN, JEHO ČEŠTÍ ZNALCI A ZNALCI ZNALCŮ

Ke knize K. SVOBODY, *Estetika sv. Augustina a její zdroje, Aurelius Augustinus, O pořádku – O učitelích*. Brno 1996, 272 str.

Co spojuje objevnou a obsáhlou estetickou studii z roku 1933, dva stručné spisy ze 4. století a několikastránkový článek z roku 1988? Co má společného studie sepsaná původně ve francouzštině se dvěma prastarými latinskými dialogy a česky psanou statí? Styčným bodem je tu osoba profesora Karla Svobody (1888-1960), mnohostranně vzdělaného klasického filologa a estetika. On totiž sepsal a k 1500. výročí smrti svatého Augustina vydal neobyčejně fundovanou *L'Esthétique de saint Augustin et ses sources* a zároveň je autorem českého překladu Augustinových spisů *De ordine* a *De magistro*. Navíc dodnes budí zájem svých následovníků v oboru estetiky, a proto o něm před časem vyšel článek Heleny Lorenzové nazvaný *Estetik Karel Svoboda*.

Je proto přirozené, že Petr Osolobě doplnil vydání svého překladu Svobodovy *Estetiky sv. Augustina* jednak Svobodovými překlady dvou uvedených Augustinových spisů, jednak dalším vydáním zmíněného článku. Do rukou se nám tak zásluhou vydavatele a zároveň překladatele Petra Osolobě dostávají v jednom svazku různě stará díla různé povahy a různého zaměření.

Přestože těžištěm svazku je Svobodova estetická studie, přidržím se chronologického pořádku a budu se věnovat nejprve Augustinovým rozpravám.

Dialog *O pořádku* se zabývá řádem vládnoucím ve světě, řádem, který pochází od Boha. Hned v úvodu se objevuje ústřední otázka: proč je ve světě tolik zla, když celý svět je dílo boží? Znamená to snad, že se Bůh o lidské záležitosti nestará, nebo je dokonce krutý? A náznak odpovědi: člověk tímto věcem nemůže porozumět, pokud se neodvrátí od smyslu a nesoustředí v duchu (např. prostřednictvím svobodných umění): "... jen duch sobě navracený chápe, jaká je krása veškerenstva" (str. 166).

Po tomto úvodu Augustin odbíhá k různým dílčím otázkám – osnova bohatého a pestrého dialogu je velmi volná. Závěr je tvořen úvahami o rozumu, tedy o namáhavé cestě duše přes různé nauky až k odpovědím na základní otázky, k poznání Boha. Teprve potom se člověku může stát pochopitelným řád světa, kterému jinak těžko rozumí – jak by mohl chápat kompozici mozaiky někdo, kdo z celého díla vidí jediný kámenek?

Mohu-li si pro názornost dovolit srovnání se zcela odlišným literárním dílem, upozornil bych na obžalobu zla ve Voltairově *Candidovi*. Obě odpovědi na otázku po smyslu zla, jichž se tu hrdinům dostává, se podobají tomu, o čem mluví Augustin. První viní Boha z nezájmu o lidské věci, druhá vyzývá k trpělivému úsilí (*Il faut cultiver notre jardin*).

Dialog *O učitelích* je věnován otázce, jakým způsobem se člověk učí a jakou roli přitom hrají slova, znaky věcí. Důvtipná i svérázná jazyková pozorování jsou místy značně komplikovaná: "jednati slovy o slovech je tak spletité jako vplétati prsty do prstů a vzájemně je tít: tu se ztěžka rozezná..., které prsty svědí a které pomáhají svědicím" (str. 228). Závěrem se zjišťuje, že slova (tedy i učitelé a knihy) sice na věci ukazují, ale poučit nás o věcech, tedy zajistit nám jejich skutečné poznání, nemohou. Každý se totiž učí uvnitř od rozumu, od vnitřního světla pravdy neboli Krista přebývajícího v člověku. Ve vnitřním světle si prohlédíme věci, na něž nás zvenku upozorňují učitelova slova. Sami se uvnitř můžeme přesvědčit, pokud máme dobrý vnitřní zrak, zda učitel nelže. Do detailu promyšlený a hutný filozofický dialog (podle Svobody jeden z nejzajímavějších Augustinových spisů) je tak korunován vroucím a hlubokým náboženským závěrem.

Podle celkového vyznění dialogu můžeme předpokládat, že by Augustina potěšily i smyslem podobné verše Goethova Fausta: "Což v pergamenech jsou ty svaté zdroje, / z nichž doušek věčný mír ti dá? / Ne, navždy zbudeš bez úkoje, / když z tebe, z tebe netryská" (přel. O. Fischer, Praha 1955, str. 38).

Překlady profesora Svobody jsou jasné, jisté a přesné. Je však i na nich vidět, že překlady rychle stárnou, což s sebou nese klady i zápory.

Podstatnou část popisovaného svazku tvoří dílo *Estetika svatého Augustina a její zdroje*. Celkovou koncepcí vystihuje v úvodu jasně sám autor: "Naše kniha ... hodlá ukázat, jak Augustin vycházel z myšlení starších autorů. Estetické motivy budeme zaznamenávat chronologicky dílo po díle... Teprve až budeme hotovi s tímto rozbořem, pokusíme se rekonstruovat soustavu augustinovské estetiky a zhodnotit její význam" (str. 15). Spis po spisu pak autor prochází Augustinovo dílo (včetně dopisů a kázání), vybírá estetické motivy a s neselhávajícími znalostmi a ohromujícím přehledem přiřazuje motivům jisté či možné zdroje.

Např. pokud se jedná o dva výše uvedené dialogy, představuje spis *De ordine* "bohatou estetickou žeň". S jeho motivy se vypořádává Svoboda na více než dvaceti stranách. Spolu s dílem *De musica* patří z hlediska estetiky k nejdůležitějším. Naproti tomu na dialog *De magistro* stačí Svobodovi necelá stránka.

Slíbená soustava Augustinovy estetiky v závěru díla je podána velmi stručně, její obsah je však velmi hutný. Mimo jiné se dozvídáme, že jde o vyvážený a ucelený systém, dodnes zajímavý jako zvláštní příklad formalismu. "Augustinova estetika je spíše syntézou, která korunuje celou starověkou estetiku." Přitom poněkud překvapivě "Augustin příliš nerozvádí obsah myšlenek židovsko-křesťanských" (str. 160).

Překlad Svobodovy studie od Petra Osolobě na první pohled příjemně překvapí pravopisem důsledně ctícím klasické jazyky (*filosofie, antithese, osjetivní, mythus*), odvažným plusquamperfektem (*byl měl*, str. 20) i citlivou a ojedinelou volbou výrazů. Škoda jen velmi častých překlepů a drobných chyb, které vznikly zřejmě při prepisování.

Závěrečný článek Heleny Lorenzové velmi vhodně doplňuje celý svazek. Předvádí profesora Svobodu, klasického filologa, estetika a historika umění, jako člověka velmi širokých i hlubokých zájmů a jako vědce světového jména. Jeho *L'Esthétique de saint Augustin et ses sources* patří k jeho nejproslulejším a všeobecně uznávaným dílům ("pravděpodobně nikdy nikdo nepřečetl Augustinovo dílo v takové úplnosti jako Karel Svoboda", str. 259). Autorka se zmiňuje i o marném úsilí profesora Svobody obhájit humanitní vzdělání na českých školách jako o jedné z příčin, proč Svoboda později publikoval hlavně v zahraničí ("... jeho dílo je více známo v zahraničí než u nás... Když mu to bylo vytýkáno, oponoval tím, že u nás není dost ani zasvěcených ochotných čtenářů... K českému čtenáři se Svoboda obracel většinou až se zarážející stručností", str. 256). V závěru je Svoboda hodnocen jako zřejmě nejvzdělanější český estetik.

Vydání českého překladu Svobodovy slavné knihy tak konečně vyrovnává letitý dluh a překračuje propast, která se vytvořila mezi dílem profesora Svobody a českou veřejností. Navíc lze zřejmě návratu k proslulému odborníkovi rozumět i jako ožívání hodnotné domácí tradice v přístupu k dílu svatého Augustina.

Richard Mašek

HIERON – NOVÁ RELIGIONISTICKÁ ROČENKA

Hieron I, 1996 (136 str.); *II*, 1997 (152 str.). Šéfredaktor JÁN KOMOROVSKÝ. Vydáva Slovenská spoločnosť pre štúdium náboženstiev (SSŠN) pri SAV v Bratislave v spolupráci s vydavateľstvom Chronos.

Pod nevtrivným názvem *Hieron* začala roku 1996 vycházet ročenka Slovenské společnosti pro studium náboženství při SAV v Bratislavě. Tato publikace má v budoucnu vycházet dvakrát ročně, čímž se napomůže nepochybně průběžné aktualizaci jejího obsahu a zintenzivní se i kontakt mezi časopisem a jeho čtenářským okruhem.

Posláním *Hieronu* je obrazet vědecký a organizační život na poli slovenské i světové religionistiky, dávat podněty tvorbě slovenských religionistů a rozvíjet kontakty a dialog s jinými humanitními disciplínami. Předmětem zájmu SSŠN jsou nejrůznější náboženské fenomény v celosvětovém geografickém záběru a ve všeobecném vývoji lidstva. Tato orientace se zřetelně projevuje již v prvních dvou vydaných svazcích.

Těžištěm časopisu jsou články z pera uznávaných specialistů. Samotné názvy namátkou vybraných příspěvků dokládají šíři zájmového spektra: *Typologická charakteristika polynéských kosmogonických mýtů* (I, 15-24, V. Krupa), *Kult mrtvých na Kavkaze* (I, 71-82, B. Čierniková), *Minulost a současnost čínského taoistického centra Loukuan-tchaj* (II, 55-64, M. Čarnogurská), *Sakrální symbolika palácové kaple Karla Velikého v Cáchách* (II, 87-103, M. Vančo). V seznamu příspěvateľů jsou kromě slovenských autorů zastoupeni i zahraniční badatelé (SRN, Polsko, Švédsko). V celkovém pohledu na obsahovou stránku jednotlivých studií je ve většině případů zřejmý jejich interdisciplinární ráz, který spojuje religionistický základ s dalšími vědními směry, např. s kulturní a sociální historií, filozofií, architekturou, archeologií apod.

Zájemce zaměřený na dějiny kultury antického období ocení skutečnost, že na stránkách Hieronu nalezne příspěvky, které se svým způsobem dotýkají problematiky i tohoto období (např. *Perspektivy porozumění staroegyptskému náboženství* (I, 5-14, E. Hermes), *Tajemství Ps. Dionysia Areopagity* (I, 37-43, J. Komorovský), *Keltská okřídlená kobyla z bratislavské mince Busu* (I, 99-119, T. Podolinská), *Bůh a obraz ženy v raném židovském náboženství* (II, 3-17, A. Hultgård), *Dítě na prvé a poslední cestě. Pohřbívání dětí v nádobách* (II, 71-86, M. Slivka).

Vedle oddílu recenzí, zachycujících vybrané religionistické publikace z posledních let, je třeba ocenit i zprávy, které systematicky informují o činnosti SSŠN od jejího založení v prosinci roku 1992. Tato působnost zahrnuje kromě nezbytné organizační složky i bohatou a promyšleně koncipovanou přednáškovou a konferenční aktivitu, přímý podíl na zahraničních výzkumech a rozvíjení badatelských vztahů se zahraničními institucemi. Připojíme-li k této činnosti i sledované vydání prvních dvou svazků *Hieronu*,

přitažlivého již svou jednoduchou, ale vkusnou grafickou úpravou, nelze dosavadní pracovní výsledky SSSN označit jinak nežli jako slibné a impozantní. Tohoto úspěchu bylo dosaženo nepochybně za přispění všech odborně zainteresovaných pracovníků, v první řadě však zásluhou prof. dr. J. Komorovského, CSc., předsedy SSSN a šéfredaktora Hieronu, který kolem sebe soustředil dělný pracovní kolektiv. Přáním zdaru do další činnosti jim závěrem budiž *Fortiter, fideliter, feliciter!*

Jan Burian

JAAN PUHVEL, *Srovnávací mythologie*. Z anglického originálu *Comparative mythology* (1932) přeložil VÁCLAV PELÍŠEK. Praha, Lidové noviny 1997, 399 str.

Preklad Václava Pelíška spolu s odborným dodatkom Petra Vavrouška ponúka rozsiahlu štúdiu z pera Jaana Puhvela (1932), profesora klasickej filológie a indoeuropeistiky na Kalifornskej univerzite. Už pri prvom pohľade a zbežnom prelistovaní je možné spozorovať, že sa nejedná o obyčajný slovník, alebo na druhej strane striktné akademicky napísanú štúdiu. Zámerom autora nebolo predložiť výsledky svojej práce vo forme vedeckej publikácie, ktorá by spĺňala kritéria akademičnosti. Dielo je skôr príručkou, ktorú autor zamýšľal napísať počas svojej pedagogickej činnosti. Nejedná sa o monotematickú prácu, ktorá by sa ponorila do nekonečných polemík s protichodnými názormi, ale o pokus ponúknuť súhrnný prehľad, v ktorom si autor zachováva svojský prístup.

Jaana Puhvel sa pokúsil upozorňovať a zdôrazňovať, že v dôsledku zmien náboženských celkov došlo k tomu, že dejiny sú posiate rôznymi príbehmi, z ktorých sa vytratil život. Tieto "nehmotné fosílie", ako ich trefne autor nazýva, sú stále cennými dokladmi o dejinách, predovšetkým vtedy, keď sa nachádzajú v dochovaných náboženstvách ako súčasť kultu, liturgie a rituálu. Predmetom štúdia je mýtus, ktorý je vyjadrením myšlienkových modelov, ktorých prostredníctvom spoločenská skupina formuluje sebazpoznanie a seberealizáciu, získava sebadôveru a vysvetľuje príčinu svojho bytia.

Svojim členením práca uvádza čitateľa do veľmi bohatej problematiky systematizujúcim spôsobom. Od výkladu štúdia mýtov v minulosti, cez vyjasnenie pojmoslovia, k metóde práce s rozmanitým a problematickým materiálom. Z tohto dôvodu autor pripravuje a vyzbrojuje čitateľa k základnému chápaniu prístupov a rekonštrukcií, ktoré sú nepostrádateľnou výbavou k ďalšiemu výskumu. Ukazuje plasticky prípady, v ktorých sa otázky môžu zodpovedať uvážlivou kombináciou archeologických a lingvistických materiálov. Písomné pramene sú najdôležitejším materiálom, s ktorým autor pracuje. Pomocou etymológie dokáže zaujímavu a dômyselne osvetľovať podobnosti alebo funkcie mytologických postáv vo vybraných príbehoch.

Pre filológov kniha ponúka dosť veľký priestor k úvahám, ale i polemikám. Preto je nepochybne veľkým prínosom tohto českého vydania príspevok "Na okraj" od docenta FF UK v Prahe Petra Vavrouška, ktorý prináša pre čitateľa doplnenie a iný pohľad na vybrané problémy, predovšetkým na iránskoperzskú tradíciu.

Charakteristický a svojský prístup treba vidieť v autorovej snahe nebyť poplatný žiadnej teórii o "povahe" mýtu a dokonca o jeho konečnej "funkcii" alebo "účelu". Z tohto dôvodu je kritický pohľad nasmerovaný k doterajším prístupom na danú tematiku. Pre Jaana Puhvela je dôležité mať na pamäti, že samotný fakt má väčší význam, než všetky teoretické výklady. V tomto zmysle možno chápať výzvu k precíznemu a citlivému skúmaniu a porovnávaniu primárnych dokladov.

Dielo je štruktúrované do troch celkov (*Prístupy, Tradice, Témata*), z ktorých ťažiskom je druhý tematický okruh. V tejto časti je rozbor kozmogonických, teogonických a ďalších mýtov jednotlivých indoeurópskych jazykových skupín (India, Irán, Grécko, Rím, mytológia germánskej, keltskej, baltskej a slovanskej proveniencie). Tretí tematický okruh tvorí analýza niektorých charakteristických motívov, ktoré sa objavujú v podobných polohách v jednotlivých mytológiách. Motív – kráľ a panna (indická, rímska, škandinávská a írská tradícia), motív – kôň a vladár (indická, iránska, grécka a keltská tradícia), motív – oheň a voda (indoiránska, rímska a írská tradícia), motív – dvojča a brat (germánska, indoiránska a rímska tradícia).

Jednou z najväčších predností autorovho spracovania je nielen obdivuhodná šírka a záber jednotlivých tematických celkov, ale predovšetkým pokus o rozklad doterajších predsudkov, dogmatických nánosov alebo nekompromisných tvrdení. Čitateľ má nesmierne zaujímavú možnosť sledovať vedeckú cestu k hľadaniu spoločného dedičstva, nevybočiť od exaktnosti, ale pritom ponechať autorovi priestor na jeho špecifické videnie súvislosti. Kniha môže vyvolať ďalšie otázky a okruhy bádania, nielen pre úzko vymedzenú skupinu bádateľov, ale i pre širšiu verejnosť.

Jaana Puhvel svojou prácou *Srovnávací mythologie*, ktorá sa zaoberá predovšetkým indoeurópskymi jazykovými skupinami a ich kultúrami, poskytuje priestor k zamysleniu nad funkciou a povahou mýtov, ktoré prezentuje ako významný kultúrny a historický fenomén, ktorý utváral a manifestoval vzťah človeka k rôznym dimenziám života.

Jozef Matula

ALEXANDER S. MURRAY, *Kdo je kdo v mytologii*. Překlad MARTIN KREJSA. Brno, Jota 1997, 298 str.

Medzi ďalšie publikácie zaoberajúce sa svetom mytológie patrí práca *Kdo je kdo v mytologii*, ktorú v preklade Martina Krejsu vydalo vydavateľstvo

Jota. Kniha už svojím rozvrhom a tematickým členením, a rovnako i samotným názvom naznačuje, že sa jedná o súhrnného sprievodca po svete mytológie. Práca otvára možnosť základnej orientácie pre takého čitateľa, ktorý sa doposiaľ nezoznámil s kultúrnym dedičstvom mytológie. Preto nemožno očakávať bádateľskú štúdiu, ale predovšetkým prehľadnú a tematicky rozvrstvenú encyklopédiu vo svete mytologických postáv.

Antická tradícia je dominujúci a výrazne prevyšujúci tematický okruh. Podľa kvantitatívneho zastúpenia gréckej a rímskej mytológie by bol vhodnejší názov *Kdo je kto v antickej mytológii*. Kapitoly venované severskej a germánskej, hinduistickej a egyptskej mytológii sú skôr fragmentárnym doplnením, na ktorom sa má dokumentovať určitá podobnosť a analógia. Autor nevyužíva priestor, v ktorom by mohol uplatniť zrovnávacie hľadiská a hypotetické otázky. Staroseverskej, hinduistickej a egyptskej mytológii autor venuje takmer okrajovú pozornosť a nepokúša sa o hlbšiu komparatistiku. Z tohto dôvodu je táto časť určitou slabinou, pretože sa ukazuje iba ako "porovnávací" materiál.

V úvodných slovách je predznamenaná autorova snaha poukázať na okolnosti, za ktorých príbehy vznikali. Táto "archeológia" spoločenských, kultúrnych a čiastočne i mentálnych podnetov je upriamená na prijatie predstavy o vývoji od doby "predstavivosti" do obdobia "rozumu". Tomuto konceptu je čiastočne podriadené i užívanie pojmoslovia, ktorého vágnosť a význam treba viac či menej presne zvažovať. Napríklad, vyjadrenia o "primitívnych" predstavách Indiánov o Veľkom Duchu alebo zrovnávanie životných podmienok kmeňov, ktoré žijú podľa autora na "primitívnom stupni vývoja", môžu byť zavádzajúce, pretože zapadajú do pevne vymedzeného rámca určitej koncepcie dejín, v ktorej je civilizačný pokrok spojený s prechodom od predstavivosti k rozumu. V tomto zmysle je predložená určitá koncepcia dejín, do ktorých autor situuje vek mytológie. Je preto na škodu, že nerozvíja a nedokumentuje svoje vyjadrenia, napr. čo sa týka postoja starovekých mysliteľov na mytologické príbehy. Autorove úvodné slová predkladajú mytologický svet ako archívium, ktorá mala pre svoje zdanlivé alebo skutočné "nedostatky" nesmierny vplyv na vzdelanie staroveku. Ďalšie dimenzie a význam mýtov sú potlačené autorovou interpretačnou zásadou, ktorú si buduje ako pred-porozumenie v úvodnom slove. Predstavivosť predsa nemusí byť iba znakom nedozrelosti alebo "nižším stupňom vývoja", ale naopak môže pochádzať z tých hlbín, ktoré udávajú životu hlbší význam prostredníctvom príbehov odpovedajúcich na životné situácie alebo rozhodnutia.

Grécka a rímska mytológia je rozčlenená na štyri okruhy – vznik sveta, vyššie božstvá, nižšie božstvá, polobohovia a héróovia. Postavy sú zasadené do príbehov, z ktorých niektoré najvýznamnejšie sú zachytené podrobnejšie a niektoré sú zmienené iba okrajovo. Nejedná sa tak o úplnú slovníkovú učebnicu mytológie, pretože úplný zoznam mytologických postáv Grékov a Rimanov presahuje kapacitu takto prevedenej publikácie. V tomto zmysle

sa vydavateľ dopustil určitého nedorozumenia na zadnej strane publikácie. Slovníková podoba však poskytuje rýchlu operatívnu pri vyhľadávaní základných informácií. Pripojenie obrazového materiálu, niekedy s podrobnejším textovým opisom, je určitým osviežením spracovania. Symbolika spojená s postavami (napr. Kronos, Zeus, Rheia, Hera, Poseidon, Hades, Demeter, Ares, Hefajstos, Pallas Athena atd.) alebo príbehmi (napr. vznik sveta, dvanásť prác Herakleových atd.) je zachytená vo vizuálnej podobe, ktorá plastickejšie a živšie poukazuje k starovekým spôsobom a formám zobrazovania. Výber doplňujúcich poznámok k umeleckému zobrazeniu sa neobjavuje u iných božstiev, ale je pripojená obrazová príloha, ktorá supluje a nahrádza textový popis. Je možno na škodu, že v práci chýbajú základné bibliografické referencie k publikovaným českým alebo slovenským prácam či k prekladom k tejto téme, ktoré by čitateľovi umožňovali zrovnávať a porovnávať iné spracovanie.

Ak však bude čitateľ zhovievavý k absencii iných kultúrnych okruhov a akceptuje učebnicovú prehľadnosť, tak nájde príručku (*who is who*), ktorá mu poskytne základné informácie vo svete mytológie. Jeho ďalšie pokusy o poznávanie postáv, symboliku alebo umelecké zobrazovanie, sa budú musieť oprieť o práce iného charakteru.

Jozef Matula

JOSEPHUS FLAVIUS, *O starobylosti Židů*. Z řečtiny a latiny přeložila RŮŽENA DOSTÁLOVÁ. Poznámky, ediční poznámku a doslov napsali RŮŽENA DOSTÁLOVÁ a STANISLAV SEGERT. Edice Světová četba. Praha, Odeon 1998, 147 str.

"Prosím čtenáře svého spisu, aby jej četli bez zlé vůle." Tato slova napsal Josephus Flavius ve svém díle *O starobylosti Židů* (*Pros tús Hellénas* nebo *Peri tés tón Iúdaíon archaiotétos*), později Hieronymem nazvaném *Contra Apionem*. Měl k tomu dobré důvody. Vždyť nebylo málo těch, kdo jeho spisy, jmenovitě *Židovské starožitnosti* (*Iúdaiké archaiologia*), četli se zlou vůlí a zaujatostí a kdo navíc zlovorně psali o jeho národu a šířili o něm mnoho pomluv. Antijudaistické tendence se v helénistické a římské době projevíly zvláště v Alexandrii, nejdůležitějším kulturním středisku tehdejší židovské diaspory. Za císaře Caliguly tam vypukly protižidovské štvance a krvavé pogromy, po nichž byla roku 38/39 vypravena ke Caligulovi do Říma dvě poselství; židovské vedl Filón Alexandrijský a členem egyptského byl Apión, autor historických knih, rétor a znalec Homéra. Nápravu poměrů a potrestání viníků však zjednal teprve císař Claudius.

Josephus rozdělil své apologetické a polemické dílo na dvě části (knihy). V první knize se snaží především dokázat starobylost židovského národa

a zdůrazňuje, že židovští kronikáři na rozdíl od Řeků vedli již od nejstarších epoch jeho dějin pečlivě a věrohodné historické záznamy. Řekům vytyká, že jejich historiografie nemá o nejstarších dějinách dostatek spolehlivých zpráv, že od svých počátků zanedbali vedení historických zápisů a že údaje o jejich vlastní minulosti bývají mylné nebo i nepravdivé. Naproti tomu oceňuje literární talent řeckých historiků, ale dodává, že kráse stylu a formy někdy obětovali historickou pravdu. Svědectví o stáří svého národa nachází také v kronikách a letopisech Egyptanů, Babyloňanů a Foiničanů. Svou hlavní tezi dokládá mnoha příklady a polemizuje s těmi, kdo "považují za věrohodné jen Řeky". On sám se ovšem také někdy dopouští historických omylů, např. když pokládá Hyksósy, kteří v 17. a 16. stol. př. Kr. vládli v Egyptě, za předky Židů. V poslední části první knihy vyvrací Josephus nehorázné a záštiplné pomlavy a výmysly některých řecky píšících autorů, zejména egyptského kněze Manethóna (3. stol. př. Kr.), který ve svém díle o dějinách Egypta patrně jako první vyjádřil protižidovské postoje.

V druhé knize věnuje Josephus nejvíce místa ostré polemice s již zmíněným Apiónem, autorem velkého díla o egyptských dějinách (*Aigyptiaka*). Je zřejmé, že Apión svými nenávislivými výpady chtěl vyvolat nepřátelství především proti židovské komunitě v Alexandrii. Převzal Manethónovo vyprávění, že předkové Židů byli vyhnanci z Egypta, postižení leprou, svrabem a jinými chorobami. Napadl také židovský chrámový kult a neváhal využít tehdy kolujících pomluv, že za Antiocha Epifana byla v chrámové svatyni nalezena zlatá oslí hlava a že Židé každoročně prováděli v chrámu rituální vraždu. Postavil se také proti tomu, aby Židům v Alexandrii bylo uděleno občanské právo. Není divu, že jej Josephus nazývá nevzdělaným, bezcharakterním demagogem a že klade otázku, zda stojí za námahu takové nehoráznosti vyvracet. V další části pak Josephus s hlubokou pietou píše o Mojžíšovi a jeho prostřednictvím daném Božím zákonu a vyzdvihuje humánní, etické zásady židovského zákonodárství.

Josephův spis je dílo pozoruhodné nejen svým obsahem a problematikou, která je v jistém ohledu dodnes aktuální, ale i svou rétorikou a literární úrovní. Josephus neskrývá své silné zaujetí pro věc, kterou hájí, volí – je-li třeba – i ostré výrazy, užívá řečnických otázek, jeho argumentace je někdy emotivně podbarvena, ale vcelku píše uměřeným, klidným tónem. Překlad Růženy Dostálové citlivě zachovává jeho osobitý styl a bohatý, kultivovaný jazyk.

Čtenáři ocení rozsáhlý poznámkový aparát (s. 99-132) Růženy Dostálové a Stanislava Segerta a se zájmem si přečtou i jejich ediční poznámku a instruktivní doslov. V poznámkách a doslovu došlo nedopatřením k několika drobným nesrovnalostem v datování. V poznámkách na s. 115 se uvádí, že Apión vedl roku 38/39 poselství Alexandrijských k císaři Claudiovi. Toto poselství (a zároveň s ním poselství Filónovo) však šlo ke Caligulovi; Claudius se stal císařem až v roce 41. Naproti tomu v doslovu na s. 139 a 146 je uvedeno, že Filón a Apión vedli svá poselství v roce 38 k císaři Gaiovi. Zde

je zřejmě míněn narozdíl od s. 115 Caligula (Gaius Caesar). Na s. 146 nesouhlasí datum úmrtí Filóna z Alexandrie (r. 30 po Kr.) s výše uvedenými historickými fakty (poselství do Říma v r. 38/39). Strana 140 uvádí, že v roce 66 se císař Claudius snažil uklidnit nové nepokoje v Alexandrii; Claudius však vládl jen do roku 54.

Spis *O starobylosti Židů* je po *Válce židovské* (1965, 2. vyd. 1990-92) a vlastním *Životopisu* (1973 v Antické próze) třetím dílem Josepha Flavia přeloženým do češtiny. Ti, kdo se zajímají o literaturu a myšlenkové proudy antiky, si s užitekem přečtou tuto znamenitou, patosem prodchnutou ukázkou starověké židovské apologetiky.

Jaroslav Oliverius

Jan Bouzek – Iva Ondřejová – Jiří Musil, Úvod do klasické archeologie. Praha, Karolinum 1997, 100 str., 55 obr.

Recenzovaná skripta představují přes svůj skromný název ve skutečnosti jakési "vadamecum" klasické archeologie, které je velmi užitečné například i pro historiky umění. Nejedná se totiž pouze o příručku metodologickou, ale některé kapitoly mají formu spíše encyklopedickou a obsahují mnoho konkrétních informací. Ačkoliv v tiráži je uvedeno, že se jedná o první vydání, jde o vydání druhé, přepracované a rozšířené o několik dalších kapitol. V úvodních částech je pojednáno o postavení klasické archeologie v systému blízkých humanitních věd a jsou uvedeny nejzákladnější příručky, periodika a sborníky, pojednávající o antickém starověku. Dále jsou uvedeny nejvýznamnější organizace, jejich projekty a muzea, zabývající se klasickou archeologií, respektive antickými památkami.

Velmi důležitá je následující kapitola, zahrnující základní typologii antických starožitností. Nejprve jsou uvedeny antické stavební typy, svatyně i stavby profánní, a konstrukční způsoby, dále přehled tvarů antické keramiky, u původně řeckých tvarů je připojeno i pojmenování v řečtině. V oddíle o starověké plastice je nastíněn i základní vývoj řeckého sochařství. Kapitola obsahuje ještě pododdíly o nástěnném malířství, mozaikách, drobných plastikách, terakotách, sklu a špercích. Kapitola o antické ikonografii poslouží zároveň jako základní mytologický slovníček. Dále podává úvod do problematiky římského portrétu.

Následují části metodologické, stručně seznamující s prospekčními a terénními metodami, pramennou kritikou a metodami klasifikace. Zcela nově je připojena důležitá kapitola nazvaná *Klasické metody třídění*. Její první část o stylovém vývoji přesahuje do obecnějšího rámce kunsthistorie. Představuje teorii, u nás prezentovanou hlavně V. Birnbaumem, o zákonitosti stylového vývoje, dnes napadanou, zřejmě ne zcela spravedlivě, postmodernisty.

Podkapitola o stratigrafii se bohužel nezmiňuje o Harrisově kontextuální metodě (tzv. Harrisově matici), v současnosti velmi používané.

Zcela nová je též skvělá kapitola o římsko-provinciální archeologii, nastiňující základní témata a problémy tohoto mezního oboru. Pododdíly pojednávají o struktuře osídlení, o řemeslech a obchodu, v němž je zahrnuta i problematika dálkových cest, o umění, o náboženství a o pohřebním ritu. Ostatně pro české čtenáře je tato kapitola neaktuálnější – vzhledem k zaměření na jediné aktivity antického starověku na našem území.

Na závěr je připojena kapitola o metodologické a obsahové spolupráci s příbuznými obory, neboť jak středověké a novověké umění, tak i literatura vždy více či méně čerpaly z antiky a jejich studium se bez antického základu neobejde.

Připojena je velmi názorná obrazová příloha, obsahující nejvíce obrázků z architektury a stavitelství, kde najdeme základní typy řeckých chrámů, půdorysy řeckých a římských domů, typy veřejných staveb a dokonce i základní typologii pannonských vil, a téměř stejný počet obrázků, znázorňujících typologii řecké a římské keramiky; mj. jsou tu přetištěny tabule s Dragendorffovým členěním tvarů terry sigillaty, což je důležité též pro archeology, jejichž hlavním zaměřením je doba římská v barbariku. Připojeno je rovněž několik tabulek vztahujících se k metodologickým problémům.

Z výše uvedeného vyplývá, že se jedná o velice kvalitní skriptum, určená nejen klasickým archeologům, ale i širší odborné veřejnosti.

Patrik Líbal

EVA STEHLÍKOVÁ, *A co když je to divadlo? Několikero zastavení nad středověkým latinským dramatem.* Praha, Divadelní ústav a KLP – Koniasch Latin Press 1998, 163 str., přílohy, rejstříky.

Středověké divadlo je natolik široké téma, že by bylo jistě hodno obsáhlé monografie. Autorka se však rozhodla pro velmi stručný přehled, který svým způsobem supluje úvod do celého problému. Takovou příručku bezesporu přivítá každý, kdo se setká s tímto tématem poprvé. Publikace nabízí shrnutí tohoto širokého a veskrze komplikovaného tématu na základě zhodnocení starších i novějších prací o středověkých hrách ve formě jakéhosi průvodce, v němž je středověké divadlo představováno vždy v jiném úhlu pohledu. Tak jsme nejprve seznámeni se základními tematickými okruhy středověkých her (témata navazující a čerpající z liturgie, učené komedie), poté jsme poučeni o jejich různých formách a jsme prováděni prostory, ve kterých se tyto hry provozovaly (kostel či klášter-univerzita či škola a prostředí aristokracie, reprezentované panovnickým dvorem). Nechybí ani pojednání o důležitých

a zajímavých detailech, jako jsou gesta, úprava scén atd. Takto uspořádaný výklad má pouze jednu nevýhodu: některá fakta se objevují – byť vždy v jiném kontextu – opakovaně, takže čtenář má někdy pocit, že se stále vrací zpět.

Snaha o přísnou systematizaci má však svá úskalí: je například sporné, zda lze od sebe formálně oddělit duchovní a “bilingvní” hry (oddíl II: *Forma*). Vernakulární jazyk si našel již ve 12. století cestu do liturgie: jeho prolínání s latinou je dosti příznačné pro francouzskou tvorbu např. tropů a sekvecí, a tedy i (nejen liturgických) her, aniž by tím vznikla nějaká nová, výrazně odlišná forma. Ovšem díky tomu, že autorka záměrně neodděluje jednotlivé okruhy her od sebe, ale snaží se naopak postihnout jejich bytí, vnímání a produkci v nejrůznějších pohledech, vyhnula se jakési izolovanosti či jednostrannosti, kterou trpí většina standardních publikací. Stejně tak si je vědoma, jak obtížné je stanovit v liturgickém prostoru hranici mezi liturgií, která je obřadem s jasnými a vědomě vkomponovanými “divadelními prvky”, a divadlem jako takovým: Je zde stále otevřená otázka, nakolik bylo i samotné *Visitatio sepulchri* pro přítomné – ať kleriky, či laiky – “představením”, či pouze vystupňovanou slavností, nota bene, když převážná většina textů a melodií se rekrutovala z rodiny liturgických zpěvů nebo byla komponována zcela v jejich stylu.

Autorka bere v ohled skutečnost, že obsahy středověkých her jsou dnes průměrnému čtenáři takřka neznámé (a moderní publikace v našich podmínkách nedostupné), a proto prokládá svůj výklad četnými příklady v originálním latinském znění i v českých překladech. Díky nim je skutečně možno získat představu o bohatosti témat i forem, s kterými pracovali středověcí autoři. Výklad dokresluje cenné přílohy, ve kterých najdeme synopsi evangelijních textů, ze kterých čerpá dialog *Quem queritis* (Tabulka 1), různé podoby velikonočních her (Tabulka 2), časová tabulka vzniku jednotlivých her (Tabulka 3) a hudební znění dialogu *Quem queritis* (Tabulka 3 [správně: 4]). Publikace je doplněna rozsáhlým soupisem literatury, v němž najdeme všechny klíčové tituly světové i české produkce. Vyčet by snad bylo možno doplnit dalšími pracemi Václava Plocka o velikonočních hrách v klášteře sv. Jiří na Pražském hradě.

Ve svém přehledném výkladu se však autorka na několika místech nevyhnula jistě zkratkovitosti: například přijímá či odmítá výsledky jednotlivých badatelů, aniž by čtenáře poučila, čeho se týkají (např. str. 127, pozn. 24). Zkratkovitost a snad i neúplnost lze pociťovat zvláště u výkladu liturgických her, které pro dané období představují klíčový soubor. K tomuto tématu bych si na tomto místě dovolila několik korekcí a doplňků.

Je kupříkladu škoda, že text velikonoční hry, jenž je nám představován z verze Svatojiřského kláštera z rukopisu z přelomu 12. a 13. století v latinském znění i českém překladu, zde není prezentován v úplnosti (str. 17-19). Celý text citované antifony, *Currebant duo simul*, si může pozorný čtenář doplnit z předchozí stránky. Ovšem podobně by bylo zapotřebí na tomto

místě uvést i plné znění zpěvu *Alleluia, noli flere Maria*, po jehož incipitu následuje rubrika *ut supra*, která odkazuje na paralelní místo v rukopise (viz Plockova monografie z r. 1989, str. 356, celý text zní: *Alleluia. Noli flere, Maria, alleluia. Resurrexit Dominus, alleluia, alleluia*). Podobně by bylo zapotřebí doplnit plné znění antifony *Surrexit enim (sicut dixit)*, která v tomto prameni – ne zcela obvykle – uzavírá poslední (apoštolskou) scénu. Pro upřesnění je také třeba dodat, že se jedná o snad jediný zápis z kláštera sv. Jiří, jenž není opatřen notací (str. 64: "...notaci nemají texty, u nichž ji právem očekáváme, jako např. ... již citované české *Svatojiřské officium*"). Celá skupina o zhruba sto let mladších rukopisů, které pro svou práci Plocek použil, obsahuje vesměs plně notované zápisy těchto her v několika modifikacích, což svědčí o jejich živém provádění.

Hana Vlhová

STANISLAV ŠMATLÁK, *Dejiny slovenskej literatúry I (9.-18. storočie)*. Bratislava, Národné literárne centrum 1997 (2., revidované a prepracované vydanie), 359 str.

Rok slovenskej literatúry sa stal podnetom na opätovné vydanie syntézy slovenských literárnych dejín z pera súčasného renomovaného literárneho vedca Stanislava Šmatláka, ktorý svoju prvú verziu z júna 1987 na viacerých miestach preformuloval, spresnil a doplnil o nové poznatky a bibliografické odkazy. Prvý zväzok Šmatlákových *Dejín* zahŕňa časovo rozsiahle obdobie od 9. do záveru 18. storočia, čiže epochu, v ktorej možno na našom území hovoriť o dominancii latinčiny v oficiálnych jazykových prejavoch. Preto je tento zväzok osobitne zaujímavý aj pre tých, ktorí sústreďujú svoju pozornosť na dedičstvo antickej vzdelanosti, jej prítomnosť a vplyv v našej kultúre a hlavne v písomníctve. Otázok recepcie, rozvinutia antických podnetov a na tomto pozadí tvorby nových špecificky slovenských hodnôt sa dotýkajú všetky kapitoly tejto knihy – pochopiteľne, najabstraktnejšie stojí vo vzťahu k nim úvodná kapitola *K problematike syntézy slovenských literárnych dejín* (s. 13-58), ktorá okrem terminologických a metodologických otázok podáva v krátkej retrospektíve vývin syntetického ponímania slovenskej literatúry a jej dejín.

Vlastný výklad sa začína kapitolou *Literárna kultúra na stredovekom Slovensku* (s. 61-131), ktorá v prvej časti prezentuje staroslovienske písomníctvo Veľkej Moravy ako zároveň prológ *sui generis* všetkých slovanských literatúr vrátane slovenskej národnej literatúry, pravda, prológ, ktorému na našom území až zarážajúco chýbajú pamiatky ďalšej priamej kontinuity (s. 64 nn.). Autor náležito prízvukuje esenciálnu zakorenenosť byzantskej kultúry a teda aj cyrilometodskej misie v antickej, najmä gréckej vzdelanosti

(s. 69 nn.). Druhá časť kapitoly pod názvom *Vítazstvo nadnárodnej latinčiny* (s. 103-124) naozaj plastickým spôsobom ukazuje traumatickosť kultúrnej reorientácie po vyhnaní byzantsko-moravského kléru, ktorá sa odrazila v tom, čo možno právom označiť ako veľkú lakúnu v dejinách nášho písomníctva. Veď z produkcie v štandardných žánroch sa tu cituje jedine *Legenda sanctorum Zoerardi et Benedicti* (cca 1065) ako geograficky a zrejme i autorsky pôvodné dielo slovenskej stredovekej latinskej literatúry! Pokiaľ ide o kroniky, Šmatlák síce neignoruje spisy magistra Jána zo Šarišských Sokoloviec ani Jána z Turca (pozri pozn. 23 na s. 128), ale zjavne ich nepokladá za nosné vo svojej etnicko-individualizačnej koncepcii slovenských literárnych dejín. Konštatovanie fatálneho nedostatku konkrétnych dobovo datovateľných literárnych textov v živom spoločenskom obehú (s. 140), čo je v ostrom protiklade s bohatým rozkvetom literárnej tvorby napríklad v Čechách (s. 144), však sotva možno označiť za číro subjektívny dojem. Za oprávnenú výzvu potom treba pokladať Šmatlákov záver, že táto časť našej knižnej kultúry a písomníctva ešte len čaká na skutočný literárnohistorický výskum (s. 121).

V porovnaní s uvedenými neradostnými zisteniami ponúka tretia kapitola *Literatúra renesančného humanizmu* (s. 135-221) potešiteľne kontrastný obraz, hoci výskum spisby 16. st. a prvej tretiny 17. st. nemožno ešte ani zďaleka pokladať za zavŕšený. Autor venuje pomerne veľkú pozornosť všeobecnej kultúrnej situácii v období "prechodu" medzi stredovekom a humanizmom – jeho vlastný začiatok kladie až do polovice 16. st.!, takže na vlastnú slovenskú renesančnú literatúru mu potom ostáva zhruba len sto rokov (s. 153 nn.). Pravda, ide o storočie mimoriadne produktívne, ktoré sa vyznačuje jednak množstvom, jednak formálnou aj ideovou vyspelosťou najmä latinskej poézie. V nej dominujú menovite Pavol Rubigallus, Ján Sambucus, Martin Rakovský – právom sa tu charakterizuje ako vôbec najrepresentatívnejší predstaviteľ latinskej humanistickej poézie na Slovensku (s. 160-173) – Juraj Koppay, Ján Bocatius, Ján Filický a Jakub Jakobeus. Naproti tomu sa vidí, akoby Bratislavčan Juraj Purkircher ostal medzi nimi priveľmi nedocenený. Táto kapitola venuje pochopiteľne pozornosť aj tvorbe nelatinskej, no bez jej zvyčajného nadhodnocovania, a usiluje sa o celkove reálny, proporčne vyvážený obraz vtedajšej literárnej tvorby na našom území (pozri napr. s. 201).

Citeľnú zmenu proporcií predstavuje kapitola *Literatúra v období baroka* (s. 225-308), kde sa poukazuje na exponovanú konfesionalitu spisby i "na rast etnického povedomia a potrebu explicitne ho artikulovať aj formou slovesnej výpovede" (s. 225). Najmä vďaka prácam J. Ludvíkovského (o Trnovskom), M. Okála (o Gavlovičovi – tu však neregistrované) a J. Minárika síce nemožno povedať, že by naši klasickí filológovia resp. neolatinisti tejto nesmierne zaujímavej, zložitej a svojím spôsobom aj modernej epoche nevenovali ešte nijakú pozornosť. Jednako nemožno odškriepiť, že iba systematickejší výskum môže popri uvedených upozorniť na ďalšie, najmä latin-

ské diela a seriózne ich zhodnotiť tak z hľadiska ich vzdelanostnej bázy a poslania, ako aj literárno-estetických kvalít, ktoré v tom období zvyčajne neabsentovali ani v tzv. rýdzo odbornej spisbe. Možno potom skôr vystúpia do popredia ozaj kompletne literárne osobnosti, ktorých neprítomnosť v danom období Šmatlák odôvodnene reklamuje (s. 247).

Pre latiníkov nezaujímavá nie je akiste ani lektúra záverečnej kapitoly Šmatlákovej syntézy *Osvietenstvo a začiatky novej epochy vo vývine slovenskej literatúry* (s. 311-346), ktorá zahŕňa približne poslednú štvrtinu 18. a prvú štvrtinu 19. storočia čiže po vystúpenie básnika Jána Hollého, nášho prvého a vari aj najväčšieho klasicistu (jeho tvorbou sa bude zaoberať až ďalší zväzok). Nielenže totiž vtedy aspoň v oficiálnom politickom živote ešte stále viac-menej vládne latinčina, čo by sa sotva mohlo zaobiť bez zodpovedajúceho vzdelanostného pozadia, ktoré takisto treba dôkladne analyzovať, ale okrem toho si hodnoty antiky zachovávajú oplodňujúcu kvalitu priamo v tvorivom literárnom procese, čo obzvlášť názorne dokumentujú tak prozodické spory, ako pomerne vysokého hodnotenie napr. Hollého latinských básní (s. 342).

Ako vidno, prinajmenej kapitoly na začiatku druhého dielu Šmatlákových Dejín slovenskej literatúry si udržia vysoký stupeň relevancie pre čitateľov s klasicko-filologickými záujmami, hoci som presvedčený, že knihu neodložia ani pri pasážach preberajúcich mladšie vývinové etapy, pretože autorov výklad vyniká vo vecnej rovine spoľahlivým prehľadom v celej materii (vrátane otázok širšieho kultúrno-historického kontextu) i hlbokou znalosťou jednotlivín, kým po stránke štýlu imponuje klasickou jasnosťou, presnosťou, vyváženosťou.

Predmetný prvý zväzok naznačuje, že popri stredoveku ostáva málo spracovaná a publikačne slabo prezentovaná oblasť humanistickej, ale z niektorých hľadísk – ako sa už povedalo – i novej latinskej prózy. Autorovým uhlom pohľadu možno vysvetliť, že niektoré výskumy publikované v cudzojazyčných zborníkoch – napr. Okálova štúdia o Tordovi alebo Mallej rozboru školských latinských hier v zborníku FiF UK *Graecolatina et Orientalia* – nenašli miesto v tejto syntéze. Preto ich ani nezachycujú zoznamy použitej literatúry, zaradené na záver jednotlivých kapitol. Je len prirodzené, že z približne 270 položiek pripadajú dobré tri štvrtiny na práce slovensk, resp. slovenských autorov. Pokiaľ ide o literárno-historické príručky J. Minárika *Stredoveká literatúra* (1977), *Renesančná a humanistická literatúra* (1985), *Baroková literatúra* (1984), možno v tejto súvislosti povedať, že touto Šmatlákovou syntézou sa ich registračná a systematizačná hodnota azda ešte umocňuje.

Daniel Škoviera

Pavel Oliva, univ. profesor, PhDr., DrSc.: Bibliografie. Sestavil doc. dr. IGOR LISOVÝ, CSc. České Budějovice, Jihočeská univerzita 1998, 74 s.

Rozsáhlý, chronologicky ťažený soupis monografií, článků, recenzí a jiných statí svědčí o neobyčejné badatelské péli i šíři zájmů profesora Olivy (celkem bibliografie zahrnuje 1108 položek včetně prací v tisku; stranou jsou ponechána nepodepsaná hesla v encyklopediích, rozhlasové a televizní příspěvky, lektorské a oponentské posudky atd. – srv. s. 67). Jádrem Olivovy vědecké práce je výzkum řeckých dějin. Na tomto poli se zabývá mimo jiné především různými aspekty vývoje v archaické době. Připomeňme alespoň jeho studie o rané řecké tyranidě, Solónovi, kolonizaci či vlivech Předního východu na rozvoj řeckého světa. Mnoho pozornosti věnuje rovněž pozdně klasickému a helénistickému období řeckých dějin. Uvedme zde zejména jeho práce o různých stránkách dějin Sparty a o politických dějinách mateřského Řecka ve zmíněném období. Prof. Oliva se však neomezil jen na řecké dějiny, nýbrž přispěl i k poznání dějin římských. Zde se zabýval hlavně císařskou dobou ve 2. a 3. století, projevy krize impéria, jež zkoumal zejména na příkladu provincie Pannonie. Uvedená témata nevyčerpávají šíři Olivových zájmů. Bližší informace o dalších problémech, které byly předmětem jeho badatelské činnosti, nalezneme v této pečlivě a přehledně sestavené bibliografii. Vlastní přehled publikační činnosti doplňují životopisné údaje, soupis konferencí, jichž se prof. Oliva zúčastnil, a přednášek v cizině. Závěrem je uvedena též literatura o jeho životě a díle.

Jan Souček

ZPRÁVA O ČINNOSTI JKF V ROCE 1998

Výbor JKF se během roku scházel ve stejném složení jako v loňském roce podle potřeby tak, aby řešil všechny problémy a organizační záležitosti, které se naskytly. Se smutkem byla přijata zpráva o úmrtí dlouholetého člena výboru PhDr. J. Červinky, který zesnul v dubnu tohoto roku. Jeho mnohaleť práce ve výboru Jednoty, kde patřil k nejstarším členům, jistě nebude zapomenuta.

Jedním z hlavních problémů, které musel výbor JKF v tomto roce řešit, byla otázka dalšího osudu knihovny Jednoty, pro kterou nemá JKF momentálně žádné vhodné prostory. Na základě dohody s vedením Ústavu klasických studií AV ČR bylo rozhodnuto o jejím převedení pod správu knihovny této instituce. Vzhledem k tomu, že většina členů výboru Jednoty působí na půdě Filozofické fakulty v Praze, kde probíhá i přednášková činnost, výbor rozhodl o změně sídla JKF. Od ledna roku 1999 bude tedy Jednota klasických filologů sídlit na adrese Celetná 20, Praha 1 – Staré Město, 116 42.

Členská základna

V roce 1998 se zásadně neproměnila. Ke dni 31. 12. 1998 měla JKF 292 členů.

Hospodaření JKF

Finanční situace se oproti minulým letům nijak podstatně nezměnila. Finanční možnosti JKF byly poznamenány snížením státní dotace poskytované Akademií věd ČR, která letos činila 54 000,- Kč. Další peněžní prostředky byly získány z členských příspěvků v přibližné výši 22 555,- Kč. Tyto prostředky sloužily k pokrytí těchto výdajů:

- a) semináře a přednášky JKF
- b) časopis *Auriga* – *ZJKF a Bibliografie*
- c) koordinace poboček a skupin

Přednášková činnost

JKF pořádala i v roce 1998 pravidelné přednášky v antické i mediévistické sekci. V antické sekci JKF bylo uskutečněno celkem 7 přednášek, z nichž jedna (leden 98) byla jako již v předešlých letech věnována problémům středoškolské výuky klasických jazyků.

Přednášky antické sekce v roce 1998:

29. 1.: beseda s prof. J. Pechem, autorem nové učebnice latiny pro gymnázia (*Latina I-II*, vydalo nakladatelství Leda)
26. 2.: prof. PhDr. J. Frel: *Portréty slavných Řeků*

26. 3.: prof. PhDr. K. Berka: *K problémům Aristotelovy logiky*
30. 4.: doc. PhDr. E. Stehlíková: *Teatralizace podívané v pozdním Římě*
28. 5.: doc. PhDr. I. Ondřejová – Mgr. J. Musil: *Římský šperk a zbraně severně od Dunaje*
29. 10.: doc. PhDr. D. Machovec: *Aristotelova kosmologie*
26. 11.: doc. JUDr. M. Skřejpek: *Odras náboženství v římském trestním právu*

Publikační činnost

Koncem roku 1998 vyšel další ročník *Zpráv JKF – Auriga 40/98* (předchozí svazek vyšel jako dvojčíslo 38/96-39/97 již na konci minulého roku). Redakční rada časopisu také pracovala na přípravě dalšího svazku časopisu *Auriga 41/99*, který bude odevzdán do tisku začátkem roku 1999 a vyjde pravděpodobně na podzim roku 1999.

Magdalena Moravová

ZPRÁVA O ČINNOSTI MEDIEVISTICKÉ SEKCE JKF ZA ROK 1998

Základní aktivitou mediévistické sekce JKF je přednášková činnost, která byla především zaměřena k 650. jubileu Univerzity Karlovy. Původně proponovaný semestrální cyklus pěti přednášek s univerzitní tematikou se rozrostl na celý kalendářní rok, když pouze závěrečná přednáška (prosinec 1998) byla věnována prezentaci soupisové akce Komise pro studium rukopisů (rukopisná bohemika v českých a moravských archivech).

Zachována zůstala i periodicita přednášek (jednou měsíčně v akademickém roce). Konalo se celkem 8 přednášek v tzv. zelené posluchárně Univerzity Karlovy v Praze 1, Celetné ul. 20. V květnu 1998 byl uspořádán spolu s Ústavem pro klasická studia AV ČR slavnostní večer k životnímu jubileu (70 let) zakladatele a dlouholetého předsedy mediévistické sekce JKF prof. PhDr. Pavla Spunara, spojený s přednáškou jubilanta. V říjnu 1998 uspořádala mediévistická sekce prohlídku výstavy o rukopisech univerzitní proveniencí ve fondech Národní knihovny ČR s výkladem autora výstavy PhDr. Zdeňka Uhlíře.

Mediévistická sekce JKF pracovala pod vedením dr. Michala Svatoše (Ústav dějin a Archiv UK), na administrativních pracích se podílel student FF UK F. Outrata. V roce 1998 byla znovu aktualizována databáze členů mediévistické sekce a připraven detailnější adresář, aby mohl být rozšířen okruh adresátů. Databáze zahrne další kulturní, vědecké a vysokoškolské instituce,

protože informovanost potenciálních zájemců o činnost sekce je nadále nepostačující, což se začíná projevovat i na klesajícím počtu účastníků přednáškových večerů. Korespondence (pozvánky na přednášky) jsou od roku 1997 rozslány všem platícím členům JKF a institucím zabývajícím se dějinami středověku (nyní celkem 156 adres).

Na činnost sekce (rozesílání pozvánek, kancelářský materiál, poštovné, pravidelná úprava databáze členů) bylo vynaloženo v roce 1998 10 769,- Kč.

V roce 1998 uspořádala mediivistická sekce JKF tyto přednášky:

14. 1.: PhDr. M. Svatoš (Ústav dějin a Archiv UK): *Počátky pražské univerzity (jubilejní bilance)*
10. 2.: prof. PhDr. F. Šmahel, DrSc. (Historický ústav AV ČR Praha): *Kritické reflexe k počátkům pražského vysokého učení*
10. 3.: PhDr. J. Bečka (Praha): *Arabská věda a pražská univerzita ve 14. a 15. století*
21. 4.: Mgr. J. Borovičková – Mgr. Magida Sukkari (Ústav českých dějin FF UK Praha): *Regionální a sociální původ českého a polského univerzitního národa na pražské právnické univerzitě 1372-1419*
18. 5.: prof. PhDr. P. Spunar, CSc. (Ústav pro klasická studia AV ČR Praha): *Pražská univerzita a kultura středověkých Čech* (večer k 70. narozeninám, uspořádaný společně s Ústavem pro klasická studia AV ČR)
20. 10.: PhDr. Z. Uhlíř, CSc. (Národní knihovna ČR): *Mistři a studenti Karlovy univerzity a jejich dílo v dobovém kontextu* (prohlídka výstavy v Národní knihovně ČR s výkladem)
10. 11.: Mgr. J. Stočes (Ústav českých dějin FF UK Praha): *Bavorský univerzitní národ pražské právnické univerzity 1372-1419*
8. 12.: PhDr. P. Brodský, CSc. – PhDr. S. Petr (Komise pro soupis rukopisů AV ČR Praha): *Bohemikální rukopisy v českých a moravských archívech (bilance projektu)*

V roce 1999 bude přednášková činnost zaměřena k novým badatelským výzkumům ve středověké archeologii a dějinám umění, bilanci činnosti a edičním projektům institucí zabývajících se středověkými dějinami (Ústav dějin umění AV ČR), pokračovat bude i prezentace nových badatelských projektů a představit by se také měla začínající badatelská generace české mediivistiky. Mělo by dojít rovněž ke koordinování aktivit mediivistické sekce JKF s přednáškovou činností Ústavu pro klasická studia AV ČR, která je věnována monotematickým výkladům specialistů, a nově vzniklého Centra mediivistických studií, jehož činnost je směřována především k diskusním pořadům, konferencím a pracovním setkáním.

Michal Svatoš

SPRÁVA O ČINNOSTI SJKF V ROKU 1998

V roku 1998 pracoval výbor SJKF formou operatívnych stretnutí a venoval sa predovšetkým príprave prednášok a valného zhromaždenia. Úspešne sa podarilo zorganizovať tematicky pestrú škálu prednášok, ktoré predniesli kolegovia z univerzít zo Slovenska i zo zahraničia (Brno, Prešov, Solún, Bratislava) :

19. 2.: Prof. PhDr. J. Nechutová, CSc.: *Metodologické problémy výskumu českej po latinsky písanej literatúry*
23. 4.: Doc. PhDr. F. Šimon, CSc.: *Grécke Asklepieia*
30. 10.: Prof. D. Nikitas: *Grécky jazyk a západ*
26. 11.: L. Ozábalová, PhD.: *Autobiografia Samuela Hruškoviča*
3. 11.: Prof. PhDr. P. Kuklica, CSc.: *Styky slovenskej verejnosti s Gréc-kom*

Prednášky profesora Nikitasa a profesora Kuklicu pripravila SJKF v spolupráci s Slovenskou spoločnosťou novogréckych štúdií.

Členská základňa SJKF sa nádejne rozrastá, je tu asi 30 mladých klasických filológov – kandidátov na členov SJKF, ktorých prijatie bude jedným z bodov programu pripravovaného valného zhromaždenia SJKF. Realizácia valného zhromaždenia sa však z organizačných dôvodov presunula na začiatok roku 1999.

Členovia SJKF majú vďaka pochopeniu českých kolegov možnosť aj naďalej prispievať do ZJKF svojimi štúdiami, recenziami atď.

Red.

ZPRÁVA O HOSPODAŘENÍ JKF V ROCE 1998

Počáteční hotovost k 1. 1. 1998	122 719,28 Kč
z toho na běžném účtu u České spořitelny	119 180,28 Kč
v pokladně	3 539,00 Kč

Příjmy:

Členské příspěvky	24 420,00 Kč
Vyúčtování zálohy pro mediivistickou sekci za rok 1997	115,20 Kč
Prodej vydaných časopisů a bibliografií	16 389,00 Kč

Prodej učebnic ze zásob JKF	145,00 Kč
Úroky z běžného účtu	858,74 Kč

Příjmy celkem	41 927,94 Kč
----------------------	---------------------

Výdaje:

Přednášky JKF	17 134,80 Kč
Vydávání Aurigy-ZJKF a Bibliografie	57 297,30 Kč
Koordinace činnosti JKF (vybírání členských příspěvků, vedení běžného účtu u České spořitelny)	4 289,30 Kč

Výdaje celkem	78 721,40 Kč
----------------------	---------------------

Dotace od Rady vědeckých společností AV ČR:

Dotace poskytnutá na rok 1998	54 000,00 Kč
-------------------------------	--------------

Zůstatek hotovosti k 31.12.1998

Zůstatek hotovosti k 31.12.1998	139 925,82 Kč
z toho na běžném účtu u České spořitelny	133 099,52 Kč
v pokladně	6 826,30 Kč

Hospodářský výsledek za rok 1997	+ 17 206,54 Kč
---	-----------------------

Využití dotace od Rady vědeckých společností AV ČR:

Rozdělení dotace na jednotlivé projekty:

Přednášky JKF	
poskytnutá částka	11 000,00 Kč
čerpáno	11 000,00 Kč
vráceno RVS	0,00 Kč
Vydávání Aurigy-ZJKF a Bibliografie	
poskytnutá částka	40 000,00 Kč
čerpáno	40 000,00 Kč
vráceno RVS	0,00 Kč
Koordinace činnosti JKF	
poskytnutá částka	3 000,00 Kč
čerpáno	3 000,00 Kč
vráceno RVS	0,00 Kč

Poskytnutá dotace celkem	54 000,00 Kč
---------------------------------	---------------------

Čerpáno celkem	54 000,00 Kč
-----------------------	---------------------

Vráceno RVS celkem	0,00 Kč
---------------------------	----------------

Barbora Krylová

**AVRIGA
(ZJKF)**

XLI 1999

OBSAH SVAZKU / CONSPECTVS VOLVMINIS

ČLÁNKY**COMMENTATIONES**

Pavel OLIVA, <i>Východní Řekové v archaickém období</i> (Die östlichen Griechen in der archaischen Zeit)	5
Jan BURIAN, <i>Imperium sine fine a dějepisectví na počátku principátu</i> (<i>Imperium sine fine</i> und die Geschichtsschreibung der frühen Prinzipatszeit).	19
Igor LIŠOVÝ, <i>Ženská božstva skythského pantheonu</i> (Die Göttinnen des skythischen Pantheons)	29

ŽIVÁ ANTIKA**PRO ANTIQVITATE VIVA**

Petr JUŘINA, <i>Antické dědictví nad našimi hlavami</i> (Ancient Heritage above Our Heads).	40
Jan KALIVODA, <i>Internet a klasická filologie</i> (Internet and Classical Philology)	51
Dagmar MUCHNOVÁ, <i>Zkušenosti z práce s Musaiem a TLG</i> (En travaillant avec le Musaios et le TLG)	65

ROZLOUČENÍ**IN MEMORIAM**

<i>Josef Bartoš (1. července 1923 – 5. března 1998)</i> (Jan BOUZEK).	70
---	----

ZPRÁVY**MISCELLANEA**

<i>Sedmdesát pět let prof. Pavla Olivy</i> (Jan SOUČEK)	72
<i>Profesor Július Špaňár osemdesiatročný</i> (Daniel ŠKOVIERA)	73
<i>125 let Ústavu pro klasickou archeologii</i> (Jiří MUSIL)	75
<i>Zpráva o konferenci F.I.E.C. (Varšava 22.-24. 8. 1997)</i> (Magdalena MORAVOVÁ)	77
<i>Fourth Meeting ISCT (Štvrtý kongres Medzinárodnej spoločnosti pre klasickú tradíciu, Tübingen, 29. júla – 2. augusta 1998)</i> (Daniel ŠKOVIERA)	79
<i>Latinsky o latině a antické kultuře (mezinárodní konference a semináře živé latiny)</i> (Bohumila MOUCHOVÁ)	82
<i>Paměť slov ve vile Lanna</i> (Hana FLORIANOVÁ)	87

<i>Letní škola klasických studií 1998</i> (Helena ZUDOVÁ)	89
<i>Certamen latinum (netradiční soutěž pro středoškoláky)</i> (Lubor KYSUČAN)	92
<i>Echo Latina v novém</i> (Lubor KYSUČAN)	93
<i>Výstava Antické umění ze sbírek a nálezů na Moravě a ze sbírky Národního muzea (Praha, Národní muzeum, duben – červenec 1998)</i> (Jiří MUSIL)	94
<i>Diplomové práce z klasické filologie a archeologie obhájené na českých a slovenských univerzitách v roce 1997/1998</i> (red. Jan BURIAN, Ivana KOUCKÁ, Helena KURZOVÁ, Jiří MUSIL, Dagmar MUCHNOVÁ, Petr PEŇÁZ)	96

REFERÁTY

CENSVRAE LIBRORVM

Małgorzata Borowska, Μορμολύκη. <i>Książka do nauki języka starogreckiego</i> . Warszawa 1996 (Dagmar MUCHNOVÁ)	109
Eva Kuťáková, <i>Latina I</i> ; Dana Slabochová, <i>Latina II</i> . Praha 1997 (Petr POTŮČEK)	111
Bohumila Mouchová – Eva Kuťáková – Dana Slabochová, <i>Linguae latinae studeamus</i> . Praha 1998 (Lenka DVOŘÁKOVÁ – Zuzana VANEČKOVÁ)	112
Markéta Koronthályová, <i>Latinská syntax</i> . Praha 1994; ead., <i>Latinitas ecclesiastica</i> . Praha 1996 (Drahomíra TESAŘOVÁ)	114
<i>Dějiny starověkého Řecka a Říma v učebnicích dějepisu pro základní a střední školy</i> (Lenka DVOŘÁKOVÁ)	115
Lubor Kysučan, <i>Latinská a řecká terminologie pro speciální pedagogy</i> . Olomouc 1996 (Alžběta NECHVÍLOVÁ)	120
Jana Kepartová, <i>Terminologické minimum pro přijímací zkoušky na vysoké školy humanitního zaměření</i> . Praha 1998 (Alžběta NECHVÍLOVÁ)	123
Heinz-Günther Nesselrath (Hrsg.), <i>Einleitung in die griechische Philologie</i> . Stuttgart – Leipzig 1997 (Dagmar MUCHNOVÁ)	125
Fritz Graf (Hrsg.), <i>Einleitung in die lateinische Philologie</i> . Stuttgart – Leipzig 1997 (Bohumila MOUCHOVÁ)	127
<i>Nové lexikony od Metzlera</i> (Igor LIŠOVÝ)	130
<i>Vergiliový Eklogy</i> . Překlad a komentář Helena Kurzová. České Budějovice 1998 (Eva KUŤÁKOVÁ)	133
<i>O umění básnickém a dramatickém</i> . Praha 1997 (Eva KUŤÁKOVÁ)	135
Jaroslav Kohout, <i>Rétorika. Umění mluvit a jednat s lidmi</i> . Praha 1998 (Petr POTŮČEK)	137
<i>Sborník Mezinárodní vědecké konference na paměť 50. výročí úmrtí Otmara Vaňorného, Vysoké Mýto 7.-8. listopadu 1996</i> . Vysoké Mýto 1997 (Dana SLABOCHOVÁ)	140

Max Zlattner, <i>Hannibals Geheimdienst im Zweiten Punischen Krieg</i> . Konstanz 1997 (Jan BURIAN)	143
Herbert Heftner, <i>Der Aufstieg Roms. Vom Pyrrhoskrieg bis zum Fall von Karthago (280-146 v. Chr.)</i> . Regensburg 1997 (Igor LIŠOVÝ)	144
Michael Grant, <i>Pád říše římské</i> . Praha 1997 (Jan BURIAN)	145
Lubor Kysučan, <i>Na zlomu času. Devět zastavení na konci starověku a druhého tisíciletí</i> . Olomouc 1997 (Jan BURIAN)	148
Igor Lišový, <i>V zemi divokých Taurů</i> . Moravská Třebová 1997 (Radislav HOŠEK)	149
<i>Záhadní taurští bohové</i> . Ke knize E. B. Petrovové, <i>Ozjabšije v Tauridě bogi</i> , Simferopol 1994 (Igor LIŠOVÝ)	150
E. R. Dodds, <i>Pohané a křesťané ve věku úzkosti</i> . Praha 1997 (Jan BURIAN)	154
<i>Svatý Augustin, jeho čeští znalci a znalci znalců</i> . Ke knize K. Svobody, <i>Estetika sv. Augustina a její zdroje, Aurelius Augustinus, O pořádku – O učíteli</i> , Brno 1996 (Richard MAŠEK)	156
<i>Hieron – nová religionistická ročenka</i> . (Jan BURIAN)	159
Jaán Puhvel, <i>Srovnávací mytologie</i> . Praha 1997 (Jozef MATULA)	160
Alexander S. Murray, <i>Kdo je kdo v mytologii</i> . Brno 1997 (Jozef MATULA)	161
Josephus Flavius, <i>O starobylosti Židů</i> . Praha 1998 (Jaroslav OLIVERIUS)	163
Jan Bouzek – Jiří Musil – Iva Ondřejová, <i>Úvod do klasické archeologie</i> . Praha 1997 (Patrik LÍBAL)	165
Eva Stehlíková, <i>A co když je to divadlo?</i> Praha 1998 (Hana VLHOVÁ)	166
Stanislav Šmatlák, <i>Dejiny slovenskej literatúry I (9.-18. storočie)</i> . Bratislava 1997 (Daniel ŠKOVIERA)	168
<i>Pavel Oliva, univ. profesor, PhDr., DrSc. – bibliografie</i> . Sestavil Igor Lišový. České Budějovice 1998 (Jan SOUČEK)	171

SPOLKOVÉ ZPRÁVY DE VITA SOCIETATVM JKF ET SJKF

Zpráva o činnosti JKF v roce 1998 (Magdalena MORAVOVÁ)	172
Zpráva o činnosti mediévistické sekce JKF za rok 1998 (Michal SVATOŠ)	173
Správa o činnosti SJKF v roku 1998 (red.)	175
Zpráva o hospodaření JKF v roce 1998 (Barbora KRYLOVÁ)	175

Pokyny příspěvatelům